1

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

توپلىغۇچى: ئابدىكېرىم راخمان

1

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل تەھرىر: ت.سامساق
ئا.ئۆمەر

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى (1)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا تىزىلدى
فۇكاڭ ناھىيىلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168×850مم 1/32 باسما تاۋۇقى: 9.75
1981 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى
1989 - يىل 11 - ئاي 3 - بېسىلىشى
تىراژى: 53,501—62,100
ISBN 7—228—00791—3/I·270
باھاسى: 2.25 يۈەن

نەشرىياتتىن

ئۇيغۇر خەلقى ئۇزاق تارىخقا، پارلاق مىللى مەدەنىيەتكە، خىلمۇ-خىل ۋە مول مەزمۇنلۇق ئەدەبىيات-سەنئەت مىراسلىرىغا ئىگە. خەلق داستانلىرى — ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا ئالاھىدە سالماقتا ئىگە مۇھىم بىر ژانىر. خەلق داستانلىرىنى توپلاش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش — خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ قىممەتلىك، ئېسىل ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئومۇمى ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىمىزنى گۈللەندۈرۈشتە چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە زور ئىش. لېكىن بۇ ئىش تا ھازىرغىچە سىستېمىلىق، ئىلمىي ئاساستا ئىشلەنمەي كېلىۋاتىدۇ، نەزەردىن چەتتە قېلىۋاتىدۇ.

يولداش ئابدىكېرىم راخمان تەييارلىغان «ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى» — ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىنىڭ بىر قەدەر مۇكەممەل، بېكىتىلگەن، تولۇق نۇسخىلىرى توپلىمىنى نەشر قىلىش يولىدىكى دەسلەپكى ئىزلىنىش، ئوبدان باشلىنىش. كەڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتچىلىرىمىز ۋە بۇ ساھەدە ئەجرى قىلىۋاتقان يولداشلارنىڭ نەشر قىلىنغان بۇ داستانلار توپلىمىغا قىممەتلىك تولۇقلاش پىكىرلىرىنى بېرىدىش بىلەن بىللە، يەنە خەلق ئارىسىدا تارقالغان، مەلۇم ئىجتىمائى ئەھمىيىتى بولغان خەلق داستانلىرىنى زور كۈچ بىلەن توپلاپ، رەتلەپ، ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى تەتقىقاتىدىكى بۇ زور ئىشقا يېقىندىن يار-يۆلەكتە بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى ھەققىدە

ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن مەدەنىيەت تارىخىغا ۋە نۇرغۇن قىممەتلىك مەدەنىي مىراسلارغا ئىگە خەلق. ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى مەزمۇنىنىڭ كەڭلىكى ۋە چوڭقۇرلۇقى، بەدىي قىممىتىنىڭ يۈكسەكلىكى ۋە ئاممىباپلىقى جەھەتلەردىن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئىچىدىكى بىر قەدەر مۇكەممەللەشكەن يىرىك ژانىر.

خەلق ئارىسىدىكى تۈرلۈك ئاممىۋى سەنئەت پائالىيەتلىرى ئارقىلىق دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن خەلق داستانلىرىنىڭ پەيدا بولۇش تارىخى ناھايىتى ئۇزاق ئەسىرلەردىن باشلىنىدۇ. مەشھۇر تارىخىي شەخس ئوغۇزخان ھەققىدىكى رىۋايەتلەر ئاساسىدا يارىتىلغان ئەڭ قەدىمقى ئۇيغۇر خەلق داستانى — «ئوغۇزنامە» دىن تارتىپ بۈگۈنكى دەۋرىمىزگىچە بولغان ئىككى مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخىي جەرياندا خەلقىمىز جاھانغا مەشھۇر كۆپلىگەن خەلق داستانلىرىنى ياراتتى. بۇ داستانلارنىڭ ھەربىرى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇپ، خەلقىمىزنىڭ ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردىكى سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئەخلاقىي، دىنىي ۋە مەدەنىي كۆز قاراشلىرىنى شېئىرىي يول بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى.

بىز دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلامىيەتتىن كېيىن يارىتىلىپ، داستانچىلار ئارقىلىق دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن ھەممە خەلق

ئارىسىدا بىر قەدەر ئومۇملاشقان بۇ سەككىز داستاننى رەتلەپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇندۇق.

مەلۇمكى، 9 - ئەسىرلەردىن كېيىن ئالدى بىلەن ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان قەشقەر قاتارلىق رايونلاردا ئىسلام دىنى ئومۇملىشىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ قاراخانىلار خاندانلىقىنىڭ قۇرۇلۇشى (9 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن 13 - ئەسىرگە قەدەر) بۇ كەڭ رايوننىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە بەلگىلىك رول ئويناپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى يېڭى دەۋرگە كوتەردى. بۇ دەۋرلەردە ئىقتىسات ۋە مەدەنىيەت كوزگە كورۈنەرلىك ھالدا تەرەققى قىلدى. بۇ تەرەققىياتلارنىڭ ئىنكاسى سۈپىتىدە يالغۇز ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى يېڭى تەرەققىيات باسقۇچىغا قەدەم قويۇپلا قالماستىن، شۇنداقلا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، جۈملىدىن داستانچىلىقمۇ زور دەرىجىدە راۋاجلاندى. بۇ دەۋرلەردە پەيدا بولغان خەلق داستانلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇنىڭدا فېئوداللىق ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىدىن شەكىللەنگەن زىددىيەت ۋە توقۇنۇشلار ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئوز ئىپادىسىنى تاپتى.

ئەزگۈچى سىنىپلارنىڭ ئەيش - ئىشرەتلىك تۇرمۇش مەنپەئەتلىرىنى قوغداش ۋە مۇستەھكەملەش ئاساسىدا شەكىللەنگەن خىلمۇ - خىل فېئوداللىق قائىدە - نىزاملار ئۇزاق تارىختىن بېرى ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرىنىڭ ھوقۇقىنى ۋە ئەركىنلىكىنى دەپسەندە قىلىپ كەلدى. شۇڭا ئەركىنلىك ۋە دېموكراتىيىنىڭ كونكرېت ئىپادىسى بولغان ئەركىن مۇھەببەت ئىستىكى خەلقنىڭ فېئوداللىزمغا قارشى ئاساسىي كۈرەش شوئارى بولدى ۋە بۇ ئارقىلىق فېئودال ئەزگۈچى سىنىپلار بىلەن ئەمگەكچىلەر ئوتتۇرىسىدىكى سىنىپىي قارشىلىقنى، ئادالەت بىلەن ئادالەتسىزلىك ئوتتۇرىسىدىكى

كۆرەشنى ۋاستىلىك ھالدا ئىپادىلەپ، خەلقىمىزنى فېوداللىق تۇز-ۈمگە قارشى ئىنسانكارلىق روھتا تەربىيلەشنى مەقسەت قىلدى. مەسىلەن، خەلقىمىز ئىچىدە ئەۋلاتتىن-ئەۋلاتقا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان «غېرىپ-سەنەم» داستانىدىن خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىككە ۋە ئازاتلىققا بولغان ئارزۇسىنى، سەمىمى كىشىلىك مۇھەببەت ئىستىگىنى كورەلەيمىز ۋە سىياسى، ئەخلاقىي جەھەتلەردە چىرىك-لەشكەن، مەنىۋى جەھەتتىن ئۆلگەن فېوداليزىم جەمىيتىنىڭ يىرگىنىشلىك ئەپتى-بەشىرىسىنى چوڭقۇر ھېس قىلالايمىز. داس-تاندىكى غېرىپ بىلەن سەنەمنىڭ ھاياتىي سەرگۈزەشتىلىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاشۇ دەۋردىكى قارا تەقدىرىنىڭ ئومۇمى يە-كۇنىدىن ئىبارەت. بۇ داستان ئاشۇ ۋاقىتتا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھېس-تۇيغۇلىرىنى، ئارزۇ-ئىستەكلىرىنى ھەقىقى سۈرەتلەپ بەر-گەن مۇنەۋۋەر ئەدەبىي يادىكارلىق بولۇشقا مۇناسىپ.

«غېرىپ-سەنەم»دىن باشقا «ھورلىقا-ھەمراجان» «قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان» داستانلىرىدىمۇ مۇھەببەت تېمىسى ۋاپا-دارلىق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك بىلەن زىچ بىرلىشىپ كەتكەن. ئىج-تىمائى تەڭسىزلىكلەر ئۈستىگە قۇرۇلغان فېوداليزىم جەمىيتىدە ۋاپادارلىق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك شوئارى ئىلغار ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، كىشىلىك مۇناسىۋىتىدە ئەمگەكچىلەرنىڭ مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن بولغان ياخشى پەزىلەتنىڭ ئىنكاسى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تېما مۇشۇ داستانلارنىڭ مەركىزىي ئىدىيسى بولۇپ قالغان.

ئۇنىڭدىن قالسا ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىنىڭ تېماتىك مەزمۇنىدا ۋەتەنپەرۋەرلىك تېمىسىمۇ خېلى روشەن ئىپادىلەنگەن.

«غېرىپ-سەنەم» داستانىدا غېرىپنى باشقا يۇرتقا پالىغاندا ئۇنىڭ ئۆز يۇرتىنى سېغىنىپ ئېيتقان تەسىرلىك ناخشىلىرى،

«قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان» داستانىدا قەمەر شاھنىڭ ئۆز
يۇرتى ھەققىدىكى شىرىن ئوي - پىكىرلىرى، «چىن تومۇر باتۇر»
داستانىدا قارغۇ بولۇپ قالغان چىن تومۇر باتۇرنىڭ كۆزىگە
ئۆز يۇرتىنىڭ ئالمىسىنى سۈرتكەندە (بەزى ۋارىيانتلىرىدا كۆزىگە
ئۆز يۇرتىنىڭ تۇپرىغىنى سۈرتكەنلىگى ھىكايە قىلىنىدۇ) كۆزى-
نىڭ ئېچىلغانلىغى،..... قاتارلىق تەسىرلىك ئېپىزوتلار قەدىمقى
خەلقلىرىمىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنىڭ سەنئەتتىكى ئىنكاسى.
چۈنكى ۋەتەنپەرۋەرلىك ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردە ئوخشىما-
غان ھالدا كونكرېت مەزمۇنغا ئىگە بولىدۇ. تۇغۇلغان يېرىنى
قەدىرلەش، ئۆز يۇرتىنى قوغداش ۋە سېغىنىش، ئەلگە ئاسايىش-
لىق تىلەش قاتارلىق مەزمۇنلارنىڭ ھەممىسى ماھىيەتتە ۋەتەن-
پەرۋەرلىكنىڭ كونكرېت ئىپادىلىنىشى، ئەلۋەتتە.
«چىن تومۇر باتۇر»، «نوزۇگۇم»، «سېيىت نوچى»،
«ئابدىراخمان غوجا» قاتارلىق داستانلاردا بولسا خەلقىمىزنىڭ
كۈچ - قۇدرىتى ۋە ئەقىل - پاراستىنى ئۆزىگە توپلىغان يارقىن
يەدىي ئوبرازلار ئارقىلىق قەھرىمانلىق - باتۇرلۇق ئىدىيىسى ئالغا
سۈرۈلىدۇ. بۇلاردىن باشقا ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدا يەنە كەم-
تەرلىك بىلەن تەكەببۇرلۇق، راستچىللىق بىلەن يالغانچىلىق،
سەۋرى - تاقەت بىلەن چىدامسىزلىق، ئالدىراڭغۇلۇق بىلەن تەم-
كىنلىك، ئادەمگەرچىلىك بىلەن نائەھلىلىك، ۋاپادارلىق بىلەن
ۋاپاسىزلىق، ئادىللىق بىلەن ئادالەتسىزلىك، ھوشيارلىق بىلەن
بىخۇتلۇق، مەرپەتپەرۋەرلىك بىلەن نادانلىق...... قاتارلىقلار
ئۆزئارا بىر بىرىگە سېلىشتۇرۇلۇپ كىشىلىك تۇرمۇش كۆز قارىشى
ھەققىدىكى بەزى ئىلغار پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، بۇ
ئارقىلىق كىشىلەرنى ئەخلاقىي - پەزىلەتلىك بولۇشقا، ھالال

ياشاشقا، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقماسلىقتا، ئىلىم ـ مەرىپەتلىك ۋە قەيسەر ئىرادىلىك بولۇشقا ئۈندەيدۇ.

× ×

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى بەدىي قۇرۇلۇش جەھەتتىن ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. خەلق داستانلىرى ئومۇمەن نەزمى ۋە نەسرى شەكلىدە تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇ ئۇيغۇر خەلق داستانچىلىقىنىڭ ئەنئەنىۋى مىللى شەكلى ھېساپلىنىدۇ. يەنى داستاندىكى پېرسوناژلار پائالىيىتىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىلىرى نەسرى يول بىلەن قىسقىچە ھېكايە قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ياندىشىپ پېرسوناژلار خاراكتېرى ۋە شۇنىڭغا ئالاقىدار ۋەقەلەر نەزىم (شېئىر) ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. بۇ ھال داستانلارنىڭ لىرىكىچانلىقىنى كۈچەيتىپ ئوبرازلارنى جانلاندۇرىدۇ. ئۇنىڭدىكى ناخشا ـ قوشاقلار خەلقىنىڭ ئەڭ ياخشى مىللى مۇزىكا كۈيلىرىنى ئاساس قىلغاچقا، ئۇ كىشىلەردە ناھايىتى روشەن بەدىي تەسىرات قالدۇرالايدۇ.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ داڭلىق «12 مۇقامى» شۇنىڭ ئۈچۈن «غېرىپ ـ سەنەم»، «ھورلىقا ـ ھەمراجان»، «قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان» قاتارلىق داستانلارنىڭ خېلى كوپ ناخشا كۈيلىرىنى ئۆزىگە سىڭدۇرگەنلىكى، خەلق داستانلىرىنىڭ ئەسلىدە قويۇق مۇزىكىلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى كورسىتىپلا قالماستىن، شۇنىڭ بىلەن بىللە بۇنىڭ «12 مۇقام» نىڭ شەكىللىنىشىگە ۋە سېستىمىلىشىشىغا نىسبەتەن زور تۈرتكىلىق رول ئوينىغانلىقىنىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى ئىخچام، ئاممىباپ، قىزىقارلىق

بولۇپ، قوۋرۇلۇش جەھەتتىن ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىنىڭ بابان قىلىش ئۇسۇلىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق داستانچىلىقىدا مەدداھ (ۋايىز) لىق سەنئىتى ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ. نۇرغۇن داستانلار شۇ يول بىلەن تار-قالغان ۋە ساقلىنىپ كەلگەن دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدىكى ھەر خىل تەسۋىرى ۋاسى-تىلەرمۇ ناھايىتى جانلىق بولۇپ، بىز ئۇنىڭدىن خەلقىمىزنىڭ بەدىي تەسەۋۋۇر ۋە تەپەككۇر كۈچىنىڭ يۈكسەكلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز.

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىدا يەنە رومانتىك خىيال بىلەن رىيال ۋەقەلەر ناھايىتى مۇۋاپىق جىپسىلاشتۇرۇلغان بولىدۇ، ئۇ-نىڭدا مۇبالىغە ۋە پانتازىيە بىر قەدەر كۈچلۈك. بولۇپمۇ «ھور-لىقا-ھەمراجان»، «قەمەر شاھ ۋە شەمسى جانان» غا ئوخشاش پانتازىيىلىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان، غايىۋى قەھرىمانلار تەسۋىرلەنگەن داستانلار قويۇق رومانتىك تۈسكە ئىگە بولۇپ، مۇنداق رومانتىك خىيالنىڭ ئارقىسىدا ھامان ئىجتىمائىي رىيال-لىقتىن پەيدا بولغان رىيالىستىك روھ ياتىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىنىڭ بەدىي قىممىتى جەھەتتىكى كۆزگە كۆرۈنەرلىك يەنە بىر مۇھىم ئالاھىدىلىك شۇكى، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر مىللىي شېئىرىيىتىدە ئۇچرايدىغان شەكىللەرنىڭ نۇرغۇن-لىرى تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ شېئىرى پارچىلار قويۇق مىللىي تۈسكە ئىگە بولۇپ، شېئىرىيىتىمىزنىڭ قەدىمقى شەكىللىرىنى تەتقىق قىلىشتا بىزنى پايدىلىق ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ.

× ×

ئەپسۇسكى، باي مەزمۇنغا ۋە كۆپ خىل شەكىلگە ئىگە بولغان ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى تا ھازىرغىچە خەلق ئىچىدە

كومۇلۇپ ياتماقتا.

ئەمگەكچى خەلقنىڭ مەنىۋى بايلىغى بولغان خەلق داستانلىرىنى قۇتقۇزۇۋېلىش، نوۋەتتە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. خەلق داستانلىرىنى رەتلەش ۋە تەتقىق قىلىش جەريانىدا بەلگىلىك ئىجادىي ئەمگەك سەرپ قىلىشقا، ئىجابى-سەلبى ۋە باشقا تەرەپلىرىنى تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ، خەلق داستانلىرىنىڭ ئەسلى تېمىسى ۋە ئۇسلۇبىنى خالىغانچە ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ، دېگەنلىك ئەمەس. ئەلۋەتتە، خەلق داستانلىرىدا نۇرغۇنلىغان تارىخىي ماتېرىياللار بار. ئۇ ئەينى دەۋرنىڭ بەدىي ئەينىكى سۈپىتىدە، خەلقىمىزنىڭ سىياسى، ئىجتىمائى، ئەخلاقىي ۋە ئىجادىي كۆزقاراشلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بولغاچقا ئەسلىگە سادىق بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. لېكىن خەلق داستانلىرى ئېغىزدىن-ئېغىزغا كۆچۈش جەريانىدا بەلگىلىك ئۆزگىرىشلەرگىمۇ ئىگە بولغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە داستان ئېيتقۇچىلارنىڭ سۇبيېكتىپ قاراشلىرىمۇ سىڭگەن. شۇڭا بىر داستاننىڭ بىرقانچە خىل ۋاريانتلىرى بار. رەتلەش جەريانىدا خەلق داستانلىرىنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ئوخشىمىغان ۋاريانتلىرىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرۇپ ۋە بىرلەشتۈرۈپ بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان ئۈلگىلىك نۇسخا تىكلىشىمىز كېرەك. ئۇيغۇر خەلق داستانلىرىنى رەتلەش ئىشى تېخى ئەمدىلا باشلاندى، شۇڭا ئۇنىڭدا كۆپلىگەن نۇقسانلارنىڭ بولۇشى تەبىي. كەڭ كىتابخانلارنىڭ قىممەتلىك مەنىۋى مەدەتلىرى ۋە تەنقىدىي ياردەملىرى ئارقىسىدا، ئەمگەكچان ۋە ئىجاتچان خەلقىمىزنىڭ بۇ مەدەنىي بايلىق غەزنىسى تېخىمۇ تولۇقلانغۇسى ۋە مۇكەممەللەشكۈسى.

ئابدىكېرىم راخمان

مۇندەرىجە

نوزۇگۇم	1
چىن تۆمۈر باتۇر	21
سېيىت نوچى	45
ئابدۇراخمان غوجا	85
قىزىل گۈلۈم	121
قەمەرشاھ ۋە شەمسىجانان	143
ھورلىقا ـ ھەمراجان	187
غېرىپ ـ سەنەم	237

نوزُو گُوم

زالىم دۇۋاڭ① زار يىغلاتتى،
يوقسۇللارنى كوپ قاقشاتتى.
ياش دېمەي ياكى قېرى
دارغا ئاستى، پۇلغا ساتتى.

نى يىگىتلەر، سولۇن قىزلار،
ئەرك يولىدا قانغا پاتتى.
گۇناھى يوق مەسۇملەرنىڭ،
باشلىرىغا قىلىچ چاپتى.

تۇمەن دەريا② نەرە تارتتى،
سۇ ئورنىدا قانلار ئاقتى.
شاھىت بولۇپ شۇ تارىخقا،
مىڭلاپ نوزۇك نەزمە قاتتى.

ئەلقىسسە، قەشقەر خەلقىنىڭ مانجۇرىيە باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئازاتلىق كۈرىشى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن. مانجۇ خانى دۇۋاڭ قوزغىلاڭ قاتناشچىلىرىدىن مىڭلىغان كىشىلەرنى دارغا

① دۇۋاڭ — مانجۇرىيە ھاكىمىيىتىنىڭ چېرىك ئەمەلدارى.

② تۇمەن دەريا — قەشقەر شەھرىنى كېسىپ ئۆتكەن دەريا ئىسمى.

ئاستى، زىندانغا تاشلىدى ۋە مىسكىلاپ كىشلەرنى قەشقەردىن ئىلىغا سۈرگۈن قىلىپ ھەيدەپ ماڭدى. ئىلىغا ھەيدەلگەن سۈرگۈنلەر ئىچىدە كېلىشكەن، يوقسۇل ئائىلىدىن بولغان دانىشمەن ئۇيغۇر قىزى نوزۇگۇممۇ بار ئىدى.

نوزۇگۇمنىڭ مانجۇ مۇستەبىتلىرى تەرىپىدىن سۈرگۈن قىلىنىشى قەشقەر خەلقىنىڭ دىلىنى ئۆرتەپ-كۆيدۈردى. بەختسىز سۈرگۈنلەر يۈرەكلىرىدىكى دەرت-ئەلەم، قايغۇ-ھەسرەت، ئارزۇ-تىلەكلىرىنى ئېيتىشىپ، چارىسىز قالغان ئەل يۇرتى بىلە ئاخىرقى مەرتىۋە پىغان ئىچىدە خوشلاشتى.

سۈرگۈنلەرنى ئۇزاتقۇچىلار ئىچىدىن ساقىلى سۈتتەك ئاقارغان، ئازاپ ئىچىدە يۈزى تاتارغان بىر بوۋاي شۈكقاردەك شۈكۈپ چىقىپ يىغا ئارىلاش تىترەك ئاۋازدا مۇنداق بىر مۇناجات ئوقۇدى:

خوش، گۈل قىزىم نوزۇگۇم،
يورۇپ تۇرغان يۇلتۇزۇم.
كۆلپەت چۈشۈپ بېشىڭغا،
تۇتقۇن بولدۇڭ قۇندۇزۇم.

ئون گۈلىنىڭ بىر گۈلى
ئېچىلمىغان نوزۇگۇم.
يوپراقلىرى بىر يولى،
چېچىلمىغان نوزۇگۇم.

ئوتقا سالسا كويمەستىم،
ئەمدى كويۇپ كۈل بولدۇم.

يامغۇر ياققان باغلاردەك،
كوز يېشىمدا ھول بولدۇم.

دۇۋاڭ دېگەن كاساپەت،
ئۇنىڭدا يوق شاپائەت.
ئاپپاق ساقال يۈلۈندى،
يۈرىگىم چاك ـ چاك بولدى.

ھېچكىم مەندەك بولمىغاي،
ئامراق قىزىم نوزۇك ئاي.
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلسام
سېنىڭدىنمۇ ئايرىلسام.

دەپ يىغىم قوزىدەك تەلمۈرۈپ نوزۇگۇمنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. جاللاتلار بوۋاينى مىلتىقنىڭ پاينىگى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىپ قويدى. نوزۇگۇم تاقەت قىلالمىدى. توپا ـ چاڭغا مىلىنىپ بىھوش، ياتقان قېرى دادىسىغا قاراپ:

خەير، خوش دەرتمەن دادا،
غەمگۇزارىم ياخشى قال.
كوزلىرىم ئاقۇ ـ قاراسى
گۇلئۇزارىم ياخشى قال.

كاجلىغى بۇ شۇم پەلەكنىڭ،
مېنى سەندىن ئايرىدى.

سايىسى سەگۇ تېرەكنىڭ
شاخلىرىنى قايىرىدى.

مىسكىن قىزنىڭ كۆزى دائىم
تۇمەن بويىغا باقىدۇ.
زالىم دۇۋاڭ قەپىزىنى
غەزەپ كۆچى چاقىدۇ.

دەپ، چەكسىز نادامەت ئىچىدە دادىسى بىلەن رازىلاشقاندىن كېيىن، مانجۇ چېرىكلىرىنىڭ قانلىق قىلىچىغا پەرۋا قىلماي سەپ بولۇپ تۇرغان يۇرتداشلىرىغا قاراپ:

بىللە ئويناپ بىللە ئۆسكەن
يارۇ-دوستلار ياخشى قال.
مىسكىن باشقا سايە بەرگەن،
بوستان يۇرتلار ياخشى قال.

چۆل-دەشتلەرنى كېزىپ يۈرگەن،
يىراق ئوتىدا باغرى كويگەن.
يۇتلىرىدا قانلىق كىشەن
باقى جانىم ياخشى قال.

دەپ قېرىنداشلىرى بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلاشتى.
ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم گۇناسىز سۇرگۇنلەر قاتارىدا داق يەرنى سىلىنىجا، بۇلۇتنى يىپىنچا قىلىپ، دەشت-باياۋانلارنى

كېزىپ، ئىگىز داۋانلاردىن ئېشىپ ئىككى ئابدىن ئارتۇق پىيادە يـول يۈردى. گۈگۈم قاراڭغۇسىدا موزات بويىغا يېتىپ كەلدى. قارا بۇلۇت ئارىسىغا موكۇنۇشكە ئالدىراۋاتقان غۇۋا ئايغاقاراپ نوزۇگۇم:

ئاينى بۇلۇت توسۇپتۇ،
يۇلتۇزلارمۇ ئۇچۇپتۇ.
گور ئازاۋى ئولۇكتىن،
تىردكلەرگە كوچۇپتۇ.

قىچقىرىپ كەلگەن كاككۇكنىڭ
ئۈنى ھەر جايدا غېرىپ.
كەل كاككۇك ئاشنا بولايلى
سەن مۇساپىر، مەن غېرىپ.

مۇز داۋاندا قار ياغدى
تۈزلەڭدە يالاڭ يامغۇر.
دەرتمەنلەرگە كۈن بەرمەس
دۇۋاك چېرىگى قانخور.

مۇز داۋاننىڭ يولىدىن
ئوتمەسكە ئامال بارمۇ؟
ئىلىخوغا بارغۇنچە
جېنىمىز ئامان بارمۇ؟

دەپ، ھەسرەت بىلەن كوڭـۇل تارىغا زەخمەك ئۇردى. مىڭلىغان، سۇرگۈنلەر نوزۇگۇمغا جور بولدى.

ئەلقىسسە، ئۇلار ئۈچ ئايدىن ئارتۇق يول يۈرۈپ پۈتلىرى يېغىر بولۇپ مادارىدىن كەتكەندە ئىلىغا يېتىپ كەلدى. ھەيدەپ كېلىنگەن پېتى قان پۈراپ تۇرىدىغان يامۇلغا قامالدى. قاراڭغۇ پەنجىرىدىن تالاغا تەلمۈرگەن نوزۇگۇم بىر مۇناجات ئوقۇدى:

ئەپىيۇنكەش جاللاتلار،
ماجاڭ ئويناپ ياتىدۇ.
قاراڭغۇ زەي زىنداندا،
نوزۇك يالغۇز ياتىدۇ.

ئاتام مېنى، ئانام مېنى
نىمىشقا ئارزۇلاپتىكەن.
بۇ كۈنلەرگە قالارىمنى
باشتا ئويلىماپتىكەن.

قومۇشلۇقتا ئوت ياقسا
گۈرۈلدەپ كويۇپ كەتسە،
مۇنداق كۈننى كورگىچە،
ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسە.

بېشىمىزدا جاللاتلار،
قىلىچىنى ئوينىتار.
بۇ دوزاقتىن نوزۇكنى،
قانداق بىر جان ئاجرىتار؟

.يول ئازاۋى، گور ئازاۋى ئىدى. نوزۇگۇمنىڭ كوزى ئۇيـ
قۇغا كەتتى. ئۇ، چۈش كوردى. چۈشىدە سۆيگەن يارى — باقى
يىگىت بىلەن ئۇچرىشىپ ئۆزئارا سېغىنىشىنى ئىزھار قىلىشتى:
نوزۇگۇم:

سەن سېغىندىڭمۇ مېنى؟

باقى يىگىت:

خويما سېغىندىم مەن سېنى.

نوزۇگۇم:

سەن قەيەردە سېغىندىڭ؟

باقى يىگىت:

مەن يۈرەكىمدە سېنى.

نوزۇگۇم:

ھالىڭ نىچۈك دەپ سورمىغىل
كورگىن چىرايىمدىن ئۇنى.
سەن مېنىڭ باقىم بولساڭ
قۇتقۇزۇپ ئالغىن مېنى—

باقى يىگىت:

كۈندە كورمىدىم يارنى
كۈندە كورەرمەن دەپ.
ئۈمىت ئۈزمىدىم ياردىن
ئولمىسەم سۆيەرمەن دەپ.

ئالتىنچى ئاي كىرگەندە
ئارا، گۈرجەك خاماندا.
نوزۇك يارنى كورۇشكە
باقى يىگىت ئارماندا.

نوزۇگۇم:

قاچقان باشتا مۇڭ بولار
موككەن جايلار بوك بولار.
بىز بۇ يەردىن قاچقاندا
ئىستەكچىلەر كوپ بولار.

ئاتا ـ ئانام كۇتمەكتە
قايغۇ ئىچىدە ئوتمەكتە.
بەلنى مەھكەم باغلايلى
مەقسەتلەرگە يەتمەككە.

تاراق ـ تۇرۇق ئاۋازدىن نوزۇگۇمنىڭ شىرىن چۈشى بۇزۇلدى. قارىغۇدەك بولسا، دۈۋاڭ باشچىلىغىدا بىر توپ دىۋە سۈپەتلىك مەلئۇنلار ئاچ بورىلەردەك لەۋلىرىنى يالىشىپ، ھەييارلىق بىلەن قارىشىپ، نوزۇگۇمنى ئوزئارا تالىشىپ تۇراتتى. چوشقىدەك خارتىلدايدىغان ئىسكەتسىز بىر مانجۇ بېگىنىڭ توككەن ئالتۇنلىرىغا ئاخىر دۈۋاڭ نوزۇگۇمنى سېتىۋەتتى.

ئەلقىسسە، نوزۇگۇم مانجۇنىڭ چوڭ بايلىرىدىن بىرىگە سېتىلىپ ”چوڭ يۇلتۇز“ يېزىسىغا ئېلىپ كېلىندى. بۇ زۇلمەتلىك قاراڭغۇ كۇنلەر ئىچىدە نىمە قىلارىنى بىلمەي نوزۇگۇم مۇنداق زارلىناتتى:

مەن قەشقەردىن چىققىلى
توشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئانام ئورگەن چېچىمغا
تاغاق سېلىپ باققان يوق.

چوڭ يۇلتۇزغا بارغاندا
ئوت ياقمەن قومۇشقا.
نەپرەت بىلەن قارايمەن
مانجۇ بېگى گومۇشقا.

جان ئاتامنى كورەلمەي
ئولۇپ كېتەر ئوخشايمەن.
نەۋ باھارغا يېتەلمەي
سولۇپ كېتەر ئوخشايمەن.

ئاكامنى تاپالماسمەن
تاپسام ئايرىلالماسمەن.
باقىنى كورۇپ ئولسەم
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن.

ئاتام مۇندا كېلەرمۇ؟
مېنى ئېلىپ كېتەرمۇ؟
قەشقەرگە جان يېتەرمۇ؟
بارارىمنى بىلمەسمەن.

ئەلقىسسە، نوزۇگۇمنىڭ ئابدۇللا ئىسىملىك بىر ئاكىسى بار ئىدى. ئابدۇللامۇ نوزۇگۇمدىن بۇرۇن ئىلىغا سۇرگۇن قىلىنغانلار قاتارىدا مۇشۇ مانجۇ بېگىگە ئەسىر بولغان ئىدى. ئويلىمىغان يەردە بۇ ئاكا ـ سىڭىل ئۇچرىشىپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ بىر بىرىگە قاراشتى. ئۇزئارا مۇڭ ـ ھالنى ئېيتىشىپ سىرداشتى:

نوزۇگۇم:

قونۇۋاپتۇ قاغىلار
بۇلبۇل باغدىن كوچتىغۇ؟
ساڭا كەلگەن كۈلپەتلەر
نوزۇك باشقا چۈشتىغۇ؟

ئابدۇللا:

تومۇر قەپەز دەردىنى
مەنلا تارتسام بولمامدۇ؟
سىنى مۇڭداق كورگەندە
يۈرەك دەرتكە تولمامدۇ؟

نوزۇگۇم:

بىزمۇ ئادەم نىمىشقا
يوقتۇر شۇنچە قەدرىمىز.
ۋەھشى قاۋان دۇۋاڭغا،
تاشار غەزەپ قەھرىمىز.

ئابدۇللا:

يامغۇرلار تولا ياغسا
مۇز داۋانلار پەسلەيدۇ.
سەن ئوزەڭگە ئاگاھ بول،
دۇۋاك بىزنى قەستلەيدۇ.

نوزۇگۇم:

پۇتۇمدىكى كىشەننى
كەلگىن ئاكا چاقايلى،
يەكسان قىلىپ دۇشمەننى
قاتىلرىنى چاچايلى.

نوزۇگۇمنىڭ گۈلدەك چىرايى ئوزىگە دۈشمەن بولدى. ئۇنىڭغا مانجۇ ئەمەلدارلىرىنىڭ يامان كوزى چۈشتى، نوزۇگۇمنى مەجبۇرى خوتۇنلۇققا ئېلىشنى ئويلىدى. دەسلەپ تۈرلۈك زىبۇ-زىننەت، ئالتۇن-كۈمۈش بىلەن ئالدىماقچى بولدى. بۇ ئالدام-چىلىق نوزۇگۇمنىڭ قەلبىدە ئىپلاس مانجۇ ئەمەلدارلىرىغا قارشى تېخىمۇ كۈچلۈك غەزەپ-نەپرەت قوزغىدى:

توگە ياتار قامغاقتا
بىر ئاكام بار قالماقتا،
ئىنساۋى يوق مەلئۇننىڭ
قەستى مېنى ئالماقتا.

دارىڭ ئويى زىننەتلىك
ئالتۇن-كۈمۈش تاملىرى.
چاي ئورنىدا ئىچكىنى
سۇرگۈنلەرنىڭ قانلىرى.

قېرى تۇلكە كۈلكىسى
ياۋۇزلۇقنىڭ شەپىسى.
ماڭا جەننەت كورۇنەر
باقى يىگىت كەپىسى.

تاغدىن چۈشكەن لاي سۇنى
سۈزۈپ ئىچەر ئەر بارمۇ؟
نازۇك باشقا مۈڭ چۈشتى،
ئېلىپ قاچار ئەر بارمۇ؟

باقى يىگىت كەلسەڭچۇ
مېنى ئېلىپ قاچساڭچۇ.
قىلىچ بىلەن دۇۋاڭنىڭ
كاللىسىنى چاپساڭچۇ.

ئەلقىسسە، دووۋاڭنىڭ زۇلمىدىن دەشت ـ چۆللەردە قېچىپ يۈرگەن باقى يىگىت سۆيگەن ۋاپادارى نوزۇگۇمنىڭ مانجۇ ئەمەلدارىغا مەجبۇرى سېتىلغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، نوزۇگۇمنى قۇتقۇزۇشقا بەل باغلايدۇ، ئايغاقچى ئارقىلىق نوزۇگۇمغا سالام يوللايدۇ:

نوزۇك يارىم ئامانمۇ؟
رەڭگى ـ رويى سامانمۇ؟
نوزۇگۇمغا چاك سالغان
مانجۇ بېگى قاۋانمۇ؟

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇم
پۇرسەت كۈتۈپ ياتارمەن.
چۈشكەن چاغدا قاراڭغۇ
سېنى چوقۇم تاپارمەن.

ئەلقىسسە، ئالدامچىلىق بىلەن نوزۇگۇمنى قولغا چۈشۈرەلمىگەن بەگ زورلۇق كۈچمگە يولىنىپ ياۋۇز قولىنى ئۇزاتتى. تىز پۈكمەس نوزۇگۇم توي كېچىسى دارىغىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ ئالاۋاستىلار غارىدىن قاچتى. شۇ قاچقانچە نى ـ نى تاغ ـ داۋانلاردىن ئاشتى. نوزۇگۇمنىڭ ئارقىسىدىن نۇرغۇن ئىستەكچىلەر قوغلىدى. نوزۇگۇم دەشت ـ باياۋانلاردا يۈرۈپ، قومۇشلۇقتا موكۈپ ئالتە ئايغىچە جالالاتلارغا تۇتۇق بەرمىدى. ئاشۇ قاچقۇنلۇق ئېغىر كۈنلىرىنى ئەسلەپ، يۈرەك رىشتىسىدىن نەزمە تۈزدى:

قومۇش ئارىلاپ كۆن چۈشتى،
يالغۇز باشقا مۇڭ چۈشتى.
مەن نوزۇكنى تۇتۇشقا
يۈزلەپ چېرىك يول توستى.

قايناپ تۇرغان قازانغا
چۇمۇچ سېلىپ باققان يوق.
يار ئۆيىدە مەن بۇياقتا
مۇڭدىشىپمۇ ياتقان يوق.

يالغۇز ياتتىم خاماندا
نان پىشۇردۇم ساماندا.
ئاجىز نوزۇك جاڭگالدا
باقى يۈرەر قاياندا.

قومۇشلۇق بولدى جايىم
بورە، تۈلكە ھەمرايىم.
مۇنداق ئېغىر كۈنلەردىن
قۇتقۇزغايمۇ خۇدايىم!

يايى چىقتى تۇتقىلى
ئەجدار بولۇپ يۇتقىلى.
چېرىك مىلتىق تەڭلەيدۇ،
قومۇشلۇققا ئاتقىلى.

مېنى تۇتۇش قەستىدە
ئوتنى قويدى قومۇشقا.

خاندىن بۇيرۇق چۈشۈپتۇ
سۇلۇن① كوزۇم ئويۇشقا.

قومۇشلۇققا ئوت قويسا
مەن نوزۇكنى تاپالماس.
مەن نوزۇكنى تاپقاندا
تىرىك قولغا ئالالماس.

ئالتە ئاي بولدى يالغۇزمەن
قەشقەر يولىن بىلمەسمەن،
خۇدا ئامان ساقلىسا
چىرىكلەرنى كورمەسمەن.

ئاتام مىنى ئويلايدۇ،
نوزۇگۇم دەپ يىغلايدۇ.
جان ئاكامنىڭ ھەسرىتى
يۇرىكىمنى تىلغايدۇ.

قومۇشلۇقتا سايرىغان
ئوردەكمىكىن، غازمىكىن؟
يۇرىكىمنى يىرىپ باق
تازا يىرى بارمىكىن؟

شۇنداق ئىغىر كۇنلەردە
يار يىنىمدا بولساكچۇ!

① سۇلۇن — چىرايلىق.

مۇنداق كۈننى كورگەندىن،
يەر قوينىغا ئالساڭچۇ!
. . . .
كەپە قىلدىم ياۋانغا،
چىرىك كەلدى داۋانغا.
جېنىم ئازلا قالغاندا
تۇتۇلدۇم مەن قاۋانغا.

ئاخىرى مىڭ بىر مۇشەققەتتە مانجۇ چېرىكلىرى نوزۇگۇمنى تۇتۇۋالدى. پۇت - قولىنى مەھكەم باغلاپ، ئۇنىلغان چېرىك توت ئەتىراپىدىن يالاپ، ئالدى - ئارقىسىنى چارلاپ، ئۇدۇل ئىلى ياموۇلغا ھەيدەپ كەلدى. يامۇل ئىچى ئالاقزادىلىككە تولدى. پوتەيلەرگە جاللاتلار قارا قاغىدەك قوندى. نوزۇگۇم ھاياتتىن ئۈمىت ئۈزدى:

نوزۇك قولى باغلاندى
ئولتۇرمەككە چاغلاندى.
قەشقەردىكى ئاتامنىڭ
يۈرەك باغرى داغلاندى.

يالغۇز غېرىپ نوزۇكنى
"ش" ياموۇلغا سولاشتى.
قان ئىچمەككە چېرىكلەر
چۇمۇلىدەك ئولاشتى.

تۇتقۇن قىلىپ نوزۇكنى،
قورقۇتقىلى بولمىغاي.

باقى ئۆچۈن جان بەرسە
دىلدا ئارمان قالمىغاي.

دۈۋاك خاندىن خەت كەلسە
نوزۇگۇمنى "چىپىك" دەپ.
يۇرتداشلىرىم ئېيتىدۇ
"شېھىتلىكنى تېپىك" دەپ.

جاڭجۇك نوزۇگۇمنى سوراق قىلدى. قەھرىمان نوزۇك جاڭجۇك ئالدىدا مەردانە تۇرۇپ سوزدە قاتتىق ئېلىشتى. جاڭجۇك نوزۇگۇمنى دارغا ئېسىپ ئولتۇرۇشكە بۇيرۇدى......

مويتۇگزا ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى. نوزۇگۇم كوز يېشى قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىغا قاراپ:

— ئېزىز ۋەتەنداشلىرىم! زالىملار مېنى دارغا ئاسماقچى، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، مەن ئولۇشتىن قورقمايمەن. مەن ئولگەن بىلەن مېنىڭ قوۋم - قېرىنداشلىرىم ئولمەيدۇ، — دىدىدە لاغىلداپ تىترەۋاتقان جالالاتقا خىتاپ قىلدى:

بۇيرۇغىڭنى بەر جاللات
مېنى دارغا ئېسىشقا.
ئەل قىساسى مىنەلھەق
ساڭا يول يوق قېچىشقا.

مېنى دارغا ئاسقاندا
ئاگاھ بول ئوز ئېشىڭغا.
روھىم گورزى - ئۇمۇت بوپ،
بىر كۇن تېگەر بېشىڭغا.

ئەلقىسسە، نوزۇگۇم مەردانە ھالدا دار ئاستىغا ئۆزى كەل-
دى. مەيداندا قىيا - چىيا كوتىرىلدى. نوزۇگۇم جاراڭلىق ئاۋاز
بىلەن كوكنى لەرزىگە سالدى:

ھىچكىم مەندەك بولمىسۇن
بالالارغا قالمىسۇن.
ماڭا كەلگەن دەرت - ئەلەم
ھىچ بەندىگە كەلمىسۇن.

سەل ئەمەستۇر ئاققانلار،
بىزنىڭ توككەن يىشىمىز.
قانلىق قىلىچ قەھرىدىن،
كىسىلمەكتە بىشىمىز.

كويۇپ يانسۇن زالىملار
تاجۇ - تەختى كۇل بولسۇن.
ئەركىنلىك دۇشمەنلىرى
يەر بىلەن يەكسان بولسۇن.

غەم - غۇسسىگە باش ئەگمە
ئەلنى باسقان تۇن كىتەر.
ئوت قۇياشتەك نۇر چاقناپ،
بىزنى پارلاق كۇن كۇتەر.

سمیت نوچی

قەشقەر خەلقىنىڭ پىغانلىق كوز يېشى بىلەن قوشۇلۇپ ئاققان تۈمەن دەرياسى بويىدا، كوزىچى ياربېشى قويىنىدا① سېيىت ئىسىملىك بىر ئەزىمەت بارلىققا كەلدى، ئۇ شىرنىڭكىدەك كەڭ كوكرىكى، يولۋاس تاپىنىدەك ئالقىنى بىلەن ھەممىنى ئوزىگە جەلپ قىلدى. توت دەرۋازىنىڭ ئىچى ۋە تېشىدىكى غېرىپ-غۇرۋا، يىتىم-يېسىرلار ئۇنى ئوزىگە ئاشىنا بىلدى. ئۇن بەش ياشقا بارغاندا توشۇك دەرۋازىسىدا② بىر ناۋايغا نىمكا بولۇپ كىردى.

ئەگلەك بىلەن ئۇن تاسقاپ،
ئوتمەكتە تومۇر.
ئەتىگەندىن كەچكىچە
ئەيلەيمىز خېمىر.
خېمىر تاۋلاپ بولۇپتۇ
بىلەكلەر تومۇر.
سېيىت نوچى گىردىسى دەپ،

---

① كوزىچى ياربېشى — تۈمەن دەرياسىنىڭ شەرقىي جەنۇپ لېۋىدىگە جايلاشقان مەھەللە ئىسمى.

② توشۇك دەرۋازىسى — قەشقەرنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىنىڭ ئىسمى.

داگقىم يېيىلدى.
داستىخانغا دەرمان بولۇپ
ماختاپ يېيىلدى.
بۇ گىردىنى ھەر ياققا
ئېلىپمۇ كەتتى.
ئالدى ئاقسۇ، ئارقىسى
يەكەنگە يەتتى.
يېتىم-يېسىر باغرىنى ئۇ،
ماكانى ئەتتى.
نەچچە يىلدىن نىمكا ئىشلەش
تەننى پىشۇردى.
بىلەكلەرگە دەرمان بېرىپ
قۇۋۋەت ئاشۇردى.
بوزەك قىلسا بەگ-غوجاملار
ئاجىز پۇقرانى.
قانداق چىداپ تۇرالايدۇ
سېيىت ۋىجدانى.
ئاگاھ بەردى سېيىت كوپ رەت،
ھۆكۈما-بەككە.
نەزەرگە ھىچ ئىلمىغاندا
قېتىلدى سەپكە①.

① سەپكە — بۇ يەردە شىگخەي ئىنقىلاۋىنىڭ ئالدى-كەينىدە پۇ-تۇن مەملىكەت بويىچە مەنچىڭگە قارشى قوزغۇلغان "گىلاۋخۇي" تەشكىلاتىنىڭ قەشقەردىكى شوبىسى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

ئەلقىسسە، ئايلار ئۆتتى، يىل ئۆتتى. سېيىت ئاخۇن گىلاۋ-خۇيچىلارغا قېتىلىپ سېيىت گاڭگۇڭ دەپ ئاتالدى. قان شورىغۇچ تىرىكتاپ بايلار، پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ كوزىگە مىخ بولۇپ قادالدى. سېيىت نوچىنىڭ ئۈستىدىن داتىلاپ ماتىتەي①نىڭ ئالدىغا بەگزادىلەرنىڭ ئەرز-شىكايىتى ياغدى.

ئەمدى گەپنى سېيىت نوچىنىڭ ئوزىدىن ئاڭلاڭ:

قارا ساچىم يەلپۈنۈپ
قاشىمغا چۈشتى.
تۇمەن سەۋدا، بالالار
باشىمغا چۈشتى.
بولدى مېنىڭ يولەنچىم
گىلاۋخۇي ھاشىم②
چامباشلىقنى ئۈگەتتى ئۇ،
جان دوست-ئاداشىم.
گىلاۋخۇيغا جەم بولدۇق
دارىنغا قارشى،
خىيانەتچى، پارىخور
زالىمغا قارشى.
بەلنى باغلاپ يەڭ تۇرۇپ

---

① ماتىتەي — 1911-يىلدىن 1923-يىلغىچە قەشقەردە ھوكۇمرانلىق قىلغان فاشىست ھەربى ئەمەلدارى، ئەسلى ئىسمى ماپۇشىڭ.

② ھاشىم گىلاۋخۇي — يەكەنلىك ماھىر چامباشچى بولۇپ، ئۇ گىلاۋخۇيغا قاتنىشىپ، يەكەن، قەشقەر ئەتراپىدا داڭ چىقارغان. ئۇنى كىشىلەر ھاشىم گىلاۋخۇي دەپ ئاتىغان.

كۆتەردۈق غەۋغا.
مەيلى دىدۈق بىزنى باغلاپ
ئاسسىمۇ دارغا.
هەر قەيەردە ئۇم بولۇپ،
باشلىدۇق جىدەل.
ئەل ئاغزىدا داگقىمىز
بولۇپتۇ غەزەل.
قەشقىرىمدە ماتىتەي
يارلىق چۇشۇردى.
سىيىت نوچىنى تۇتۇگلار دەپ
بۇيرۇق چۇشۇردى.
يوقتىلدى گىلاۋخۇي
زىندانىدا هاشىم.
زۇلۇم، كۇلپەت قايىنىمدا
قىلىپتۇر باشىم.
قەشقىرىمدە كۈن ئالماق
تەس بولدى، كەتتىم.
ياۋا قۇشتەك ئايلىنىپ
ئاقسۇغا يەتتىم.
قەشقەردىنمۇ بەك غېرىپ
غۇرۋانە ئاقسۇ.
خاراپزارلىق ئۇچىغى
ۋەيرانە ئاقسۇ.
راۋابىمنى هەمرا قىلىپ،
يەتتىم كۇچارغا.

ئالته چېرىك بىر بولۇپ
ئالدى ئارىغا.
ئالته چېرىك ئارىسىدا
شۇنچه مۇشلاشتىم.
قاراشەھەر دەرۋازىسىنى
پەشۋادا ئاچتىم.

ئەمدى گەپنى قاراشەھەردىن ئاڭلايمىز.

ئەلقىسسە، سېيىت گاڭگۇك قاراشەھەرنىڭ بىقىنىدىكى، چوڭ كوۋرۇكنىڭ قېشىدىكى، دەريانىڭ ئۇقىنىدىكى خوجىۋاقى بونجالىققا كېلىپ راۋابىنى ئالدى، زەخمەك ئۇرۇپ تارىغا شۇنداق لەرزان چالدى، تەرەپ - تەرەپتىن كەلگەن ئەھلى جاپاكەش، مۇساپىر - موجاپىرلار ئۇنىڭ قولىغا قاراپ قالدى. راۋاپ ئاۋازى ئۇلارنىڭ يۈرىكىگە بىر ئوت سالدى.

بىر چاغدا سېيىت نوچى شۇنداق قاراپلا ھەيۋەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر پارچە قارا بۇلۇتنى كوردى، سېيىت ئاخۇن دىدىكى: بۇ خۇدانىڭ كارامىتىمۇ، يا ئەزرائىلنىڭ مالامىتىمۇ؟ ياكى بىر كاساپەتنىڭ ئالامىتىمۇ؟......سېيىت ئاخۇن سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كېلىۋاتقىنى قارا بۇلۇت ئەمەس، ئات تۇياقلىرى ئاستىدا كوتىرىلگەن توپا - چاڭ ئىكەن، ئاتلىقلار ئالدىدا كېلىۋاتقىنى قارا شەھەرگە نامى پۇركەتكەن بىر زالىمنىڭ بالىسى پور بايۋەچچى دىگەن چۇلە - زاڭ ئىكەن، ئۇنىڭ رەخمەقلىغى، پوچىلىغى پۈتۈن قاراشەھەرگە داڭ ئىكەن.

يۇقىرالار دىدىكى، ھەي سېيىت نوچى — سېيىت گاڭگۇك! ئالدىڭدىكى ئاتلىق پور بايۋەچچىدۇر، خۇمسىلىقتا ئوتۇپ كەت -

كەن بىر بەچچىدۇر، ئاتارمەن - چاپارمەنلىرى قىرىق نەچچىدۇر، ئۇنىڭ يولەك - پاناھى چوڭ، خەلق ئالدىدا گۇنايى چوڭ، ئۇزىنى شىر سانايدۇ، نوچىلىقتىن تامايى چوڭ. ئۇنىڭ ئۇزى ئوتۇپ كەتكەن مۇتىھەم لالما، ئۇنىڭ بىلەن ئىلىشىپ قالما، بەل تۇتۇشۇپ چىلىشىپ قالما، بەل تۇتۇشساڭ دەس كوتەر، بانپىشىڭغا ئالما!

سىيىت نوچى شۇنداق قارايدىغان بولسا، پور بايۋەچچىنىڭ بىر قولىدا تىمزگىن، بىر قولىدا قامچا، كەينىدە ئون نەچچە چىرىك غالچا، غالچىلار قولىدا نەيزە، كالتەك، ئاغامچا.

پور بايۋەچچە سىيىت ئاخۇنغا قاراپ دىۋەيلەپ، ئۇز-ئۇزىچە كورەڭلەپ، نىمە دەيدۇ قېنى، قامچىسىنى تەڭلەپ:

قەيەرلىكسەن، نەلىكسەن؟
ئاتىڭنى سوزلە.
راۋاپ. زەخمەك قولۇڭدا
'تىڭنى سوزلە.
نايىغىمغا باش قويۇپ
دادىڭنى سوزلە.
قەيەرلىكسەن، قەلەندەر،
دىۋانىمۇ سەن.
يا بېشىڭغا كۈن چۈشكەن،
سەرسانىمۇ سەن؟
ۋەيا داچەن دەردىدە
ئاۋارىمۇ سەن؟
ياكى ئوغرى بۇلاڭچى
قاراقچىمۇ سەن؟

قانداق غەرەزدە كەلدىڭ
ھالىڭنى سوزلە.

سېيىت نوچى بۇ ھاقارەتنى ئاڭلاپ دەر غەزەپ بولۇپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، كىيلشكەن قاپ - قارا بۇرۇتىنى بىر تولغاپ قويۇپ نىمە دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ دەڭلا:

تېزىزانە قەشقەرنىڭ
سېپىل تېشىدىن.
شىرىن - شەرۋەت سۇيى بار
تۇمەن قېشىدىن.
خۇمدانچىلار مەلىسى —
كوزىچى يارېشىدىن.
چىققان سېيىت ئىسىملىك —
يىقىر يىگىتمەن.
كىچىگىگە كىچىكمەن
چوڭغا چوڭمەن.
پىششىغىغا پىششىقمەن
توڭغا توڭمەن.
تەتۇرىگە تەتۇرمەن
ئوڭغا ئوڭمەن.
مىسكىنلارنىڭ مۇڭدىشى،
ئامراق يىگىتمەن.
ئالداشنىمۇ ئۇقمايمەن
رەمبال ئەمەسمەن.

يا قەلەندەر، دىۋانە
ھابدال ئەمەسمەن.
خەقنى ئۈرۈپ - سوقمايمەن
ئامبال ئەمەسمەن.
يامىندىن قورقمايمەن
چەبدەس يىگىتمەن.
نەگە بارسام ھەمرايىم،
مىنىڭ راۋابىم.
چالسام سازىم، مادارىم
قىلسام تاۋابىم.
بىلمەك بولساڭ شۇ ساڭا
بىرەر جاۋابىم.
ئەزىزانە قەشقەردىن
چىققان سىپىتمەن.

پور بايۋەچچە دىدىكى: ئەي ئەھلى يۇرتى يوق ھاراھ-زادە، مەن بولسام ئارزۇلۇق بەگزادە، كىيىم - سەرپايلىرىم ئازادە، بەخت - دولەتتە يېتىشەلمەيدۇ ماڭا ھەرقانچە شاھزادە. مەن بولسام قاراشەھەردە ئاتالغان كاڭكۈكمەن، نامى شوھرەتتە رۇستەمى داستاندىن چوكمەن. قېنى، كۈچ سىنىشايلى، بىر قەپەس ئېلىشايلى. كاڭكۈك بولساڭ مەيدانغا چۈش چېلىشايلى.
سىپىت نوچى دىدىكى: سەندىن قورقۇنچ، دىشۋارىم يوق. ساڭا ئاتار پەشۋارىم يوق. بىر پەس ئارام ئالغىلى قوي، ئىك-كى پەردە چالغىلى قوي.
پور بايۋەچچە دىدىكى: پۇراپ باقساڭ مۇشتۇمۇمنى، يوقە-

ۋەسەن ھۇشۇڭنى، بىر مۇشت بىلەن سېستاي جىگىرىڭنى-گوشۇڭ-
نى، باش ئۈستۈڭگە قونىدۇراي ئەجەل-ماتەم قۇشۇڭنى!
پور بايۋەچچە شۇ سوزلەردىن كېيىن سېيىت نوچىغا شۇڭ-
داق بىر مۇشت ئاتتى، مۇشتى قاڭقىپ كېتىپ ئۆزى ئېغىناپ
بىر ئازگالدا ياتتى، زەي-پاتقاقتا پاتتى، بۇ ئىزاغا چىدالمىغان
پور بايۋەچچە سېيىت گاڭگۇڭغا شۇنداق بىر پەشۋا ئاتقان ئىدى،
بايۋەچچىنىڭ پۇتلىرى سىقىراپ كەتتى، كاللىسى پىقىراپ كەتتى،
ئۆزى بىلەن ئۆزى "ۋاي پۇتۇم!" دەپ چىقىراپ كەتتى. ئۇنى
بوغۇلۇپ خىقىراپ كەتتى. "يىقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ. توۋا!
قىلسا كوڭلى قويماپتۇ" دىگەندەك پور بايۋەچچە پۇتۇن كۈچىنى
كاللىسىغا يىغىپ سېيىت نوچىنىڭ مەيدىسىگە شۇنداق ئۈستىكى،
بايۋەچچىنىڭ باش-كوزى زىڭىلداپ كەتتى، قۇلاقلىرى ۋىڭىلداپ
كەتتى. پىشانىسى هورۇەكلەپ سېسىق تۇخۇمدەك لىخىرلاپ كەتتى.
بايۋەچچىنىڭ بېشى دوقمىدىن ئۆتۈپ سوقىغا ئايلىنىپ كەتتى.
خەلقى ئالەم ئالدىدا يۈزى توكۇلگەن، قەددى پۈكۈلگەن، يۈرەك-
چېكى سوكۇلگەن پور بايۋەچچىنىڭ جېنى بوغىزىغا قاپلاشتى،
سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ياقىسىغا كانىدەك چاپلاشتى. "ھەي سېھىرگەر
گاداي! ئۆزۈڭگە سۆرى ئەپسۇننى ھۇرۇپسەن، ئادەم سىياقىغا
كىرىۋاپسەن. جۇر ياموُلغا، مەن شۇ يەردە سىرىڭنى ئاچاي، باش-
كوزۈڭگە ئەدەپ دورىسى چاچاي......"
سېيىت نوچى دىدىكى: مەرتەم-مەرتەم ئۈچ مەرتەم ئىدى،
بۇنى ئۇقمايسەن، ئۈچ نوۋەتنى ساڭا بەرسەم ئۆزۈڭنى سورد-
مايسەن، ئاستا دىسەم بەك دەيسەن، داپقا چۈشكەن مايافتەك
سەكرەيسەن، كورۈپ باق مېنىڭمۇ كارامىتىمنى!
سېيىت نوچى پور بايۋەچچىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپلا شۇنداق

بىر كوتىرىۋېدى ئۇ يىلتىزى يوق سېسىق كوتەكتەك، پاشنىسى يوق ئەسكى ئۆتۈكتەك يولۇنۇپ چىقتى. سېيىت نوچى ئۇنى بىر قولى بىلەن شۇنداق ئايلاندۇرۇۋېدى، ئەيۇھەننىاس! چاقپىلەكمۇ ئۇن-داق ئايلانماس، پىر-پىر-پىر!!!......سېيىت نوچى ئۇنى قارا شەھەر دەرياسىغا شۇنداق ئېتتۇۋېدى، پور بايۇەچچە خوددى داشقا چۈشكەن ماشتەك، تاغدىن چۈشكەن تاشتەك، كوزىدىن چۈشكەن ياشتەك، تۇز قۇيمىغان ئاشتەك، قىلىچ ئۈزگەن باشتەك دەريانىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا چۈشتى.

ئەمدى گەپنى قارا شەھەر ئامباللىرىدىن ئاڭلايمىز: چېرىك-لەر پور بايۇەچچىنى سۇزۇۋېلىشتى، ئۇزلىرىنىمۇ ئازراق تۇزۇۋېلىش-تى. دېيىشتىلەركى: سېيىت نوچى تولىمۇ قارام ئىكەن، ئۇنىڭ خۇسۇسىدا بولەكچە ئويلاش هارام ئىكەن، كۈچ تۇرقىدا كوڭلى ئارام ئىكەن، كەمبەغەل پۇقرالار ئۇنىڭغا رام ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشساق بىزگە خوۋلۇق بولماس. چىرايلىقچە سوغا-سالام تارتۇق قىلىپ، بەزىسىنى ئارتۇق قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپ، ئۇ كەتكەندىن كېيىن بۇ زىيانىنى پۇقرالارغا چېچىپ بىرنى ئون قىلىپ ئۇندۇرۇۋالساق.

بۇ يامان نىيەتلىك غەرەزدىن سېيىت ئاخۇن تامامەن بىخەۋەر ئىدى. ئەتىسى ئۇلار قارا شەھەر ئېتىدىن بىرنى ئۇنىڭ-غا يوللۇق تۇتۇپ: "هەي سېيىت نوچى — سېيىت گاڭگوڭ، باللار سېنى رەنجىتىپ قويغان بولسا بىز ناماقۇل. سەپىرىڭدىن يانمىساڭ، شەھىرىمىزدە تۇرۇپ قالمىساڭ" دېيىشتى.

سېيىت ئاخۇن "بولىدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىپ، يارۇ-دوست-لىرى بىلەن خوشلىشىپ ئاتقا بىر قامچا سالدى، ئىلىخوغا قاراپ يول ئالدى:

ئىلىخوغا بارماقلار
يولى خەتەردۇر.
زىمىستان قىش نەشتىرى
جاندىن ئۆتەدۇر.
مۇساپىرلار، دەرتمەنلەر
يولدا ياتادۇر.
ئۆز يۇرتىنى ياد ئېتىپ
غەمگە پاتادۇر.
ئىلىخوغا مەن بېرىپ
قالدىم بالاغا.
ياغاق يۈزلۈك چىبىدىكلەر
ئالدى ئاراغا.
ئالتىسىنىڭ سۈندۈرۈپ
ئۈتتۈر چىشىنى،
پەشۋا بىلەن، مۇشت بىلەن
ياردىم بېشىنى.
ئىلى دەريا بويىدا
چالدىم راۋاپنى.
خالاس ئەتتىم قۇل-يىتىمنى
تاپتىم ساۋاپنى.
قۇل-يىتىمنىڭ ياتقان يېرى،
پىتلىق ئاۋاقتا.
قۇل-يىتىمغا ئاش بېرەركەن
سۇنۇق تاۋاقتا.
ئاۋاقتىنى ئاي يورۇغى،

ئايدىڭدا چاقتىم.
قوش قولۇمنى قېيىق قىلىپ
دەريادا ئاقتىم.

× ×

يىگىرمە ئالتە ياشىمدا،
كۈنلەر چۈشتى باشىمغا.
ئەرزىمنى بايان ئەيلەي
يارۇ - دوست قاياشىمغا.
ئەزىزانە قەشقەردە
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بويۇم بار.
شەھەر كېزىپ، يۇرت كورمەك،
ئىچكە تولغان ئويۇم بار.
شەمۇ - شەرنى ئايلىنىپ
ئۈچتۇرپانغا كېپقالدىم.
قولغا ئېلىپ راۋاپنى،
ھەر پەدىگە چېپقالدىم......
ئۈچتۇرپانلىق كوڭلىگە
سىيىت ئاخۇن يېقىپ قالدى.
ياقا يۇرتلۇق بولسامۇ
سوزلىرىم ئېقىپ قالدى.
يەتتى بۇلۇڭ - پۇچقاقتا
يېيىلىپتۇ ئاتىغىم.
يول - يول ئىكەن ھەرياقتا،

ئەل - يۇرت بولدى ياتىغىم.
خالايىقلار دەر ئىدى:
— سىيىت نوچى كەلگۈسى.
ئۇنىڭ قەدىمى يەتمىگى،
ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى......
نائەھلىلەر شۇكەمدە،
ئىچى ئاداپ ھالىغا.
نوھمەت توقۇپ ئۇستۇمدىن،
ئەرز قىپتۇ دارىنغا:
"سىيىت يۇرتنى ئازدۇردى،
ئوغرىلارنى جەم قىلىپ.
سىزگە ئورا قازدۇردى،
بۇ يۇرتقا بالا تېرىپ.
ئۇنى يوقىتىڭ دەرھال
تۇخۇمى قۇرۇپ كەتسۇن.
ئۇ يالاڭتوش غەۋغاچى،
يەر يۇتۇپ چىرىپ كەتسۇن......"
يالپاق بۇرۇن دوتەينىڭ،
رەڭگى - روھى ئۇچۇپتۇ.
سىيىت توغرىلىق خىيالى،
ھەر كوچىغا مىڭىپتۇ.

ھەممىگە ئايان ئىكەنكى، ئۇچتۇرپاننىڭ ئامبىلى ماشاۋۇ ئەسلىدە قەشقەرنىڭ دوتىيى بولۇپ، گىلاۋخۇيچىلارنى يوقىتىشتا داڭ چىقارغان چوڭ جاللات ئىدى. ئۇ شۇ چاغدىن

باشلاپ سىيىت نوچىنى تونۇيىتتى. بىراق قەشقەردىكى چىغىدا سىيىت نوچىنى يوقىتىش مەقسىدىگە يىتەلمىگەن ئىدى. گاڭگۇڭنىڭ تويۇقسىز بۇ يەرگە كىلىپ قالغانلىغى ئۇنى ناھايىتى ھەيران قالدۇردى. لىكىن ئۇ ئۇچتۇرپاندا سىيىت نوچىنى جايلىشۇيتىشكە مۇمكىن ئەمەسلىگىنىمۇ بىلەتتى. بۇلارنى ئويلاپ يەتكەن بۇ ھىلىگەر يىگى خىزمەت ئارقىلىق خاننىڭ ئىلتىپاتىغا ئىرىشمەك خىيالىدا سىيىت نوچىنى ئۇجۇقتۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشۈپ كوناھۇنىرىنى ئىشقا سالدى:

ھەي نوچى سىيىت گاڭگۇڭ
ئۇچتۇرپانغا خوش كەپسەن.
مەن كورۇپ دىدارىڭنى
بولدۇم تولىمۇ خۇرسەن.
تەڭ كەچكەن ئەمەسمىدۇق،
تۇمەن دەريا بويىنى.
تەڭ ئىچكەن ئەمەسمىدۇق
ئۇنىڭ شەرۋەت سۇيىنى.
تەڭ ئاڭلاپ ئەمەسمىدۇق
ھىيت - ئايەم كۈيىنى
بىللە كورۇپ كەزگەن بىز،
ئەزىز قەشقەر باغرىنى.
ھىيت - ئايەمدە تەڭ ئاڭلاپ،
كاناي، سۇناي، ناغرىنى.
قەشقەرلىكنى كورگەندە
تەنگە سىغماي كىتىمەن.

داسقان سېلىپ ئالدىغا،
ئىززەت - ئىكرام ئېتمەن.
ھەي نوچى، سېيىت گاڭگۇك،
يۈرسەڭ، ئوردىغا بارساڭ.
ئوسقىنىڭ چۈشۈپ قالسا،
بۇ يۇرتتا تۇرۇپ قالساڭ.
ماقۇل دەپ سېيىت نوچى
ئوردىدا تۇرۇپ قاپتۇ،
پۇلەپ يەل بېرىش، ماختاش
جايىغا بېرىپ قاپتۇ.
ئاق تەنگە بىلەن چوكان،
كۈنمۇ - كۈن كېلىپ قاپتۇ.
يالپاق بۇرۇن مادارىن
ھەرياڭزا كۈلۈپ قاپتۇ.
ئاي - يىللار ئۆتۈپ مەزگىل،
بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ.
شۇنداق بىر كۈن كېچىدە،
سېيىت نوچى چۈشىدە،
ئانىسىنى كورۇپ قاپتۇ.
قەشقەرگە كېتەيىن دەپ،
مىسكىن ئانا قېشىغا،
پات بېرىپ يېتەيىن دەپ،
قېرىغان چېغى يېنىدا،
خىزمەت قىلىپ ئۆتەيىن دەپ.

ئوز قولىدىن ئىشىنى،
بىر لوقما ئىچەيىن دەپ،
مانا شۇنداق ئويلاپتۇ،
ئوي بويىنى بويلاپتۇ.
دارىخىن ئالدىغا كىرىپ،
ئىجازەتمۇ سوراپتۇ.

ئەلقىسسە، سىيىت نوچى شۇ كۈنى تاڭ ئېتىش بىلەن، مادارىخىننىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى ۋە بۇ ئەرزنى بايان قىلدى:

قوي ئىزلەر قوزاسىنى،
قوزىمۇ ئاناسىنى،
ھاۋادىكى قۇشلارمۇ،
ھىغىنار ئۇۋاسىنى.
سىغىندىم يۈرەك - دىلدىن،
ئانام مېھرىبانىمنى،
سىغىندىم — ئېتى مەمەت،
ئۇكامنى - غەمگۇزارىمنى.
تۇمەن دەريا سۈيىدىن،
غويغىچە يۇتاي دەيمەن.
غەمگۇزارىم ئانامنىڭ،
ئالدىدا ئوتەي دەيمەن.
يار بېشىدا ئولتۇرۇپ،
راۋابىم چالاي دەيمەن.
ھېرىپ، غورۋا، يارەننىڭ

كوڭلىنى ئالاي دەيمەن.
قەشقەرگە باراي دەيمەن،
مىھرىگە قاناي دەيمەن.
مادارىن ئىجازەت بەر،
يولغا ئاتلىناي دەيمەن.

مادارىن شۇنداق جاۋاپ بەردى:

ئىجازەت بىرەي دىسەم،
مەن ساڭا چىدالمايمەن.
باشتىلا دىمەپمىدىم،
سەندىن ئايرىلالمايمەن.
ئىجازەت بىرەي گاڭگۇك،
چارەم يوق بولەك ياڭزا.
يوللۇغۇم بىرەي ياچەن،
تىخى بىر چىلىم غاڭزا.
يالغۇز ئاتىغا سەندەك،
جان كويەر ئوغۇل لازىم.
ئالدىغا بىرىپ دەرھال،
ئاڭا ئەيلىگىن تازىم.
قەشقەردىكى تىتەيگە
خەت يىزىپ بىرەي ئىپكەت.
خەتنى كورسە ماتىتەي،
دەيدۇ ساڭا كوپ رەھمەت.
سەن ئۇزەڭ سىپىت گاڭگۇڭ.
قىلدىڭ بىزگە كوپ خىزمەت.

ئەجرىڭ قەدرىگە لايىق،
مەنمۇ بىلدۈرەي ئىززەت.
بۇ خىتمىنى ئاپىرىپ،
بەر تىتەيىنىڭ ئۈزىگە،
سىنى باشلىق قىپ قويار،
توت داۋزىنىڭ بىرىگە.
باشلىق بولۇپ شۇندا سەن،
ئويناپ كۈلۈپ ئوتەرسەن.
گاڭگۇڭ نامىڭغا لايىق،
مۇرادىڭغا يىتەرسەن.
بۇ يۇرتتىن كىتەر بولدۇڭ،
ئىچىمگە سىلىپ ئوتنى.
ئەته يولغا چىق گاڭگۇڭ
تەييارلاپ قويای خەتنى.

ئەلقىسسە، مادارىن ئۇخلىماي خىتنى يازدى، گاڭگۇڭنىڭ هايات يولىغا ئەجەل خەنىدىگى قازدى. ئەتىسى سىيىت نوچى بۇ خەتنى ئىلىپ، قوينىغا قاتلاپ سىلىپ، دارىن ئالدىدىن چىقىپ جاپاكەش پۇقرالارغا تويىماي بىقىپ، يۇرىگى شامدەك ئىرىپ شۇنداق دىدى:

خوش بۇرادەر، يارەنلەر،
بىللە ئويناپ ئوتكەنلەر.
ئوززەمنى ئىيتىپ قالاي،
قەشقەرگە كىتىپ قالاي.
داغى پەرزەنت ئانامنىڭ

قان قېرىنداش ئۇكامنىڭ
مېھرىگە قېنىپ ئالاي.
قىلغان بولسام مەنمەنلىك
ئۆتكەن بولسا سەۋەنلىك،
كەچۈرۈڭلار يۇرتداشلار،
خەير - خوش قېرىنداشلار.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى يار - بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۈچتۇرپاندىن ئۆزاپ كەتكەندە، مارالۋېشىنىڭ تۇمشۇغىغا يەتكەندە نوچىنىڭ ئېتى بىر شورلۇق يەرگە پاتتى. سېيىت نوچى ئاتتىن چۈشۈپ كوتىرىمپ تارتتى. تۆز ئارتقان ئېشەكنى ھەيدەپ پاتقاقتىن ئامان چىققان بىر تۇزچى بوۋاي بۇ ھالنى كورۇپ ھەيران قالدى. سېيىت نوچىغا ياردەملىشىپ ئاتنى تارتىپ ئالدى. تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

ئوغلۇم سېنىڭ چىرايىڭ،
زەپمۇ ئىللىق كورۇندى.
ئېتىڭ پېتىپ شورلۇققا،
خەۋپتىن خەۋەر بىلىندى.
سەپىرىڭدىن بىر گۇمان،
ئايان بولدى كوڭلۇمگە.
مەنزىلىڭگە يەتكۇنچە،
ئاگاھ بولغىن ئوزۇڭگە.
ئېيتقىن نىمە قىسمەت بار؟

سەپىردىگەدە، ئىشىگدا،
ئۆتكەن قانداق خىسلەت بار؟
سىنىڭ مىسكىن بېشىڭدا.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۈزچى بوۋايغا سەرگۈزەشتىلىرىنى ھېكايە قىلىپ بەردى، مادارىنىڭ خېتىنى قويىنىدىن ئېلىپ پوتىسىغا مەھكەم تۇگدى.

تۈزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

— ئەي ئوغلۇم، ئۇشبۇ خەتنى يېنىڭدا ساقلاپ يۈردۈڭمۇ؟ قېتىنى ئېچىپ ئوقۇپ كوردۈڭمۇ؟ بۇ زامانىنىڭ ئامبالىلىرىدا ئىنساپ قالمىدى. نادانلىق قىلىپ تەۋەككۇل كەمىرىدە بېلىڭنى باغلىما، دارىنىڭ خېتىنى سەل چاغلىما، پالاكەت باسمىسۇن سېنى، خەتنى ئوقۇپ باقايلى قېنى.

سېيىت نوچى ئېيتتىكى:

ئامانەتكە خىيانەت،
نامەرت ئىشىدۇر.
پالاكەتنىڭ ئامرىغى،
قورققان كىشىدۇر.
ھاياتىمدا نامەرتلىك
قىلغان ئەمەسمەن.
جاننى ئالتۇن - كۆمۈشكە،
ساتقان ئەمەسمەن.
كەلسە ئەجەل ناۋادا
جاننى ئالادۇر.

سۇلار ئېقىپ ئاستىدا،
تاشلار قالادۇر.
قەشقىرىمدە يارەن كوپ،
يالغۇز ئەمەسمەن.
كىمكى قىلسا ياماندىق،
ئادەم دېمەسمەن.

تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى: خەير ئۇغلۇم، ساڭا ئاق يول بولسۇن، خەۋپ-خەتەر سەندىن يىراق تۇرسۇن. دۈشمەننىڭ قان قۇسۇپ ئۇلسۇن، دوستلىرىڭ شات-خورام كۈلسۇن.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۇزچى بوۋاي بىلەن خەيرلىشىپ ئېتىغا يەنە مىندى. ئالغا قاراپ يول يۈردى، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈردى. يولنى كوپ بېسىپ، كورگەنلا يەردە كىشلەر قازان ئېسىپ، ئاخىردەمدە قەشقەرگە يېتىپ باردى. قان ياش ئاقار تۈمەن دەرياسى بىلەن كوزىچى يار بېشىنى كوردى.

سېيىت نوچى دىگەن گاڭگۇڭ،
دوڭنىڭ ئۇستىگە چىقسا.
ئانا مېھرىنىڭ شامى،
باغرىدا ئېرىپ ئاقسا.
ھەر ياقتىن خاراپ يۇرتى،
ھەسرەت ئۇتىنى ياقسا.
تۈمەن تولغىدەك قان ياش،
تۇرماي تامچىلاپ ئاقسا.
ياش تولغان كوزى بىرلە،

تويىماي ھەر تامان باقسا،
ئىشىككە كېلىپ قاقسا،
ئىشىك تاقىلىپ قاپتۇ.
چىراقمۇ ئۆچۈپ قاپتۇ.
ئانىسى غېرىپ مەزلۇم،
ئاھ...... چېكىپ يېتىپ قاپتۇ،
ھەملەرگە پېتىپ قاپتۇ.
ئۇخلاپمۇ قېتىپ قاپتۇ.
جان ئانا.... جېنىم ئانا.......
دەپتۇ سوزىنى باشلاپ.
ئاڭلىتالماي ئوگزىگە،
قوشلاپ چالمىنى تاشلاپ.
يەنە تەكرار توۋلاپتۇ،
بوتىلاقتەك بوزلاپتۇ.
جاراھەتلىك باغرىنى،
ھەسرەتلىرى تۇزلاپتۇ،
توۋلاشلىرى تېزلەپتۇ.
ئاخىر ئاڭلاپ ئانىسى،
ياندۇرۇپتۇ چىراقنى.
ئويلاپ يېقىن-يىراقنى،
ئىچىنى خىيال ئۇراپتۇ،
كىملىگىنى سوراپتۇ.
— جان ئانا، جېنىم ئانا،
دىگەن بىر نادا كەلدى.
— ئىشىگىڭنى ئاچ جان ئانا،
مۇساپىر بالاڭ كەلدى.

شۇ سوز بىلەن ئانىسى،
ئىشىككە ئوقتەك ئېتىلىپ،
سوزگە قان ياش قېتىلىپ،
بوينىغا گىرە سېلىپ،
ھارماڭ بالىكام دەپتۇ.
يىرتىق داستىخان ئېچىلىپ،
گۇلە، قاقلار چېچىلىپ،
ھېجىردا چاي ئىچىلىپ،
ئويگە ئادەم تولۇپتۇ.
تۇنىمۇ تامام بولۇپتۇ.
ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا،
مەزىن ئەزەن ئېيتقاندا،
سېيىت نوچى جامەدە
جامائەتنى كورۇپتۇ.
يىغلاپتۇ ھەم كۇلۇپتۇ.
ئويگە قايتىپ كېلىپتۇ.
ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ.
پەستە تۇرۇپ قول باغلاپ،
چاپان كىيىپ بەل باغلاپ،
ئانىسىغا خوش قاراپ،
شۇنداق بىر سوز قىلىپتۇ.
مەن يامۇلغا كىرەيمەن،
ماتىنتەينى كورەيمەن.
ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا،
ھورمەت سالام بېرەيمەن.

سۈگرە ئامانەت خەتنى،
ئۆز قولىغا بېرەيمەن
شۇنداق دەپ سېيىت ئاخۇن،
ئىجازەتنىمۇ ئاپتۇ.
خۇداغا ئامانەت دەپ،
ئالا ئىشىكتە قاپتۇ.
....
خەتنى ئوقۇپ ماتىتەي،
باشنى ئاستا چايقاپتۇ.
يۇمشاق كۆلكىدىن نوچى،
ھەر ئەھۋالنى بايقاپتۇ.
شۇندا تۈزچى بوۋاينى،
دەررۇ يادىغا ئاپتۇ.
شۇ ئوي، شۇ خىيال بىرلە،
تىنەيگە قاراپ قاپتۇ.
سۈگرە سوزلەپ ماتىتەي،
ئۈچ كۈنلۈك سۈرۈك دەپتۇ.
ئۈچ كۈن كېيىن ياموُلغا،
سەن ئۆزەڭلا گەل دەپتۇ.
بىز كېڭەشنى پۈتتۈرسەك،
پېشانەڭگە يېزىلغان
كارامەتنى كور دەپتۇ.

ئۈچىنچى كۈن سېيىت ئاخۇن،
ئاجايىپ چۈش كورۈپتۇ.

چۈشىدە تېخى شۈنچە،
نۇرغۇنلا ئىش كۆرۈپتۇ:
چوڭ يولدا كېتىپ بېرىپ،
قارا ئىتنى كۆرۈپتۇ،
ئۈيغىنىپ ئۇ ئويلاپتۇ.
باش - ئاياقنى ئويىنى.
دەرھال بېرىپ ھامىمغا،
سۆغا ساپتۇ بويىنى.
ئانىسىغا سوز قوشۇپ،
دەپتۇ: سەندىن سورايمەن،
بۈگۈن ئۇلۇغ جۈمە كۈن،
ئاپپاق غوجامغا چىقىپ،
ناماز ئوقۇپ كىرەيمەن.
ئانا بېرىپ ئىجازەت،
ئىشىك تۈۋىدە قاپتۇ.
دۇئا بىرلە سېپىت ئاخۇن،
ھەزرەت ياققا يول ئاپتۇ.....
....
ئاگىلىناتتى ھەرياندىن،
دەرت - ئەلەم، پىغان زارى،
تاشۋايدەك راۋاپچىنىڭ،
ئۈزۈلگەن يۈرەك تارى.
ئۈزمىلىك باغ ئەتراپى،
ئايلىنىپتۇ مازاغا.
يالىڭاچ تەن، يوقسۇللار،
چىقالماپتۇ بازاغا.

ئارملاپ سېيىت نوچى،
كوردى ئەلنىڭ ھالىنى،
بۇلاپ ئالغان ئاچكوزلەر،
يۇرتنىڭ بار ـ يوق مالىنى
كوزى چۈشتى ھەر يەردە
ياخشى بىلەن يامانغا.
يۇرىگىدە ئوت ياندى،
لەنەت ئوقۇپ زامانغا.
ھەممە يۇرتتا خار پۇقرا،
دەرت ـ ئەلەمگە يار پۇقرا،
قان يىغلايدۇ ھەسرەتتە،
بۇردا نانغا زار پۇقرا،
ئاھ..... خۇدايا ئالەمنى،
ئوزەڭ ئالغان ھوددەڭگە،
رەھىم ـ شەپقەت قىلساڭچۇ،
بىزدەك مىسكىن بەندەڭگە.
ئالىمىڭنى كەڭ قىلىپ،
زامانەڭنى تار قىپسەن.
ئادىمىڭنى ئەلەملەپ،
ئىت ـ ئىشەكتەك خار قىپسەن.
شاپائەت قىل قەشقەرگە،
شەپقىتىڭنى ياققۇزغىن،
قانغا تويماس زالىمنى،
ئوزەڭ زاۋال تاپقۇزغىن.
سېيىت نوچى ھەر يەردە،

يىرتىق چاپان، تون كوردى.
توننى بويلاپ توكۇلگەن،
لەختە ـ لەختە خۇن كوردى.
يۈرەك باغرى ئۆرتىنىپ،
كاۋاپ بولۇپ ياناتتى.
ساماۋاردا ئولتۇرۇپ،
ئىچ ـ قارنىنى تولدۇرۇپ،
ئەل ـ يۇرت بىلەن مۇڭدۇشۇپ.
دىدارىغا قاناتتى.
ساماۋارنىڭ چورىسى،
ئادەم بىلەن لىق تولغان.
ئۇلۇق ـ ئۇششاق قەشقەرلىق
ئەتراپىغا جەم بولغان.
چىقىپ كەپتۇ بىر چاغدا،
بىر توپ چېرىك ئات بىلەن.
يارلىق ئېلىپ يامۇلدىن،
تىتەي يازغان خەت بىلەن.
چېرىك سالام بېرىپتۇ،
قاتارلىشىپ تۇرۇپتۇ.
سىپىت ئوقوپ ئەھۋالنى،
دەرھال يولغا يۈرۈپتۇ.
دوست ـ يارەنلەر ئەگىشىپ،
تولىسى گەپ تەگىشىپ،
يۈرگەندە تېز يۈرۈپتۇ.
كوپ خىياللار سۈرۈپتۇ.
نۇندە كورگەن چۈشىنى،

يول توسقان قارا ئىتنى،
قانچە تەكرار كورۇپتۇ.
شەھەر يېقىن كەلگەندە،
قارىغا① سۇ بەرگەندە،
كۇسۇلدىشىپ چېرىكلەر،
سوزلەشكەننى كورگەندە،
— نىمە گەپ؟ دەپ سوراپتۇ،
جاۋاۋىنى تىڭشاپتۇ.
— باغلاپ ئەپكىر، دىگەننى؛
چېرىكلەردىن ئاڭلاپتۇ،
ئاڭلاپتۇدە - دەرھاللا،
ئوز - ئوزىنى ئوڭلاپتۇ.
بەلنى مەھكەم باغلاپتۇ.
باغلاڭلار دەپ قولىنى،
ئارقىسىغا جوغلاپتۇ.
ئۇ ئوزىنى يولۋاستەك،
گويا شىردەك چاغلاپتۇ.
چېرىك دىگەن تىترىشىپ،
چۇۋىن ئوخشاش چىرمىشىپ،
سېپىت ئاخۇننى باغلاپتۇ،
ئاندىن بىر سوز ئاڭلاپتۇ:
— ھىچ گۇنا يوق سىلەردە،
خاننىڭ ۋاجىپ يارلىغى.
يۇرت - جامائەت خوش ئەمدى،

---

① قارىغا — بەشكىرەم ھەزرەت يول ئايرىلىشىدىكى بىر جاينىڭ ئىسمى.

رىزا بولۇش قەشقەرلىق
ئۇلۇق ـ ئۇششاق بارلىغى.
يۇرت شۇ سوزنى ئاڭلاپتۇ،
يۇرەك باغرىن داغلاپتۇ،
كوكرەك كېرىپ سېيىت ئاخۇن،
ئالغا ماڭغان چاغلاردا
ھەممە ھور ـ ھور يەغلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى قەشقەرنىڭ دارىبىلىرىدىن ئاڭلايمىز:
ئۇ پۇقرالار بىلەن دىدار كورۇشۇپ بولغىچە يوق قىلد-
ۇەتمىسەك بىزگە ئامانلىق بولماس، شۇڭا دەرھال سەكسەن
چېرىك ھازىر بولسۇن، سېيىت نوچىنى تۇتۇشقا يۇرسۇن، سېيىت
نوچى گۇندىخانىغا كەلتۇرۇلسۇن. سېيىت نوچىنى ئاشۇنداق كەلتۇ-
رۇشتى.سىيىت نوچى ماتىتەينى كورمەك تەلىۋىنى بەردى، تىتەي
قوبۇل كوردى. سېيىت نوچى شۇنداق دەپتۇ:

كېزىپ دەشتى ـ باياۋان،
ئاشتىم تاغ ـ داۋان.
نەگە بارسام پۇقرانىڭ،
ھالى بەك يامان.
ەڭگى سۇلغۇن، زەپىران،
باغرى لەختە قان.
ئىچكىنى ئوغا، زەھەر،
چەككىنى پىغان.
ئۇچتۇرپاندا مادوتەي،
يېزىپ بەردى خەت.
سىزگە تىلەپ ئامانلىق،

بەخت - پاراغەت.
مادوتەينىڭ خېتىنى،
مەندىن ئالدىڭىز.
ئەمدى نىچۈن بىلمىدىم،
ئايىنىپ قالدىڭىز؟

ئەلىقىسسە، ماتتەي مۇغەمبەرلىك بىلەن سېيىت گاڭگۇكقا قاراپ قالدى، خۇپسەنلىك بىلەن ھىچنىمىنى ئۇقماس كىشى بولۇۋېلىپ ئۇز يېغىدا ئۇزىنى قورۇشقا پۇرسەت تاپتى، ھىلە- مىكىرلىك نىقاۋىنى يۈزىگە تارتتى:

ھەي نوچى، سېيىت گاڭگۇك،
ئۇزەڭنىڭ ئۇلۇمنامەڭ،
سەن ئۇزەڭ ئېلىپ كەپسەن،
مېنىڭ بۇ يۈرىگىمگە،
نادامەت سېلىپ كەپسەن.
خەت بىلەن مېنىڭ بىلسەڭ،
كوكسۇمگە پىچاق پاتتى.
قانداق قىلىمىز گاڭگۇك
ئەجەپمۇ بېشىم قاتتى.
مەن ساڭا ئىدىم ئامراق.
ئۇلتۇرەي سېنى قانداق؟
ئۇلتۇرمەي دىسەم نوچى،
خاننىڭ يارلىغى شۇنداق.
—"ئەي ئامبال" — دىدى گاڭگۇك
تەڭلىكتە تۇرۇپ قالما.
خاننىڭ ئالدىدا ئاسى،

گۇناكار بولۇپ قالمه
چېرىكلەرگە ئېيت دەرهال،
ىلتىغىغا ئوق سالسۇن.
مويتۇڭزىغا ئېپ چىقىپ،
هايالسىز جېنىم ئالسۇن.
ئەزىزانە قەشقەرلىق،
مېنى بىر كورۇپ قالسۇن!.....
جاللاتلار كېلىپ شۇ دەم،
بوينىغا تاقاق سالدى،
پۇتىغا سېلىپ ئىشكەل،
زىندان باغرىغا ئالدى.
ئون توت كۇن ئوتۇپ كەتتى،
تاقىتى تۈگەپ كەتتى،
مەرت يىگىت سېيىت گاڭگۇك،
سوزىنى بايان ئەتتى.
دىدى ئۇ: چىدامىم يوق،
يا بولەك تامايىم يوق،
ئولتۇرسەڭ بۇگۇن ئولتۇر،
جۇمە كۇن كېلىپ يەتتى.
....
جەم بولۇشتى ئامباللار،
يەڭگۇشلىشىپ تامباللا.
— داچەي هارۋىنى قوش دەپ،
يارلىق قىلدى دەرهالدا.
توت ئاتلىق يوغان هارۋا
تەييار بولدى، تەخ بولدى،

سېيىت نوچىنى ئاتماقتا،
ئېلىپ ماگار ۋاق بولدى.
ئات ھارۋىنى قاشقاندا،
توققۇز پاي پو ئاتقاندا،
توت دەرۋازىغا يۈزدىن
توت يۈز چېرىك پاتقاندا.
يورغىلىشىپ ھەر يانغا
تېپىرلىشىپ ياتقاندا،
تەشۋىش تولغان باشلىرى،
قارا تاشتەك قاتقاندا،
سېيىت نوچىنى چىڭ باغلاپ،
ئوردا ئالدىغا ئەپ كەلدى.
ئۇ ھارۋىدا تىك توختاپ،
مۇنداق سوزنى دەپ كەلدى:
" خوش ئامان بول قەشقەرلىق
جان جىگەرلەر ـ تۇققانلار.
بۈگۈن جۈمە قۇلاق سال
سوز قەدرىنى ئۇققانلار.
جامائەت جەم بولۇپسىز،
مېنىڭدىن بولۇڭ رازى.
مەھشەردە كورۈشكەيمىز
بولغاندا خۇدا قازى.
گۇناسىز ئولەر بولدۇم
نادانلىق بالاسىدىن.
كىملەر قۇتۇلۇپ قالغان
زالىمنىڭ جازاسىدىن!

ھەي قەشقەرلىق، قەشقەرلىق
مېنى ئۇنتۇپ قالماڭلار.
مەندەك بولماي دىسەڭلار
ھەرگىز نادان بولماڭلار.
نادانلىق ئېلىپ كەتتى
يىگىتلىكتە باشمنى.
مېڭدەك ئېلىپ كەتكەن
ھاشمدەك ئاداشمنى.
خەتنى بىلمىگەن ئادەم
بېشىدا كېزەر ماتەم.
خەت بىلمەس نادانلارغا
قاراڭغۇ ئىكەن ئالەم.
ئوقۇڭلار ئوزەڭلارمۇ
تەلىم ئالسۇن ياش باللا،
قەلبىڭلاردا قېپ قالسۇن
قىساسىڭلار - ئەنتىڭلار!
....
مەمەتخان ئىنىم قالدى
جان ئانام ئۇنى باقسۇن.
مەيلى ئاتسا زالىملار
قەشقەرگە قېنىم ئاقسۇن.
قەۋرەمنى كوروۋپ خەلقىم
ئىبرەت ئالغۇسى مەندىن.
قان قەرزىم، قىساسىمغا،
ئۈمىت كۈتىمەن سەندىن.
دازى بولغىن قەشقەرلىق

ئەل - يۇرتداشلار خوش ئەمدى.
بىللە ئۇيناپ تەڭ ئۇسكەن
يارۇ - دوستلار خوش ئەمدى!"
....

خالايىق ئىندا ئەيلەپ،
ياشنى تولدۇرۇپ كوزگە،
مۇڭزارى ناۋا ئەيلەپ،
چۇشتى نالىلىك سوزگە:
كاج پەلەكنىڭ قىسمىتى،
بۇ كۇننى ساپتۇ بىزگە.
كۇن ئالماق بۇ قەشقەردە
بولمامدۇ راۋا بىزگە؟!......
بىرنى ئوق بىلەن ئاتسا،
ئوننى جادىغا باسسا،
يۇزنى دارىغا ئاسسا،
مىڭلاپ گۇندىدا ياتسا،
ئادەم بېشىنى توغراپ،
تاغنىڭ تېشىغا قاتسا،
دەرتمەن بىر گۇناكارغا
مىڭىنى ئېلىپ چاتسا.
بۇ ئالەم زىمىستانلىق
بولدى بىر گورىستانلىق.
گورىستاندا ئوتەرمۇ،
بەختى قارا قەشقەرلىق......
....

سېيىت ئاخۇن - سېيىت گاڭگۇڭ

يۇرتتىن رازىلىق ئالدى.
ھارۋىسىغا قومۇش بازىرى[1]
يېنىغا بېرىپ قالدى.
"ئات!" — دېدى سېيىت گاڭگۇك
ھارۋىدىن تۇۋەن سەكرەپ:
ئات جاللات! ئۇدۇللاپ ئات!!
يۈرەككە ئۇدۇل چەللەپ.
چىقىر كوزلۇك بىر جاللات،
مىلتىقنى راست بەللەپ،
سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ئالدىدا
تۇردى كوزىگە تەڭلەپ.
ئارقا ياقتىن جىلك جاللات
دەرھال تەپكىنى باستى.
پىستان چېقىپ مىلتىغى
ئۇزى يىقىلىپ ياتتى.
ئىككىنچى، رەت ئاتقان ئوق
كېلىپ تەگدى ئاغاققا،
سېيىت ئاخۇن دېدى شۇ دەم،
مىلتىق ئاتقان جاللاتقا:
"مېنى ئاتساڭ ئۇستاڭ ئات
نا ئۇستاڭ يېقىن كەلمە.
سول كوكسۇمنى چەللەپ ئات
جا ئۇستاڭ يېقىن كەلمە.....
مە، ھەققىڭگە ئاق تەگكە"
دېدى سوزىنى باشلاپ.

---

① قومۇش بازىرى — جاي ئىسمى.

بىر سەرلىك كۈمۈش پۇلنى
جاللات ئالدىغا تاشلاپ.
جاللات ئالدى ياچەنى
چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ.
تەلەپكە مۇۋاپىق ئۇ،
ئۆچ ماڭدام كېيىن قايتىپ.
....
سېيىت ئاخۇن - سېيىت گاڭگۈلۈڭ
تىك تۇرار ئىدى سوزلەپ.
ماداخو دىگەن جاللات
ئاتتى جايىنى كوزلەپ.
يەتتە پاي ئوق تەككەندە
ئىگىز چىنار يىقىلدى
ھەيۋەت بىلەن گۈلدۈرلەپ
كوكتە چاقماق چېقىلدى......
قەشقەر ئاسمىنى بويلاپ
ئۈچمىغان بوگۈن كەپتە.
سىم - سىم توكۈلەر يامغۇر
بۇلۇتلار كېزەر كوكتە.
قاغىلار قاقىلدايدۇ
سېپىلدىكى پوتەيدە.
بىزگە شەپقەت بارمىكىن،
شەڭگەن بىلەن دوتەيدە؟!
دوتەي بىلەن شەڭگەننىڭ
ئىچكەنلىرى قان بولدى.
قەشقەرلىقنىڭ كوز يېشى،

兵

سەل بىلەن قىيان بولدى.
شەڭگەن بىلەن دوتەيىنىڭ
كىملىگى ئايان بولدى.
دەرت تولغان يۈرەكلەردىن
بۇ سوزلەر بايان بولدى.
سىيىت ئاخۇن - سىيىت گاڭگۇڭ
جىنىدىن جۇدا بولدى.
ئەزىزانە قەشقەرنىڭ
شۇڭقارى ئادا بولدى.
....
سىيىت ئاخۇن ئۇلۇپ كەتتى.
تۇپراققا كىرىپ كەتتى.
بۇ ئەلەم - مۇسىبەتتىن
يۈرەككە خۇن تولۇپ كەتتى.
چالدى چاكچاك قەشقەر
مۇڭ تولغان راۋابىنى،
ئايەم كۈنلىرى كەلسە
تەرك ئەتمەي تاۋابىنى،
مۇڭلۇق قەۋرىگە سۇركەپ
باغرىنىڭ كاۋابىنى.
ئوغلىغا دۇئا ئەيلەپ
يوللىغاي ساۋابىنى
ئۇلمىسەك ئىچەرمىز دەپ،
تاڭ ۋەسلى شارابىنى.

ئېيتىپ بەرگۈچى: ھاۋۇت ئاخۇن

قەمەرشاھ ۋە شەمسى جانان

دىۋىلەر شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى، ئىسپىھان شەھرىدە شاھ ھۇسەن ئىسىملىك نامدار بىر پادىشا بار ئىدى، ئۇنىڭغا بىھساپ ئالتۇن - كۈمۈش، غەزنە - دەپىنىلەر يار ئىدى، ئەمما شۇنچە سەلتەنەتلىك بۇ پادىشانىڭ بىرمۇ پەرزەنتى بولمىغاچقا كۆڭلى سەكپارە ئىدى. پادىشا خۇدايىمتائالادىن بىر پەرزەنت تەلەپ قىلىپ 40 كېچە - كۈندۈز ئىبادەت بىلەن يىغلىغان ئىدى، ئاللا- تائالا ئۇز بەندىسىنىڭ بۇ تەلىۋىنى قوبۇل كورۇپ، بىر ئوغۇل پەرزەنت پادىشانىڭ پۇشتى كەمىردىن زەئىپىنىڭ قوسىغىغا بەند بولدى. توققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز سائەتتىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. پادىشا بۇ ئوغۇلنىڭ ھوسنى - جامالىغا قاراپ ئاسماندىكى ئايغا مەنزۇل قىلىپ "قەمەرشاھ" دەپ ئات قويىدى.

ئەمدى بىر كەلىمە سوزنى كۆيىقاپ دىۋە - پىرىلەرنىڭ پادىشاسى شاپەرقۇتتىن ئاڭلايلى، پادىشاھى شاپەرقۇتنىڭمۇ بۇ دۇنيادا ھىچ- بىر پەرزەندى يوق ئىدى. ئۇ پادىشامۇ ئاللادىن بىر پەرزەنت تەلەپ قىلاتتى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە شاپەرقۇتنىڭ تەلەپ - دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، خوتۇنى ھامىلدار بولدى. ئاي - كۈن قارارى توشۇپ بىر قىز تۇغدى، پادىشانىڭ دىلى شاتلىققا تولدى. بۇ قىزنىڭ رەڭگى - رۇخسارىغا قاراپ، ئاسماندىكى كۈنگە مەنزۇل قىلىپ "شەمسى جانان" دەپ ئات قويىدى.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھنىڭ ئاتىسى شاھ ھۇسەن يالغۇز

ئوغلىنىڭ پاراغىتى ئۈچۈن ۋەزىرلىرىگە ئەمىر قىلىپ ھەشەمەتلىك بىر چارباغ بىنا قىلدۇردى. قەمەر شاھ چارباغنى كورمەك بولۇپ باقىتا كىرىپ تەختى-راۋاق ئۈستىدە ئولتۇردى، بىر ئازدىن كېيىن كوزى ئۇيقۇغا ئەسىر بولدى. ئۇ شۇنداق بىر چۈش كوردى، چۈشىدە قىسمەت بىر ئىش كوردى؛ بىرنەچچە ھور-پەرى قىزلار قەمەر شاھنى ئوراپ ئالغۇدەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كۈندىنمۇ نۇرلۇق ساھىپجامال بىر قىز قەمەر شاھنىڭ مۇبارەك قولىنى تۇتۇپ مۇھەببەت نەشتىرىنى يۈرىگىگە سانچىپ تۇرغىدەك، شۇنىڭ بىلەن بىر ئىشق چاقمىقى چۈشۈپ قەمەر شاھنىڭ جىسمىنى يارغۇدەك. ئۇلار ئوزئارا تويماي بېقىشىپ بىر بىرلىرىگە كوڭلىنى بىلدۈرمەك بولۇپ بىر سوز ئېيتىشقانلىرى:

قەمەر شاھ:

رۇخسارىڭنى كورۈپ ئاغدى خىيالىم،
ئەي دىلرابا، قايدا بولۇر ماكانىڭ؟
پەرىمۇ سەن، بەھشەرمۇ سەن نىگارىم،
ئېيتقىن جانان قايدا سېنىڭ ماكانىڭ؟

شەمسى جانان:

مېنى سورساڭ شاپەرۇتنىڭ قىزىمەن
شەمسى بوستان ئىرۇر مېنىڭ ماكانىم.
ھالىمنى سورساڭ پەرىزاتنىڭ شاھىمەن،
يېقىن يەردە يوقتۇر مېنىڭ ماكانىم.

قەمەر شاھ:

سېنى كورسە ئاقىل يولدىن ئادىشار،
جۇملە ئالەم بەلكى سېنى تالىشار.

مەنزىلىڭگە نەچچە كۈندە يول تۇشار،
قايدا بولۇر جانان سېنىڭ ماكانىڭ؟

شەمسى جانان:

ئاشىق بولساڭ كويۇپ - يېنىپ ئۇچەرسەن،
سەۋرى قىلساڭ سەئىي شەرۋەت ئىچۈرسەن.
ئۈچ يۈز ئاتمىش مەنزىل يىلىم كېچەرسەن،
بىلەر بولساڭ شۇنچە جايدۇر ماكانىم.

قەمەر شاھ:

قەمەر شاھدۇر شاھ ھۈسەننىڭ ئوغلىمەن،
تائەبەتكە مۇشتاقىڭدا! ئۆتەرمەن.
ۋەسلىڭ ئۈچۈن جانىنى پىدا ئېتەرمەن،
نەزىرىڭدە تۇرسۇن ئۈشبۇ ئەقىدەم.

شەمسى جانان:

شەمسى جانان پەرىلەرنىڭ بىرىمەن،
بىلىپ ئالغىل كۈيىقاپىنىڭ پىرىمەن.
مەنمۇ سېنى كۆپتىن ئىزلەپ يۈرىمەن،
شەمسى بوستانىدىدۇر سېنىڭ جانانىڭ.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھ چوچۇپ ئويغىنىپ قاردى. چۈشىدە خۇش سوھبەت بولغان جانانى ھېچيەردە كورۇنمىدى. قەمەر شاھ شۇ كۈندىن باشلاپ ئىشق ۋەسۋەسىدە كېچە - كۈندۈز نادامەت چېكىپ زار ئەيلەپ كوزلىرى تالدى، يىمەك - ئىچمەكتىن قالدى، ئاھۇ - نالىسى جاھانىنى بىر ئالدى. قەمەر شاھنىڭ بۇ ھالىدىن

خەۋەر تاپقان ئاتىسى شاھ ھۆسەن جىمىكى ۋەزىر-ئۆلىمالىرىنى يىغىپ ئېيتتىكى: ”ئوغلۇم قەمەر شاھ نېمە دەرت-ئەلەمگە مۇپتىلا بولدى؟ تېزدىن بىلىپ كېلىڭلار“ — دېدى. ۋەزىر-ئۆلىمالار قەمەر شاھنىڭ دەردىنى بىلمەك بولۇپ ئەھۋال سورىغاندا، قەمەر شاھنىڭ ئېيتقانلىرى:

ئەرزۇ-ھالىم ئىشىتىڭ دانا ئەمىرلەر،
بىر پەرى ھالىمنى خاراپ ئەيلىدى.
ئىشق ئىزھارىغا مۇشتاق ئۇمۇرلەر،
لۇتپى مەنزۇر، باغرىمنى سىماپ ئەيلىدى.
قاتارىدا باردۇر كېنىزەكلىرى،
مەشۇق دەر ئۆزىنى، شۇ ئىكەن سىرى.
يىراقتۇر نىگادا تۇرغان مەنزىلى
ۋەدىسىگە قەسەمدىن جاۋاپ ئەيلىدى.
سىلىكىنىپ ئويغاندىم بولدۇم گۇمانە،
بېشىمغا چۈشتىلەر ئىشقى پەرۋانە.
دەردىمگە ئۇشبۇ ئىش بولدى باھانە،
ئىشق ئوتى دىلىمنى كاۋاپ ئەيلىدى.

ئەلقىسسە، ئەمىرلەر قەمەر شاھدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ پادىشاغا بىر-بىرلەپ بايان قىلدى، قەمەر شاھنىڭ دەردىنى ئاتىسىغا ئايان قىلدى. پادىشا غەمكىن بولۇپ مەھرەملىرى بىلەن كېڭەش تۈزدى. قانچە چارە قىلسىمۇ قەمەر شاھقا دال بولمىدى. ئاخىرى ئوغلىنىڭ تەلىۋىنى ماقۇل كۆرۈپ، قەمەر شاھقا شۇ مەھبۇبىنى ئىزلەپ تېپىش ئۈچۈن رۇخسەت بېرىپ بىر سۆز ئېيتقىنى:

كارامەتلىك قادىر خۇدا، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم،
شاپائەتلىك رەسۇلللا، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم.
شەمشى باقا، ماھى تابا،① بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم،
قۇدرەتلىك سەن خۇداۋەندە، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم.

قەمەر شاھقا بەردىم رۇخسەت، پىراقىدۇر جانغا كۈلپەت،
خاھىشىڭدۇر قىلساڭ ئۇلپەت، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم.
شاھى ھۆسەن ئادامەتتە، قالدى باشىم مالامەتتە،
تەگرىم ئۆزەڭ ئادالەتتە، بالامنى ساڭا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ ئاتىسىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى. ئانىسى قېشىغا كىرىپ ئېيتتىكى: "ئى ئانا، دادام رۇخسەت قىلدى، سەنمۇ ئىجارەت بەرسەڭ" — دەپ ئانىسىغا بىر سۆز ئېيتتى:

قىبلەگاھىم جانىم ئانا، دۇئايىڭغا دۇتار② بولدۇم،
ۋىسال ئىزلەپ يات يەرلەردىن ئۆزگە ۋەتەن تۇتار بولدۇم.
ساۋدايىمەن يول ئاداشتىم، مېنى توغرا يولغا سالغىن،
داۋاسى يوق دەرتكە قالدىم، شىپاسى بار چولگە سالغىن.
مۇرادىمغا يېتەرمەنمۇ، يارنى كۆرمەي ئۆلەرمەنمۇ،
يارنى كۆرمەي ئۆلۈپ كەتسەم، بەھىش يۈزى كۆرەرمەنمۇ؟
قەمەر شاھ دەر غەمكىن باشىم، زەھەر-زوققۇم بولدى ئاشىم،
يار ئىشقىدا ئاقار ياشىم، ئانا جانىم دۇئا قىلغىل.

---

① شەمشى باقا، ماھى تابا — ئۆلمەس كۈن، تولۇن ئاي
② دۇتار — ئىگىلگۈچى — بۇ يەردە "مۇھتاج" مەنىسىدە.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ ئانىسى ئا-زار بىغلاپ ئېيتتىكى:

"ئى بالام، خەتەر يولغا ئاتلىنىپسەن، قايتقىن يولۇڭدىن"— دىدى. قەمەر شاھ ئېيتتىكى: "ئىرادەمدىن يانمايمەن، ۋەدەمدىن قايتمايمەن، مەندىن رازى بولۇڭ" — دىدى. نا ئىلاج ئانىسىنىڭ بىر سوز ئېيتقىنى:

بارغىن بالام يولدا قالما، ئۇچمەس ئوتتا كويۇپ يانما،
مەدەت قىلسۇن پەرۋەردىگا، سىنى ئاللاغا تاپشۇردۇم.
يولۇڭ..مەنزىل باش ئالغۇنچە، ئۇچ يۇز ئاتمىش ياش ئالغۇنچە
دىلدارىڭغا قاۋۇشقۇنچە، سىنى ئاللاغا تاپشۇردۇم.

پەرىلەرنىڭ چىن ۋاپاسى، يالغىنى يوق، جان جاپاسى،
سوزلىرىنىڭ بار باقاسى، سىنى ئاللاغا تاپشۇردۇم.
خۇدا ساڭا بولسۇن دەركار، نەسپ ئەتسۇن ۋەسلى دىدار،
ئاناڭغا يوق ئۇيقۇ، بىدار، بارغىل ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ ئانىسىدىن ئىجازەت ئېلىپ، شەمسى جانانىنىڭ ۋىسالىغا يىتىش نىيىتىدە ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن شەھرى ئىسپىھانىنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، ئىسپىھان خەلقى چوڭ-كىچىك، قېرى-ياش، ئەر-ئايال ھەممىسى سانجاق-سانجاق بولۇپ يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا سەپ تارتىپ تۇراتتى. شۇندا قەمەر شاھنىڭ قەۋمى-قېرىنداش، ئەھلى-جاما-ئەت بىلەن خوشلىشىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

كېتەر بولدۇم يارۇ جانانىنى ئىزلەپ،
مېھرىۋانىم ئاتا ـ ئانام خوش ئەمدى.
ئۈچ يۈز ئاتمىش يىل مەنزىلنى كوزلەپ،
كېتەر بولدۇم، جامائىتىم خوش ئەمدى.

كوتا ئۇمرۇم يۈز يىل ۋاپا قىلارمۇ؟
يول ناۋازاۋى جانغا جاپا قىلارمۇ؟
ئارمىنىمغا تەلەي تېگى ئاتارمۇ؟
گۈل جامالىم سىگلىم ساڭا خوش ئەمدى.

مەن كېتەرمەن "تەۋەككۈل"گە بەل باغلاپ،
يارى يار دەپ سىنەلىرىمنى داغلاپ.
ھىجران ئوقى يۈرەك باغرىمنى تىغلاپ،
كېتەر بولدۇم ئانا يۇرتۇم خوش ئەمدى.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ يۇرتداشلىرى بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بولدى. قىرىق كېچە-كۈندۈز يول يۈرسىمۇ ھېچ بىر مەنزىل كورۈنمىدى. چول-جەزىرە ئىچىدە گاڭگىراپ يۈرۈپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قادىر ئاللا سالدىڭ ۋىسال دەردىگە،
مەن نەيلىيىن ياردىن نىشان بولمىسا.
يار-يار دەپ كەزدىم ھىجران دەشتىدە،
مەن نەيلىيىن ياتار ماكان بولمىسا.

شەمسى جانان ئەي نىگارا، قايدىسەن،

ۋىسالىڭغا ئەمدى قاچان يېتەرمەن.
قاي تامانغا باشىم ئېلىپ يۈرەرمەن،
مەن نەيلىيىن ياردىن ئەيرىلغان بولمىسا.

مەن بارارمەن، دىلدا ئۈمىت كۆتۈلگەن،
پايانى يوق يولۇ-مەنزىل ئۆتۈلگەن،
پېشانەمگە نىمە قىسمەت پۈتۈلگەن،
مەن نەيلىيىن ياردىن ئېھسان بولمىسا.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ شۇ يۈرگىنىچە ئۈچ يىل توختىماي ماڭدى. ئاخىرى پۇتلىرى يېغىر بولۇپ، بەللىرى تالدى. ھېچ-قانداق ئادەمزات ئۇچرىمىدى. ئىشقى-پىراقى ئېشىپ ئۇنىڭ بىر غەزەل ئېيتقىنى:

بارچە دەرلەر: ئىشق يولى ۋاپاسىنى،
لوقمان دەرمىش، دەردى ھىجران داۋاسىنى.
نالە ئەيلەپ، دەشتى گەرىيان ئاختۇراي،
ئەجەپ بىلمەس، ئۇچراپ قالسا باتاسىنى.
گەر يولۇقسا بىرەر پەرى يۇلۇمدا،
ئۇمرۇم قالماس تەركى دىدار ساناسىز،
يۈرەك پارە، ئاتەشى① ھىجران بىلەن.
لەيلى-مەجنۇن ۋەسلى بارمۇ گاداسىز.
مەن پەرىشان تاغۇ-دەشتلەر كېزەرمەن،
قايدا دىدار، جانانغا جان پىداسىز.
تەۋەككۇلدىن بەخت-تەلەي تاپمىسام،

① ئاتەش — ئوت.

خىزىر ئۆنى بەلكىم بەرمەس خۇداسىز،
شەمسى جانان رۇخسارىغا يەتمىسەم،
مەھشەر(1) كۈنى قەمەر شاھنى سورىسىز.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ قايسى تەرەپكە مېڭىشىنى بىلەلمەي ئاللادىن پانا تىلەپ بېشىنى سەجدىگە قويدى، شۇ ھامان بىر شەپە بولدى، بېشىنى كوتىرىپ قارىغۇدەك بولسا، يەر بىلەن ئاسمان ئارىسىدا بىر ئاق نۇرانە كىشى كېلىۋاتقانىدەك. قەمەر شاھ ئۇ غايىپ كىشىگە ئىززەت-ئىكرام بىلەن سالام قىلدى. ئۇ كىشى ئېيتتىكى: "ئى ئوغلۇم، يولۇڭدىن قالما، ئاللا تىلىۋىڭنى قوبۇل كورۇپ، ساڭا ھەردەم مەدەتكار بولغاي، يەنە ئۈچ يىل يۈرسەڭ بىر بوۋاي يولۇققاي. ئۇ يولۇڭنى كورسەتكەي، مىرادىڭغا يەتكەيسەن" دىگەن دۇئايى نىدا كەلدى.

قەمەر شاھقا قايتىدىن جان كىردى. يەنە 99 كۈن يۈرگەندىن كېيىن پايانسىز دەشتكە يەتتى، قۇملۇق ئىچىدە 7 كېچە-كۈندۈز يۈرگەندىن كېيىن تەشنالىقتىن يىقىلدى، قەمەر شاھ كوزىنى ياشلىدى، "ئەمدى ئولەر بولدۇم" دەپ نەزمە باشلىدى:

نىچۇك جاننى قۇتقۇزاي بۇ چولىستان ئىچىدە،
نىتەي شۇنچە ئازغاشتىم، قالدىم ئارمان ئىچىدە،
ھەسرەت تولغان بۇ بېشىم قايغۇ-پىغان ئىچىدە،
بويۇم ئوتتا ئورتىنۇر، يۈرىگىم قان ئىچىدە.

ئىشق ئوتىدا كويگەننىڭ بولۇرمىكىن داۋاسى،
دەرلەر: ئاشىق دىگەننىڭ مەھشەردىمىش غىزاسى.

(1) مەھشەر — قىيامەت كۈنى.

ئاشىقلارغا ئالەمنىڭ شۇنچىمىكەن جازاسى،
پەرھات كەبى زارىمەن بۇ چۆلىستان ئىچىدە.

ئاشتىم جاپا تېغىدىن سەرسانمەن يولۇڭدا،
رازى ئىدىم جان بەرسەم، جانان سېنىڭ قولۇڭدا،
پەرۋاندەك نە بولغاي چۆرگىلەسەم ئوڭ ـ سولۇڭدا،
شەمسى جانان بىلۇرمۇ قالدىم گۇلخان ئىچىدە.

ھىجران دەشتىدە يىغلاپ ئاقتى كۆزۈم قاراقى
كەتمەس دەرتلىك بېشىمدىن شەمسى جانان پىراقى.
ئارامى جان بولارمۇ ئاشىققا يول يىراقى،
قەمەر شاھدۇر نادامەت، نالە ئەپغان ئىچىدە.

ئەلقىسسە، قاتتىق بوران كۆتىرىلىپ، قەمەر شاھ كۆزىنى ئاچالماي قالدى. ئەييۇھاننناس! قەمەر شاھنىڭ جىسمى بارغانسېرى قۇم تېگىدە قېلىشقا باشلىدى، شۇندا نادامەت نالىسى بىرلە "شەمسى جانان قايدىسەن" دەپ بىر سۆز ئېيتقىنى:

مەن بالاغا مۇپتىلامەن، شەمسى جانان قايدىسەن؟
ۋەسلى دىدار يول ئاچار جانىمغا دەرمان قايدىسەن؟
بۇ جۇدالىق دەشتىدە بىچارە بولدۇم خەستىدەك،
كۆزلىرىمنىڭ گۆھىرى، نۇرى غىلمان قايدىسەن؟
ئۆرتىنەر قەلبىم زىلەيخادەك پىراقىڭ ئىشقىدا،
تەركى دىدار ئۆتسە جانىم، قالدى ئارمان قايدىسەن؟

ئاھ ئەجەپ..... يەتمەي ۋىسالغا بولدىما قۇملارغا يەم،
بولدى ئالەم بىر دوزاق، ئەي ماھى تابان قايدىسەن؟
سەندىن ئۆزگە يار تۇتار بولسام، يۈزۈم بولغاي قارا،
ئاي يۈزۈڭ مىسلى بەدەخشان① لەئلى ـ مارجان قايدىسەن؟
نەيلىسىن ئۇشبۇ كوڭۇل غەم تىغىدىن سەككا‍ـدۇر
چۈن قەمەر شاھ يارى بولغاي ئاپىتى جان قايدىسەن؟

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ شۇندىن سۇڭ: "مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن بۇ كۇلپەتتىن شەمسى جانانىنىڭ خەۋىرى بارمىدۇر" — دەپ ئۆز ھالىنى ئىزھارلاپ بىر مۇناجات ئوقۇغىنى:

غەملەر تىغى چۈشۈپتۇر بۇ بېشىمغا جانانىم،
نەچچە يىللاپ زارلىسام يەتمەس ساڭا ئەپغانىم.
كويۇپ ھىجران ئوتىدا، ئۇچۇر ئوقماي كۇل بولدۇم،
قايدىن تاپاي ئاختۇرۇپ، سىنى شاھى خۇبايىم②.
پەلەك جۇدا ئەيلەپتۇ جەۋرى بىرلە سىنىڭدىن،
تۇمەن مىڭ دەرت ـ بالاغا، سەن ئىدىڭ نەزەرگاھىم.
دىدار ئىزلەپ كۇنۇ ـ تۈن يېتەلمىدىم مەقسەتكە،
شەمسى جانان ئامانەت، بىر ئۇزۇڭگە ئىلاھىم.
بەختى قارا قەمەر شاھ، سىغىنار پەرۋەردىگاھ،
كەچۇرگەيسەن ئالدىڭدا قانچە بولسا، گۇناھىم.

① بەدەخشان — تۇرلۇك رەڭدىكى ئىنجۇ ـ مارجان. لەئلە ـ ياقۇت چىقىدىغان جاي.

② شاھى خۇبايىم — گۇزەللەرنىڭ شاھى.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ نالە-ئەپغان ئىچىدە كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى. بىر مازادىن كېيىن ئويغىنىپ قارىغۇدەك بولسا، يېشىدا بىر كومزەك سۇ بىلەن توققۇز نان تۇرغىدەك، قەمەر شاھ نان بىلەن سۇنى تويغىچە يەپ-ئىچىپ قايتىدىن مازارىغا كەلدى، بىر شولىغىنىپ قىزىم ئىچىدىن چىقتى، يەنە يولغا راۋان بولدى. شۇ يۈرگىنىچە 14 كېچە-كۈندۈز يول مېڭىپ، ئاقىۋەتتە تاشلىرى تونۇر تەپتىدەك قىزىغان غىلتاڭ سايغا كېلىپ قالدى. ئاچ-زارلىق، تەشنا-تەقەززالىق ئاپتىدىن سىدىرلىغىدەك ھالى قالمىدى، ھايات كويىدا سەۋەپ ئىزلەپ يەرنى كولاپ سۇ تاپماق بولدى. يەرنى بىر ئاز كولىۋىدى، بىر ئادەمنىڭ جەسىدى چىقتى. قەمەر شاھ بۇنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. "بۇمۇ مەندەك بىر دەرتمەن ئوخشايدۇ" دەپ بېلىدىن باغلىغىنى يېشىپ ئىگىنى تاڭدى. يۈز-كۆزىنى ئوچۇق قويۇپ، بەدىنىنى كۆمدى. شۇ ئەسنادا بىر سالقىن شامال قەمەر شاھنىڭ يۈزىنى سىيلاپ ئۆتتى. قەمەر شاھ خوشال بولۇپ شامالغا قاراپ بىر سۆز ئېيتقىنى:

سابا① يەتكۈز سالامىنى ئۇ ئاي يۈزلۈك قەلەم قاشقا،
كى مەندىن دىل ئۈزۈپ جانان كۆڭۈلنى قىلمىسۇن باشقا.
شىكەستە خاكىنى ئەيلەپ زەھەرلەر سالمىسۇن ئاشقا،
مېنىڭ ئىشقۇ-ئەقىدەم ئېيت گوھەرنى كىم ئۇرار تاشقا.

بۇ چۆللەر دەشتىدە قالدىم قىيانى زارۇ-زار يىغلاپ،
كۆرەرمەن ئاقىۋەت بىر دەپ كەمەر ھىممەتنى چىڭ باغلاپ.
ھامان ھىجران پىراقىدا يۈرەر بولدۇم يۈرەك داغلاپ،
كۆرەلمەي يار جامالىنى كۆزۈم تولدى ساپ ياشقا.

① سابا — تاڭ شامىلى.

بۇ ھىجران پىراقىدا ھەمىشەم بىر گاداھىدۇرمەن،
كۆنگە مىڭ ئەلەم بىرلە تىغى ھىگبىر يانادۇرمەن،
كورەر بولسام جامالىنى ۋىسالىغا قانادۇرمەن.
قىچقىرسام ئۈنۈم يەتمەس يوقتۇر ھىچ ئامال باشقا.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ يەنە قىرىق كېچە-كۈندۈز يول يۈردى. ھىچقانداق جانداردىن دېرەك بولمىدى. بىر باياۋان ئەچىدە تەمتىرەپ يۈرۈپ ھاۋادا قانات قېقىپ سايراپ تۇرغان بىر تورغاينى كوردى. قەمەر شاھ ئېيتتىكى: "بۇ جانىۋارمۇ ئۆز توپىدىن ئايرىلغان مەندەك بىر مۇساپىر ئوخشايدۇ، شۇ تورغايغا ئەرزى-ھالىمنى بايان قىلسام يارىمغا يەتكۈزسە ئەجەپ ئەمەس" دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ھاۋادىكى بوز تورغاي،
سايرىمساڭ نىم بولغاي
بۇ چوللەردە جېنىمنى،
قىينىمساڭ نىم بولغاي.

سوزلىگىلى تىلىڭ يوق،
قەمەر شاھقا دىلىڭ يوق.
ئۇچۇپ بېرىپ يارىمغا،
خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

باشىم ئۈزرە تۇرارسەن،
شۇنچە جەۋلان قىلارسەن،
خۇش خوي ۋۇۋان سۇرەرسەن،

خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

مېنى سورىساڭ بىمارمەن،
بۇ دەشت ئىچرە بارارمەن.
غەم لېيىغا پاتارمەن،
خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

ئەجەپ بولدى زامانە،
جان بولارمۇ بىگانە.
يار ئۇچۇن مەن پەرۋانە،
خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

يۇرەي دىسەم دەرمان يوق،
تۇراي دىسەم پەرمان يوق.
ياكى شەمسى جانان يوق
خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

قەمەر شاھنىڭ سالامى،
يوقتۇر كوڭۇل ئارامى.
چىن ئىشقىنىڭ داۋامى،
خەۋەر بەرسەڭ نىم بولغاي.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ تورغاي ئۇچقان تامانغا ئەگىشىپ يەنە ئۇچ يىل يول يۇردى. ھېچقانداق ئادەمزات كورمىدى. ئۇ ئۇزىگە پانا تىلەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قۇدرەت بىلەن قابا پەلەك مېنى دەرتلىك كويغا سالدىڭ،
جاپا ئەيلەپ ئىبراھىمدەك كويۇۋاتقان ئوتقا سالدىڭ.
سەھەر تۇرۇپ ئاللا دىدىم، ئۇزگە ئىشنى ھېچ بىلمىدىم،

يارنى ئىزلەپ تاپالمىدىم، مېنى غەيرى يولغا سالدىڭ.
كەلدىم يارىمنى سوراغلاپ، يار قاچتى مەندىن يىراقلاپ،
ھىجران ئوتىدا سىنەم① داغلاپ مېنى ناگاھ چولگە سالدىڭ.
كورگەنلىرىم پىراق بولدى، يېقىنلىرىم يىراق بولدى،
شەمسى جانان چىراق بولدى، پەرۋانەگنى ئوتقا سالدىڭ.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ قارىغۇدەك بولسا، بىھىشتتىن نىشان بېرىدىغان بىر چارباغ ئىچىدە ئوزىنى كوردى. بىر يېشىللىق ئارىسىدىن ئاپپاق ساقال نۇرانە چىراي كىشى چىقىپ كېلىپ ئېيتتىكى: "ئى ئوغلۇم، مەن سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزگىلى كەلدىم، ئازدىن كېيىن چۈشۈڭدە كورگەن جانانىڭ بىلەن ئۇچراشقان ئۇستەڭ بويىغا بارىسەن، يار ۋەسلىگە قانىسەن" دەپ كوزدىن غايىپ بولدى. قەمەر شاھ: "خىزىرغا يولۇققان ئوخشايمەن" دەپ، شۇنىڭ يولىغا قاراپ بىر سوز ئېيتقىنى:

شەمسى جانان سېنىڭ ئۇچۇن ياخشى كۈنۈم يامان بولدى،
زىلەيخادەك يۇسۇپ ئۇچۇن مەنزىلگاھىم زىندان بولدى.
مەن سارغىيىپ گۇلدەك سولۇپ چىرايلىرىم سامان بولدى،
غەم پىراقى ئىچرە ئوتكەن ئومرۇم ماڭا زىيان بولدى.
قالدىم ئەجەپ ئېغىر كۈندە، ئىشقىڭ قىلدى مېنى بەندە،
زار ئەيلىدىم ھەر بىردەمدە، تەنھالىغىم يامان بولدى.
ئايرىلىپ مەن بىرنەچچە كۈن، يۇردۇم گويا ھالىم زەبۇن②
كوز ياشىمدا تولدى جامۇن③ چەككەنلىرىم پىغان بولدى.

---

① سىنە — كوكرەك، يۇرەك.

② زەبۇن — ئاجىز، ۋەيران، ناچار، خامۇش.

③ جامۇن — جام (قاچا).

قەمەر شاھدۇر مىسكىن بېشىم، تىنماي ئاققۇر كوزدىن يېشىم.
چول ئىچىدە شول يولداشىم، خىزىرئىلياس ئايان بولدى.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھ ئۇستەلڭ بويىدا ئولتۇرغان ئىدى، بىر جۇۋان ئىككى قاپاقنى كوتىرىپ سۇغا چىقىپ ئالدى. ئۇ جۇۋان ئۇستەلڭ بويىدىكى ناتونۇش ئادەمگە شۇنداق بىر قارىۋىدى، ئۇنىڭدىن بىر ئوت چىقىپ جۇۋاننىڭ سىنەسىنى خاراپ قىلدى، جىگرىنى كاۋاپ قىلدى. جۇۋان ئېيتتىكى: "بۇ يىگىت نىمە دىگەن ئوتلۇق، ئالدى بىلەن ھال- ئەھۋال سورىشىپ سىرى ئەسرالىشىپ باقاي" دەپ قەمەر شاھقا تەلمۈرۈپ، بىر سوز ئېيتقىنى:

خۇدايائى يىگىت ئېيتقىن، خىزىرمۇ سەن يا ئەزرائىل،
قەيەرلەردىن كېلىپ قالدىڭ بۇ يەرلەرگە جاۋاپ بەرگىل.
كورۈندۈڭ كوزگە بىگانە، ئوزۈڭ مىسكىنكى غەمخانە،
پېىل، قامەتتە يىگانە، قەيەرلىكسەن جاۋاپ ئەتكىل.
بۇ يەرلەرگە مۇساپىرمۇ؟ ۋەيا تەركى مۇجاپىرمۇ①
ئىگەڭدىن يا بىزار قۇلمۇ؟ قەيەرلىكسەن جاۋاپ ئەتكىل.
نىچۇك سەرسانە - سەرگەردان، نەپەس ئالساڭ چىقار ئەپغانە
ۋەيا سەنمۇ بىرەر قاچقان، سۇپاتىڭدىن جاۋاپ ئەتكىل.
مېنى بىلسەڭ شىرىن نادىر، دىلىم بولدى ساڭا مايىل،
نىلەر سورىساڭ جېنىم قادىر، قەيەرلىكسەن جاۋاپ ئەتكىل.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھ جاۋاپ قىلدىكى: "ئانا بىزار ئەمەسمەن، ئانا بىزار ئەمەسمەن، بۇ شەھەردە كىم ياخشى، كىملەر

① مۇجاپىر — خوشنا، ھەمسايە.

يامان بىلمەسمەن، شەمسى جانان يارىمنى تاپمىغۇنچە كۆلمەسمەن"
دەدى. جۇۋان ئېيتتىكى: "ئى يىگىت، مەن ئۆمرۈمدە سېنىڭدەك
ئۆتى ئاتەشنى كورگۈنۈم يوق، يۇرىگىمگە قادالدىڭ سەن بولۇپ
گويا بىر ئوق، مەن ئومۇربات ساڭا ياخشىلىق ئىزلەيمەن" دېدى.
قەمەرشاھنىڭ دىلشادلىگىدىن بىر سوز ئېيتقىنى:

كەچ كىرىپتۇر ياقا يۇرتتا مەن غېرىپ بىراي قايان،
كەلسە شۇتاپ جان نىگارىم دىل سىرىم ئەتكۈم بايان.
سىرى ئاشكار ئەتمىدىم، ھەركىمگە سىرداش ئۆزگىدۇر.
شەمسى جانانسىز ماڭا ئوتكەن ئومۇر بىر كۆزگىدۇر.

ئالما بويلۇق ئەۋرىشىم، ئېيتقىل كىيىگىنى سىرىدىشىم
ئوز نىگارىن تاپمىغۇنچە ھىچ ئارام ئالماس بېشىم.
شەمسى جانان دەردىدە ھالىم خاراپتۇر ھەرقاچان،
كېچە - كۈندۈز تولغىنىپ ھەسرەت يۇتۇپ ئورتەندى جان.
ئالتە يىل چوللەر كېزىپ كوپلەپ قېتىم يولدىن ئېزىپ،
يارى تۇرسا، ھىچ بولارمۇ ئوزگىگە دىلنى بېرىپ؟
كىملىگىم ئەتسەم ئايانىم، شاھ قەمەردۇر ئوز ئېتىم
يارنى ئىزلەپ باش ئېلىپ چىققان يىگانە بىر يېتىم.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ بۇ سوزنى قىلغاندىن كېيىن،
جۇۋان، زوقى زىيادە بولۇپ ئېيتتىكى: "ئەي يىگىت
ئىشقىڭغا ساداقەتلىك ئىكەنسەن، ئەقدەك ئىبارى ئۈچۈن
ساڭا چۈشكەن ئىشقىمنى قۇربان قىلىشقا رازىمەن، سېنىڭ
يارىڭ تولىمۇ خەتەر جايدا ئىكەن، شەمسى جانانىنىڭ

دادىسى شاپەرقۇت ئىنىسى ـ جىن، دىۋە ـ پىرىلەرنىڭ پادىشاھى بولار، ئادەمزاتتا ئوچ، كوڭلۇڭ ئۈچۈن مەن سېنى شەمسى جانان ئولتۇرىدىغان چارباغنىڭ چاكىرى سالماس بوۋىنىڭ ئىشىگىگە يەتكۈزۈپ قوياي، ئۇنىڭ ساڭا ياردىمى بولار" دەپ بولاتتەك كوزلىرىدىن مۈنچاقتەك ياش توكۈپ ئارقىسىغا ياندى. قەمەر شاھ بۇ مومىن جۇۋاننىڭ ساداقىتىگە تەسەللى بېرىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئالمى ئىچرە خۇرامسىز، مۇڭ بىلەن تولغان بېشىم،
تاغۇ ـ دەشتتە كۈنۈ، تۈن، كۆلپەت قۇشى قونغان بېشىم.
قايدا بارسام چەرخ ئۇرادۇر شۇم پەلەكنىڭ گەردىشى.
ھەر زامان سانسىز بالاغا مۇپتىلا بولغان بېشىم.
مەنمۇ سەندەك يىغلىغان بىردەم پاراغەت قىلمىغان،
ھىجرىدىن باغرى كاۋاپقا ئاشنا بولغان بېشىم.

شۇنداق قىلىپ جۇۋان ئۇزۇن يول يۈرۈپ قەمەرشاھقا سالماس بوۋىنىڭ تۇرىدىغان جايىنى كورستىپ قويدى.

ئەلقىسسە، سالماس بوۋىنىڭ بىر قىزى بار ئىدى، ئىسمىنى ئايخان دەر ئىدى، قىز تالاغا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا بىر يىگىت ئىشىككە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغىدەك، يىگىتلىكتە ھېچ ئەيىپ نۇقسان يوق بۇ ناتونۇش كىشىگە بىر قاراپلا ئايخاننىڭ يۈرىگى شامدەك ئېرىپ كېتىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئىشىك ئالدىدا بىر يىگىت ئەيمىنىدۇر كىرگىلى،
بېلى مەھكەم باغلاقلىق تەلمۈرىدۇ كوزلىرى.
بىزارلىق ھالىدىن بەلگە بېرەر يۈزلىرى،

قىلماي تولا ئىنتىزار، ئېيتسا ئىكەن سوزلىرى.
گۇل يىگىتنىڭ ھوسنىدىن چورگەلگۈسى يەر - جاھان،
ئالدىغا چىق ئەي ئاتا، ئاز قالدىغۇ تەندە جان.
ئەي ئاتا چىق تالاغا، ئۆيگە باشلاپ كىرگىلى،
غەمگۈزاردىن ھال ئۇقۇپ، مۇڭ - زارىنى بىلگىلى.

ەلقىسسە، سالماس بوۋا ئىشىكتىن چىقىپ ئارسلاندەك قامەت-
لىك بۇ ناتونۇش يىگىتتىن "نەدىن كېلىپ قالدىڭ" دەپ سوردى،
قەمەرشاھ ئېيتتىكى: "مەنزىلگاھىمنى بىلمەسمەن، شەمسىجانان
يارىم بار، تاپمىغۇنچە كۆلمەسمەن"— دىدى. سالماس بوۋا ئېيت-
تىكى: "ماڭا ئوغۇل بولساڭ قانداق" دىدى. قەمەر شاھ ماقۇل
بولدى، ئۆيگە ئېلىپ كىردى. كۈنلەر ئۆتتى، ئاي ئۆتتى،......
شۇنداق قىلىپ سالماس بوۋىنىڭ غېرىپ كۆلبىسىدە، شەمسى جا-
نانىنىڭ پەنتىدە يۈرگىنىگە يەنە ئۈچ يىل بولدى. ئىسپىھان شەھ-
رىدىن چىققانغا توققۇز يىل توشتى. سالماس بوۋا قەمەر شاھنىڭ
ھالىنى بىلىپ كوڭلى يېرىم بولدى. ئۇنىڭ كوڭلىنى تېرىش ئۇ-
چۇن ئېيتتىكى: "يۈر ئوغلۇم، ماڭا دورا - دەرمەك يىغىشىپ
بەر"—دىدى. قەمەر شاھ: "ئەي بوۋا، ھەر كۈنلۈگى تۈرلۈك -
تۈمەن، گۈل - گىيا تېرىيسىز، ئۇنى نىمە قىلىسىز؟" دەپ سو-
رىدى. سالماس بوۋا ئېيتتىكى: "بۇ شەھەرنىڭ پادىشاسىنىڭ قى-
زى 9 يىلدىن بېرى ئىشقى ساۋداسىغا گىرىپتار بولۇپ ھىچقان-
داق دورا شىپا قىلمىدى. شۇ پەرىنىڭ كېسىلىگە شىپالىق ئۈچۈن
ھەر ياڭزا مېھرىگىيالارنى تېرىپ پادىشانىڭ ھوزۇرىغا يەتكۈزىمىز،
شۇ ئەجرىمىز ھىساۋىغا كۈن ئۆتكۈزىمىز"— دىدى. قەمەر شاھ بۇ
سوزنى ئاڭلاپ سالماس بوۋىغا يالۋۇرۇپ ئېيتتىكى: "ئەي ئاتا

ھەممۇ بىر دەستە مېھرىگىيا تېرىپ بېرەي، شۇ جانان ھوزۇرىغا يەتكۈزۈپ بەرسىڭىز" — دېدى. سالماس بوۋا ماقۇل بولدى. قەمەرشاھ كوڭۇل تارلىرىدىن يىپ ئېشىپ، ئىشق بېغىدىن گۈل تېرىپ، دەستە ئىچىگە ئۆزىنىڭ بارلىق دەرت ـ ئەلەملىرىنى يېزىپ چىقتى.

ئەلقىسسە، سالماس بوۋا بۈگۈن يەنە بىر تۇتام مېھرىگىيانى شەمسى جانانىنىڭ ھوزۇرىغا سۇندى. 9 يىلدىن بېرى قەمەر شاھنىڭ دەردىدە سارغىيىپ يېتىپ، تارتىشىپ قالغان پەيلىرى قويۇپ بېرىۋاتقان شەمسى جانان بۈگۈنكى مېھرىگىيانى پۇرىغاندىن كېيىن پۈتۈن ئەزايىغا ئىشق تىترىگى ئۆلاشتى. "ئاجايىپ خۇش بۇي ئىپار ھىدى پۇرايدىغۇ!" دەپ مېھرىگىيانى كوكرىگىگە باستى. "بۇنىڭدا نىمە خاسىيەت باردۇر؟" دەپ قېتىنى ئېچىپ قارىغان ئىدى، ئارىسىدىن بىر پارچە نامە چىقتى:

ئىشق باغىدىن بارار بۇ نامە ئېرسالىم① ساڭا،
شۇ بىلەن بولغاي ئايانكىم ئاھۇ ـ ئەھۋالىم ساڭا.

سەن ئۈچۈن چەكتىم پىغان، سىنەلىرىم بولدى يارا،
مەلۇم ئولغاي زەپىرەندەك رەڭگى رۇخسارىم ساڭا.
مۇنچە جەبرىڭ ئەتكىچە، مەيلى ئىدى قىلساڭ ھالاك،
گەر ۋىسال ئەتسەڭ نەسىپ، بولسۇن پىدا جانىم ساڭا.

ھەق ئەزىز ئەيلەپ سىنى، چول كەزگۈزۈپ ھەردەم مىنى،
جور قىپتۇ بۇ شاھزادىنى، ئەي شەۋقى دىلدارىم ساڭا.

---

① ئېرسالنامە — يارىغا خەت ئەۋەتىش، پۈتۈكنامە.

رەھمى قىلساڭ، لاچىنىڭ بولغۇم بۇ بوستانلار ئارا،
جان تەسەددۇق تا ئۆمۈربات، شەمسى جانانىم ساڭا.

ئەلقىسسە، شەمسىجانان بۇ ئىرسالنامىنى ئوقۇپ ھوشىدىن كەتتى. ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن سالماس بوۋىنى دەرھال چاقىرتىپ كەلدى: "ئەي دورا - دەرمەكچى بوۋا، بۇ مېھرىگىيانى ئەبەرتكەن ئوغلىكىز ھازىر قەيەردە؟" — دىدى. سالماس بوۋا ئەھۋالنى ئۇقتۇرغاندىن كېيىن دەرھال دادىسى شا پەرقۇتنىڭ ئالدىغا كىرىپ، چار باققا سەيلى ئېتىشكە ئىجازەت سورىدى. پادىشا خوشاللىق بىلەن قوبۇل ئەيلەپ، 40 كېنىزەكنىڭ ھەمرالىقىدا شەمسىجاناننى چارباققا ئۇزاتتى. ئەھۋالدىن خەۋەردار قەمەر شاھ شۇ ھالەتتە يارىنىڭ ئالدىغا چىقىشتىن ئويۇلۇپ، گۈللەر ئارىسىغا كىرىپ جۇل - جۇل كىيىملىك بەدىنىنى پىنھان تۇتتى. شەمسى جانان چۈشىدە كورگەن يارىنى تەقەززالىق بىلەن ئىزلەپ ھېچيەردىن تاپالماي مەيۇسلەندى. ئازدىن كېيىن ئالدىدىكى گۈللۈكتىن ئاجايىپ خۇش پۇراق ئۇرغۇپ شەمسىجاناننى مەپتۇن قىلدى. "نىمە ھېكمەت بۇ!" دەپ گۈللەرنىڭ شېخىنى شۇنداق قايرىغان ئىدى، ئۇ يەردە 9 يىلدىن بېرى تەقەززا قىلغان يارىنىڭ نەق ئوزىنى كوردى ۋە شۇ ھامان بىھوش بولۇپ گۈللەر ئارىسىغا يىقىلدى. قەمەرشاھ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ شەمسى جانانىنىڭ بېشىدا پەرۋانىدەك ئايلاندى، شۇندا چىن دىلدىن يارىغا نىجاتلىق تىلەپ بىر مۇناجات ئوقۇغىنى:

كارامەتلىك ئەي قادىر خۇدايا،
رەھىم ئەيلىگەيسەن شەمسى جانانغا.

زار قىلما مېنى پەرۋەيدىگارا،
رەھىم ئەيلىگەيسەن شەمسى جانانغا.

ئۆزىدە يوقتۇر ئەس بىلەن ھوشى،
تەندىن ئۆزگە يوق مەدەتكار كىشى.
نە قىلاي يارنىڭ ئېغىردۇر ئىشى،
رەھىم ئەيلىگەيسەن شەمسى جانانغا.

خاراپتۇر ھالى، يوقتۇر دەرمانى،
ياكى تولغانمۇ ئەجەل ـ پەيمانى.
ماڭا بەر ئۇنىڭغا كەلگەن قازانى،
رەھىم ئەيلىگەيسەن شەمسى جانانغا.

قەمەرشاھ تىلەر يارغا ئېسەنلىك،
كەچۇر مېنىڭدە بولسا سەۋەنلىك.
يار ئۇچۇن تىنىم بولسۇن كېپەنلىك،
رەھىم ئەيلىگەيسەن شەمسى جانانغا.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھنىڭ كوز يېشى شەمسىجاناننىڭ يۈزىگە يامغۇردەك تامدى، شەمسى جانان چوچۇپ ھوشىغا كەلدى. ئەيىۇھەننەس! بۇ ئاشىق ـ مەشۇقلار شۇنچە تويماي قاراشتى، ھەشقەپىچەكتەك بىر بىرىگە چىرماشتى، شەمسىجانان قەمەرشاھنى ئالتۇن تەخت ئۇستىگە تەكلىپ قىلىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئەمدى ئارام ئالغايسەن ئەزىز مېھمانىم،
ئىشەنگىن ئەي قەمەرشاھ غېمىڭ تۇگەيدۇ.

ساڭا بولسۇن تەسەددۇق بۇ شرىن جانىم،
ئىشەنگىن سەن قەمەر شاھ دەردىڭ تۇگەيدۇ.

پىدا قىلغان مەن يولۇڭغا ئەزىز جانىمنى،
نىچۇك ئۆتتاي تارتقان ئاھۇ - زارىڭنى.
قۇربان قىلغۇم بار ساڭا يوقۇ - بارىمنى،
ئىشەنگىن سەن قەمەر شاھ دەردىڭ تۇگەيدۇ.

چىن ئاشىقسەن تۇتقىل ئۇتلۇق قولۇمدىن،
باغۇەن بولۇپ ئۈزگىل تازا گۈلۈمدىن.
نەپەس ئالغىن خۇش ئەتىرلىك بويۇمدىن،
ئىشەنگىن سەن قەمەر شاھ دەردىڭ تۇگەيدۇ.

ئەمدى بىلدىم پانى دۇنيا پەنتىنى،
ئېتىپ كورۇپ ۋەسلى دىدار قەنتىنى.
چىن ئاشىقلار چاقار قەپەس بەنتىنى،
ئىشەنگىن ئەي قەمەر شاھ دەردىڭ تۇگەيدۇ.

ئەلقىسسە، ئۇلار 40 كېچە - كۈندۈز چار باغدا بىرلىكتە سەيلى - تاماشا قىلدى. بىر كۈنى سەھەر ۋاقتىدا شەمسى جانان ئېيتتىكى: "ئەي ئاي مەسەللىك دىلدارىم، دادامنىڭ بەرگەن ۋاقىت - سۇرىڭى توشۇپتۇ. مەن ئەمدى ئالدىغا بېرىپ يەنە روخسەت ئې - لىپ كېلەي، بولمىسا، سىر ئاشكارىلىنىپ قالسا ھەر ئىككىمىزگە ياخشىلىق بولماس" — دىدى. بۇ سوزنى ئاڭلاپ قەمەر شاھنىڭ كوڭلى بۇزۇلۇپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قۇربانىڭ بولاي شىرىن سوز جانان،
مەن قانداق چىداي بىرىپ كەلگۈنچە.
جىنىمنى بىرەي، ئەي نۇرى جاھان،
مەن قانداق چىداي قايتىپ كەلگۈنچە.

ھىجرانىڭ ئوقى پاتقان بىشىمغا،
رەھىم ئەيلىگەيسەن ئاققان يىشىمغا.
بارساڭ كەلگەيسەن پاتراق قىشىمغا،
قانداق قىلاي مەن قايتىپ كەلگۈنچە.

ئەلقىسسە، شەمسى جانان ئاتىسىنىڭ ئالدىغا بىرىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن تازىم قىلىپ، يەنە 40 كۈنلۈك رۇخسەت سورىدى. شاپەرقۇت: "بارغىن قىزىم، چار باغنىڭ ھاۋاسى ساڭا يارىشىپتۇ، كىسىلىڭ شىپا تىپىپتۇ" دەپ رازىلىق بەردى. ئىشىك ئالدىدا كوز ئۈزمەي كۈتۈپ تۇرغان قەمەر شاھ شەمسى جانانىنىڭ خۇش كەيپىنى كورۇپ چاۋاك چىلىپ سەكرەپ كەتتى، ئۇلار يەنە مۇ- رات - مەقسەتلىرىگە يەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە شەمسى جانان ئىيتتىكى: "ئەي قەمەر شاھ! بىزنىڭ بۇ خوشال كەيپىمىز ئۇزۇنغا بارماس. بۇ قەپەز ئى- چىدە خۇپىيانە يۇرۇپ كوڭلىمىز قانماس. سالماس بوۋىنى ئاتا ئورنىدا دادامغا ئەلچىلىككە ئىبەرتىپ كورسەك" — دىدى. قە- مەر شاھ بۇ تەكلىپنى جان دەپ قوبۇل كوردى. بىرىپ سالماس بوۋىغا تەلۋىنى ئىيتتى. سالماس بوۋا: "ئوغلۇم! بۇ بەك خەتەر- لىك يول، پادىشا قانداقمۇ گادايلارنىڭ تەلۋىنى قوبۇل كورسۇن! بۇ تەلەپ ئورنىغا شۇ ئان مىنىڭ بىشىمنى تىنىمدىن جۇدا قى- لارمىكىن"، — دىدى. قەمەر شاھ: "ئەلچىگە ئولۇم يوق دىگەن

گەپ بار. ئاۋادا مۇشۇ تەلۋـدىمىز بىلەن سىزگە ئۆلۈم كېـ
لەر بولسا، مەن جېنىمنى بېرىشكە رازى. جېنىم ئاتا، ماڭا رەھىم
قىلىڭ"— دەپ يىغلاپ يالۋۇردى.

سالماس بوۋا: "خەير! پېشانەمگە پۈتۈلگەننى كورەرمەن،
ھامان بىر كۈنى ئولەرمەن"—دەپ ئالتۇن سازىنى قولىغا ئېلىپ،
ئۇدۇل پادىشا ئولتۇرىدىغان ئوردىغا يول ئالدى. شاپەرقۇتنىڭ ئالدىغا تىزلـ
نىپ بىر سوز ئېيتتىنى:

پاناھىم پادىشاھىم سەن، بارارغا دادى خاھىم سەن،
كوڭۈلگە چىن ئارامىم سەن، جېنىمغا جان - مادارىمسەن.
كېلىپمەن بۇ ھوزۇرىڭغا، مۇقەددەس تەختۇ - نۇرۇڭغا،
ساداقەت مەندە يولۇڭغا، قۇلاق سالغايسەن قولۇڭغا.
ئارزۇغا ئېيىپ يوقتۇر، ئەلچىگە ئۆلۈم يوقتۇر،
كەچۈرسەڭ بىر قوشۇق قانىنى، سائادەتلىك ساڭا جىقتۇر.
كېلىپتۇ شەمسى جانانغا، بولۇپ چىن ئاشىقى ئوغلان،
تەلەپنى تەرك ئېتەر بولساڭ بوسۇغاڭدا بولۇر قۇربان......

ئەلقىسسە، شاپەرقۇت سالماس بوۋىنىڭ سوزىنى يەنە ئاڭلاۋېـ
رىشكە تاقەت قىلالماي، دەرغەزەپ بولۇپ "جاللات" دەپ جار سالـ
دى. شۇ ھامان 18 جاللات قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ ھازىر بولـ
دى. پادىشا شۇنداق پەرمان بەردىكى: "شاھنىڭ شانۇ - شەۋكىـ
تىگە بىھورمەتلىك قىلىپ تىل تەككۈزگەن قېرىنى دەرھال قەتلە
قىلىڭلار" — دېدى. جاللاتلار سالماس بوۋىنىڭ بوينىغا سىرتماق
سېلىپ ئۆلۈمگە ئېلىپ ماڭدى.

شاپەرقۇتنىڭ بىر ئاقىلانە ۋەزىرى بار ئىدى. ئۇ جاللاتـ
لارغا ئۇچراپ "بۇ ئادەم نىمە گۇناھ قىلغان" — دەپ سورىدى.

جاللاتلار "ئەلچى" لىك ئەھۋالنى ئىزھار ئەتتى. ۋەزىر: "مەن قايتىپ چىققىچە ئورنۇڭلاردىن مىدىرلىمايسىلەر" — دەپ بۇيرۇدى. ئۇ، شاھ ئالدىغا كىرىپ: "ئى پادىشاھى ئالەم! قىزى بارنىڭ ئالدىغا ئەلچى كىرىش ياخشىلىقنىڭ بىشارىتى، شەرىئەتتە ھېچ قاچان ئەلچىگە ئۆلۈم جايىز ئەمەستۇر، ناھەق توكۈلگەن قان ئۈچۈن ئاخىرەتتە جاۋاپ بەرمەك بەرھەقتۇر" — دىدى. پادىشا ناعىلاج بولدى. ۋەزىر ئېيتتىكى: "ئەگەر قوبۇل كورمىسىڭىز بەرمەس قىزنىڭ تويلۇغى پۈتمەس دىگەندەك، ئېغىر تەلەپ قويسىڭىز يولىغا راۋان بولۇر" — دىدى.

ئەلقىسسە، شا پەرقۇت ۋەزىرنىڭ مەسلىھەتى بويىچە سالماس بوۋىنى ئۆلۈمدىن كەچۈرۈم قىلدى، سالماس بوۋا كۆلبىسگە قايتىپ، تەفەززالىق بىلەن جاۋاپ كۈتۈپ تۇرغان قەمەرشاھقا پادىشانىڭ "تويلۇق" تەلىۋىنى يەتكۈزدى، بۇ ئېغىر تويلۇق قەمەرشاھنى ھوشىدىن كەتكۈزدى...... شەمسى جانان ئېيتتىكى: بۇ "تەلەپنى قانداقمۇ بەجا كەلتۈرگىلى بولسۇن؟ بىرلا چارە، ئىككىمىز ئىسپىھان شەھرىگە قاچايلى، بەختكە ئۆزىمىز يول ئاچايلى" — دىدى. قەمەر شاھ: "يەرۇ ـ ئاسماندىكى جىمى دىۋە ـ پىرىلەر شا پەرقۇتنىڭ قول ئاستىدا تۇرسا، بىز قانداقمۇ قېچىپ قۇتۇلالايمىز؟ ئەڭ ياخشىسى ماڭا 40 كۈنلۈك ئىجازەت بېرىڭ، غەرپتىكى قۇم ئارىسىدىن كېسىپ ئۆتكەن خاسىيەتلىك دەريا بويىغا بېرىپ ئالالاغا ئىلتىجا قىلىپ كورەي، بەندىسىنىڭ تەلىۋىنى بىجاز كەلتۇرسە ئەجەپ ئەمەس" — دىدى. شەمسى جانان: "سەندىن 40 كۈن ئايرىلىشقا تاقىتىم يوق، نىمە بولساق بىللە كورەيلى" — دەپ يولدىن توستى. قەمەرشاھ: "ئەي جانانىم، مېنى يولۇمدىن توساڭ، ئۆمۈت بولسا، ئۆلۈم ۋەھىمىسى بولمايدۇ" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

شەمسى جانان توسما مېنى، سەن ئاتاڭغا خىزمەتتە بول،
كېچە - كۈندۈز ئىبادەت قىل، سەھەر قوپۇپ تەلەپتە بول.
مەن بارۇرمەن دەريا بويى، كوڭلۈم سەندىن كەتمەس نېرى،
ئۇندىن باشقا ئىلاجىم يوق، بەندىدۇرمەن ئاللاغا قۇل.
مەن خۇداغا زار يىغلىسام، تويلۇقلارنى تەلەپ قىلسام،
بەلكى تەڭرىم بەندىسىنىڭ تەلىۋىنى قىلغاي قوبۇل.
سەنمۇ يارىم سەھەرلەردە، تەلەپلەر قىل ئىبادەتنى،
قەمەرشاھقا رەھىم ئەيلە، تىلىگەيسەن ماڭا ئاق يول.

ئەلقىسسە، شەمسى جانان بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "بۇ قىرىق كۈن ماڭا قىرىق يىلچە بىلىنەر، ئۇڭغىچە مېنىڭ ھالىم نە بولۇر" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قۇربانىڭ بولاي شىرىن سوز يارىم،
مەن قانداق چىدارمەن قىرىق كۈن بولغىچە.
جانىمنى بېرەي ئەزىز دىلدارىم،
ئوتتۇڭدا كويەرمەن قىرىق كۈن تولغىچە.

تاشلاپ كېتىپ زامىن بولما جېنىمغا،
رەھىم ئەيلە كوزنىڭ يېشى قېنىمغا.
كەتسەڭ قايتىپ پات كەلگەيسەن يېنىمغا،
تاقىتىم ئاق ۋىسال كۈنى بولغىچە.

بولەك چارە كەلمىگەچكە قولۇمدىن،
ئاجىزەڭمەن قالدۇرۇشقا يولۇڭدىن.
ئولۇم ئەۋزەل سەنسىز ئوتكەن كۈنۈمدىن،
پات قايتارسەن، ئوزگە سوزلەر بولغىچە.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھ شەمسى جانان بىلەن ۋىسالىشىپ يولغا ئاۋانە بولدى. دەريادا بويىنى سۇغا سېلىپ تويلۇق ئۈچۈن خۇداغا مۇناجات ئوقۇپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئاللەمنى ياراتقان ئەي پەرۋەردىگار،
بىر يارغا بەدەلنى سەندىن تىلەرمەن.
خەۋەر ئال بەندەڭدىن ئەيلىمىگىن خار،
بىر يارغا بەدەلنى سەندىن تىلەرمەن.

توققۇز يىللاپ ئوز يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ،
يار ۋەسلىچۈن زەپىرەڭدەك سارغىيىپ،
مۇناجاتلار ئېيتتىم ساڭا يالۋۇرۇپ،
بىر يارغا بەدەلنى سەندىن تىلەرمەن.

ئەلقىسسە، قەمەر شاھ قىرىق كېچە - كۈندۈز تائەت - ئىبادەت بىرلە خۇداغا نالە قىلدى، سايغا سۇ باشلاپ چار باغ تەييارلاش كويىدا دەريا لېۋىنى تىرناقلىرى بىلەن تىلدى، جابا چەكمەي هالاۋەت، ئامال قىلماي سائادەت يوقلۇغىنى بىلدى...... سۇڭرە شۇندىن داق بىر ھەرەمباغ بىنا بولۇپتۇركى، ئەيىۋھەنناس! قەمەرشاھ شەمسى جانانغا خەۋەر بېرىپ، باغ ئارامنى سەيلى قىلدۇرماقچى بولدى. شەمسى جانان ئىنتايىن خۇش كەيپ بولۇپ: "ئەي جېنىمنىڭ جانانى خۇدا تىلىگىمىزنى ئىجابەت قىپتۇ. يۈرۈڭ ئەندى سەيلى - تاماشا قىلايلى" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

شەمسى جانان:

قەلەم قاشلىق، شىرىن سوزلۇك قەمەر شاھ،
ئەجرىڭ بىلەن تويلۇق تەييار بولۇپتۇ.

ئۆتى يامان تولۇن ئايدەك قەمەر شاھ،
غەيرىتىڭدىن باققا تويلۇق تولۇپتۇر.

قەمەر شاھ:

يارىم ساڭا ئېيتسام يۈرەك سىرىمنى،
پەرزەنتىمىز ئۈشبۇ باغنى كورەرمۇ؟
مۇساپىرمەن، ئەلچىلىككە كىشىم يوق،
ئاتاڭ سېنى مەن غېرىپقا بېرەرمۇ؟

شەمسى جانان:

كورگەنىمدىك شاھلار سوزدە تۇرغاننى،
قىلىچلىرى قەتلە، قانغا تويغاننى،
ئاجرىتالماس ۋەدىسى چىڭ بولغاننى،
غەم يېمىگىل تويلۇق تەييار بولۇپتۇر.

قەمەر شاھ:

بىر ئوزەڭدە ھاسىل مېنىڭ مۇرادىم،
ئىلكىڭدىدۇر ئەسرى تەقدىر ئىرادەم.
سەندىن ئوزگە يوقتۇر مېنىڭ پاناھىم،
شايائەتلىك ئاتاڭ سېنى بېرەرمۇ؟

شەمسى جانان:

ئەي ۋاپادار كوڭلۇڭ مالال قىلمىغىل،
غەم تېغىدا يۈرىكىمنى تىلمىغىل.
ھەسرەت بىلەن يۈرىكىمنى شىلمىغىل،
ۋىسال ۋاقتى بۈگۈن بىزگە بولۇپتۇر.

ئەلقىسسە، شەمسى جانان ئېيتتىكى: "ئەي قەمەرشاھ! ئەمدى ھەممە نەرسە تەييار بولۇپتۇر، تېزدىن ئاتامغا كىشى ئەۋەرتىپ مەلۇم قىلايلى، رازىلىقىنى ئېلىپ دەرھال نىكالىنايلى" — دېدى.

ئەمدى سۆزنى پادىشادىن ئاڭلايلى: شاپەرقۇت بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ۋەزىر - ئەمىرلىرى بىلەن بىرلىكتە بىر قۇسۇر تاپماق نىيىتىدە قەمەر شاھ تەييارلىغان ئارام باغنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە كەلدى.

ئەيۇھەننىاس! خىيالى جەننەتتىنمۇ يۈز ھەسسىلەپ ئارتۇق زىننەتلەنگەن بۇ ھەرەمباغنى كۆرۈپ، پادىشا ھاڭ - تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدى، چوڭقۇر غەمگە پېتىپ قالدى، "بەرمەي" دېسە، ئۆز لەۋزىدىن ئارتۇق تەييارلىق پۈتكەن، "بېرەي" دېسە، ئاتا - ئانىسى مەلۇم بولمىغان بىر ئادەمزاتقا رايى بارمىدى. ئاخىرى قىزنى چاقىرتىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياندۇرماق كويىدا بولدى.

شەمسى جانان ئاتىسى ئالدىدا ھورمەتتە تۇرۇپ قەمەر شاھنى تەرىپلەپ بىر سۆز ئېيتقىنى:

قەمەر شاھتىن رىۋايەت بايان ئەيلىسەم،
يۈرەكتىكى سۆزلىرىم تەرىپكە يەتمەس.
سىياقىنى قاچانكىم بىقارار كۆرسەم،
كۆزلىرىسىنىڭ خۇنلىرى زايىگە كەتمەس.

قەمەر شاھ دەپ ئېتىنى بىلىپ قويغاندۇر،
ئارسلاندەك ئۇنداق ئەرنى كىممۇ تۇققاندۇر.
يۈزى گويا تاغدىكى تولۇن چولپاندۇر،
تەرىپىنى قانچە قىلسام شۇنچىلا پۈتمەس.

بويلىرىنىڭ تۈزلىكى چىنارغا ئوخشايدۇر،
رۇخسارىنىڭ ئۈزلىغى بىر تولۇن ئايدۇر.
كوزلىرىنىڭ نۇرلىغى قۇدرەتكە بايدۇر.
بىر قاراشنىڭ شولىسى بىر ئومۇر پۈتمەس.

كىم كورگەندۇر بۇ سۈپەت قابىل يىگىتنى،
ئىشقى ئاتەش، قەھرى ئوت، قىران بۈركۈتنى.
سەل چاغلىما بۇ كوزلەردىن چاقنىغان ئوتنى،
ھەزەر ئەيلە، قىلىچ، خەنجەر بارچىسى ئوتمەس.

بىرنەچچە يىل باغدا يۈردۇم قايغۇ ـ ھەسرەتتە،
قەمەرشاھنىڭ پىراقىدا دەردىم ئەلۋەتتە.
قۇرۇمىدى كوزۇمدىن ياش شۇنچە غۇربەتتە،
راستىم ئاتا ئۇسىز قىزىڭ مۇراتقا يەتمەس.

ئەلقىسسە، پادىشا بۇ سوزنى ئاڭلاپ غەزىۋى تاشتى. خاتۇنى جۇۋى مەنىيىنى چاقىرىپ: ”ئەي خاتۇن، سىبىنىڭ بۇ قىزىڭدا ھايا ـ نومۇس يوقمۇ؟ مېنىڭ يۈزۈمدىن ـ يۈزۈمگە شۇنداق بىدەپلىك قىلامدۇ؟ ئەمدى بىزگە ئولۇم ھەق بولۇپتۇر“— دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قىزىق يىل بولۇپتۇ، ئۆي تۇتقىلى بىر،
پەقەت شۇ ئىدى باققان بالىمىز.
ئالدى ـ كەينىدە يوق ئىدى ھىچ ئىز،
ئالەمدە ئىدى يىگانە بىر قىز.
كىرەك ئەمەسمۇ بىزگە ئاتاق ـ يۈز؟

مۇقەددەس بىزگە ئابروي ـ ئاتاق،

قىزدىن چىقامدۇ ئاشۇنداق چاتاق،
دۇنياغا ئەمدى قىلاي مەن نالاق،
شۇنداق ھاياسىز بولغاچ بالىڭىز.

كەچتىم ئەبەدكە بەدەپ قىزدىن،
كوزدىن يوقاتقىل ئاپەتنى تېزدىن.
سوزۇ - چوچەكلەر قالمىسۇن بىزدىن،
گوم بولسۇن شۇملۇق تولغان ئويىڭىز.

ئەلقىسسە، بۇ سوزنى ئاڭلاپ بۇۋى ھەنىپىنىڭ كوڭلى بۇزۇلۇپ:
"ئەي پادىشاھى ئالەم، خۇدا گۇۋاكى، قىزىڭىزنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن
خەۋەرسىزمەن، ئوزىڭىز يەتتە ئىقلىمدىكى ئىنسى - جىنلارنىڭ پا -
دىشاھى تۇرۇقلۇق چارە تاپالمىغان يەردە، مەن قانداق قىلۇرمەن؟
تېخىمۇ ئاجىز، مەزلۇمىدۇرمەن، ئابەل ھوكمى لىللا، ئۇلارغا خۇدا
سالغان ئىشق ساۋداسى ئىكەن، بىزدە نىمە ئامال بولسۇن؟"— دىدى.
شاپەرقۇت دەرغەزەپ بولۇپ، غايىپتىن ئاپىرىدە بولغان
قەمەرشاھنى كوزدىن يوقاتماق بولدى. جاللاتلىرىغا باش بولۇپ
ئارغىماقلىرىنى ئوينىتىپ يولغا راۋان بولدى. يىرىم يولغا بارماي
تۇرۇپ شاھنىڭ ئېتى قاتتىق مۇدۇرۇپ كېتىپ شاپەرقۇت يەرگە
يىقىلدى. شۇندىن باشلاپ كوزى كورمەس، تىلى سۆزگە كەلمەس
بولۇپ قالدى. شەھەرمۇ - شەھەرگە جاكارچى ئەۋەتىپ ھاكىم -
لوقمانلارنى چاقىرتىپ كەلدى. ھېچقايسىسى ئامال قىلالمىدى.
بىر يىل ئوتتى، شاپەرقۇت كۈندىن - كۈنگە يامانلاشتى. بۇۋى
ھەنىپە: "كىمدە - كىم شاپەرقۇتنىڭ كېسىلىگە شىپا تاپسا، شاھلىق
تاجى - تەختنى پۈتۈن ۋەجى بىلەن قوشۇپ ئىنئام قىلىپ بىرىد -
لىمدۇ، شىپاتلىق بىرەلمىسە، بېشى ئېلىنىدۇ" دەپ يارلىق چىقار -

دى. يەتتە ئىقلىمدىن كەلگەن ھەكىم ـ ھۆكۈمالار، قۇرئاندازلار كەلگەن بولسىمۇ، پادىشاغا شىپا تاپالماي بېشى تېنىدىن جۇدا بولدى. قەمەرشاھ بۇ خەۋەرنى ئىشتىپ شەمسى جانانغا بىر سوز ئېيتقىنى:

ياخشىلىققا يامانلىق ھەر كىشىنىڭ ئىشىدۇر،
يامانلىققا ياخشىلىق ئەر كىشىنىڭ ئىشىدۇر.
ئىجازەت بەر بېرىشقا، شاھقا شىپا تېپىشقا،
بەسىر بولغان كوزىگە نۇرى گوھەر ملىشقا.

تەشۇىشلەرنى تۆگەتكىن، سالماس بوۋا يىل تاپار،
ئۈمىت، ئىشەنچ بولغاندا، يىلغا ئەندار گۈل ياپار.

قەمەر شاھتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ شەمسى جانان چۆچۈپ كەتتى. ئۇنى توسماق بولۇپ، شەمسى جانانىڭ بىر سوز ئېيتقىنى:

تەۋەككۈل دەرياسىغا سالمىغىل كېمە،
تاش يۈرەك ئاتامدىن ئۈمىتلەر كۈتمە،
ئەجدىھا ئالدىغا بارىمەن دېمە،
بارساڭ ھايات قالىمەن دېمە.

يا شەۋقىڭ بارمىدى شاھلىق تەختىگە،
ئىشەنچىڭ يوقمىدى ئىشقىڭ بەختىگە،
كاشاللار كەلتۈرۈپ پۇرسەت ۋەختىگە،
جېنىمغا جاپالار سالىمەن دېمە.

نى ـ نى سەرخىل لوقمانلار ئولدى،
شاھ ئوردىسى شېھىتكە تولدى.

شوهرەت، ئاتاق، ئەجەل - ئوق بولدى،
سەنمۇ ئۇنى ئالمەن دىمە.

قەمەرشاھ نىگارى شەمسى جانانىدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ دىلى بىارام بولدى. "ئى شەمسى جانانىم، مىنىڭ شاھلىقتىن تامايىم يوق، پادىشانى سىناپ كورەيلى، ۋەدىسىدە تۇرمىسا باشقا كەلگەننى كورەيلى، ياخشىلىقتىن ئات، يامانلىقتىن دات قالار. ئىشەنچىم كاملكى، سەن ئۇمىتسىزلەنمەي ماڭا يول بەر، بۇگۇنلا يەتكۇزەرمەن ساڭا خوش خەۋەر" — دىدى.

شەمسى جانان ئىلاجىسىز قەمەرشاھقا سوز بەردى: "خەيىر، مەرتلىكىڭگە قايىلمەن، ساڭا ياردىمىم شۇ بولسۇن" — دىدى - دە، قولتۇغىغا ئىسۋالغان سىرلىق تۇمارنى يىشىپ قەمەرشاھقا ئۇزاتتى.

— بۇنى نىمە قىلىمەن؟ — دىدى تەئەججۇپ بىلەن قەمەرشاھ.

بۇ خاسيەتلىك تۇمارنى مەن تۇغۇلغاندا ئاغزىمغا چىشلەپ دۇنياغا كوز ئاچقان ئىكەنمەن، پىرى ئۇستازنىڭ ئىيتىشىچە بۇ تۇمار ئىچىدە ئولۇكنى تىرىلدۇرىدىغان هاياتلىق دورىسى بار - مىش. دورىگەر سالماس بوۋا بۇنىڭ سىرىنى بىلسە ئەجەپ ئەمەس" دىدى. ئۇ، ئومۇرلۇك ئىشق نەپسى بىلەن ئاق يول تىلەپ قەمەرشاھنى ئۇزىتىپ قويدى.

ئەلقىسسە، قەمەرشاھ دەرهال سالماس بوۋىنىڭ يىنىغا باردى. ئۇلار ئۇزۇنغىچە شاپەرقۇتقا كەلگەن تۇيۇقسىز هادىسىنى بىرلىكتە تەكبىر قىلدى. جاهان قۇرئەلرىنى ئىچىپ چارە يازدى. ئەقىل كانلىرىدىن دۇردانىلەر قازدى. سالماس بوۋا ئالەمگە ئايان قىلمىغان سىرلىق دورا تۇگۇچىنى يەشتى. تىرىك يىلاننىڭ قوسىغىدىكى تۇخۇمغا مىھرىگىيانىڭ ئۇرۇغىنى قوشۇپ شەمسى جانان

ھەرگەن تۇمار ئىچىدىكى 72 مىڭ خىل مۇشكى ئەنبەر جەۋھە-
رى بىلەن مەلھەم قىلىپ داۋالىغىلى ھايات جەۋھىرى تەييارلاپ بەردى.

"ئەي ئوغلۇم قەمەرشاھ! بۇ دورىنى ئۈچ قېتىم كۆزىگە سۈرتسەڭ كۆزى ئېچىلىدۇ، نۇقۇبىتەك يىگىتسەڭ تىلى زۇۋانغا كېلىدۇ. ئوردا ئاكابىرلىرى ئالدىدا پادىشادىن تىلخەت ئالغاندىن كېيىن ئاندىن ھۈنىرىڭنى كۆرسەتكەيسەن دەپ" سالماس بوۋا دۇئا بىلەن قەمەرشاھنى يولغا سالدى.

قەمەرشاھ ئوردا ئىچىگە كىرگەندە، ئوردا ئاكابىرلىرى مەسخىرە قىلىشقا باشلىدى.

— ئەي يىگىت، سېنىڭمۇ ئۆلگۈڭ كەپتۇ-دە، ئالدى بىلەن ئارقا قورانى بىر ئايلىنىپ چىقىپ ئاندىن قىلىچ ئاستىغا كەلگەيسەن" دەپ ئەمىر قىلدى، قارىغۇدەك بولسا، ئادەم بېشى تاغدەك دۆۋىلىنىپتۇ. قەمەرشاھنىڭ يۈرىكى سىلكىنىپ كەتتى. "يىگىت سۆزىدىن قايتماس، يولۋاس ئىزىدىن. بېشىمدىن قورقۇپ ئارقامغا يانسام، ماڭا ئازاپلىق ئۆلۈم شۇ بولماسمۇ؟ ئىرادەمدىن قايتالماي-مەن" دەپ قەمەرشاھ جالالاتلار قولىدىكى قانلانغان قىلىچلارنى پەسەنت قىلماي شاپەرقۇت ياتقان چوڭەك يېنىغا كەلدى. سالماس بوۋىنىڭ ئېيتقانلىرىنى بەجا كەلتۈردى. شاھ يېنىدا يىغلاپ ئولتۇرغان بۇۋى ھەنپە- ئايىم تىلخەت يېزىپ باش مىرزىنىڭ موھرىنى باستى. شۇندىن كېيىن قەمەرشاھ ھۈنىرىنى كۆرسەتتى. ھەممىسى سالماس بوۋا ئېيتقاندەك بولۇپ چىقتى. شاپەرقۇت شۇ ھامان كۆزىنى ئاچتى، زىبان سۆزدى. قەمەرشاھنى تەبرىكلىدى. ئوردا ئىچى زىلزىلىگە كەلدى. قەمەرشاھ ئېيتتىكى: "مېنىڭ شاھلىقتىن تامايىم يوق، مەن ئىسپىھانلىق ئادەم، بۇ يۇرتۇڭلارغا

پادىشا بولۇش قولۇمدىن كەلمىگەي، شاھلىق بەدىلىگە شەمسى جانان بىلەن نىكاھلىنىشىمغا ئىجازەت بەرسىڭىز كۇپايە“ — دىدى.

پادىشا شاپەرقۇت خەلقى ئالەم ئالدىدا تىلىغىنىنى ئىسىگە ئېلىپ ئامالسىز قالدى. قىزىنى قەمەرشاھقا ئەھدى نىكاھلىق قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ھەرەمباغدا قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ دەبدەبىسى كۆتىرىلدى. قەمەرشاھ بىلەن شەمسى جاناننىڭ كۆڭلى شاتلىققا تولدى.

شۇندىن ئالتە يىلدىن كېيىن قەمەرشاھ ئىككى ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنتكە ئاتا بولدى.

ئەمدى سوزنى ئىسپىھان شەھرىنىڭ پادىشاسى شاھ ھۇسەنـ دىن ئاڭلايلى:

پادىشا ھۇسەن ئوغلى قەمەرشاھتىن ئايرىلىپ 10 يىل ئوتكەندىن كېيىن يالغۇز ئوغلىنىڭ پىراقىدا تولا يىغلاپ كوزلىرى نابىنا① بولدى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈز ئاللادىن ئوغلى قەمەرشاھنىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكىنى تىلەپ مۇناجات ئەيلىدى:

قۇدرىتىڭدىن ئالەمنى ياراتقان جاپپار،
قەمەرشاھ ئوغلۇمنى سەندىن تىلەيمەن.
دەردىم تولا سەن ئوزەڭ بولغىل مەدەتكار،
قەمەرشاھ ئوغلۇمنى سەندىن تىلەيمەن.

بىھىشنىڭ بالىلىرى ھەسەنۇ ـ ھۇسەن②،
كەربالا③ شەھىدى يەتمىش ئىككى تەن،

① نابىنا — كوزى كورمەيدىغان كىشى، كور.

② مەھەممەت پەيغەمبەرنىڭ نەۋرىسى.

③ كەربالا — ئىراقنىڭ كوپە دىگەن يېرىدىكى پۇرات دەرياسى يېنىدىكى قۇملۇق چول.

ئابىنا كوزلىرىمنى ئەيلىگىن روشەن،
قەمەرشاھ ئوغلۇمنى سەندىن تىلەيمەن.

شاھ ھۇسەيننى بۇ ئازاپتىن قىل نىجات،
دەرگاھىڭغا ئېيتار بولدۇم مۇناجات،
تىلەگىمدۇر شۇ ئوغلۇمنى كەلتۇر يات،
قەمەر شاھ ئوغلۇمنى سەندىن تىلەيمەن.

ئەلقىسسە، كۆنلەرنىڭ بىرىدە قەمەرشاھنىڭ چۈشىگە ئاتا-ئانىسى كىرىپ، ئۇنىڭغا يېڭى بىر پىراق ئوتى تۇتاشتى. شەمسى جانانغا ئېيتتىكى: "ئەي مېھرىۋان ۋاپادارىم، مەن يۇرتۇمدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن يىللار بولدى. ئانا يۇرتۇمنى، ئاتا-ئانامنى كوپ سېغىندىم، بېرىپ كەلسەم نىمە دەيسەن؟" — دىدى. شەمسى جانان: "ئەي جېنىمنىڭ جانانى، يۇرىگىمنىڭ سەكپارىسى، سەندىن بىر كۈن ئايرىلىپ بۇ دۇنيادا تىرىك يۇرگىنىمدىن ئولگۇنۇم خوپراق. قەيەرگە بارساڭ بىرگە بولىمەن. ئەگەر تەقدىر ئولۇمگە بۇيرۇسا بىرگە ئولىمەن، دۇنيانىڭ شاتلىغى ۋە خاپىلىغىنى سەن بىلەن بىرگە كورىمەن" — دىدى.

قەمەرشاھ: "ئۇنداق بولسا، پادىشادىن جاۋاپ سورايلى، رۇخسەت قىلسا بىرگە ماڭايلى" — دەپ پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئاتالىقلار، ئانالىقلار دەستە-دەستە گۇل ئىكەن،
ئاتاسىزلار، ئاناسىزلار ھەرجايغا بارسا خار ئىكەن.
مەككىگە باراي دىسەم يۇرتۇم ئۇنىڭدىن ئەتىۋا،
ئول مەككىنىڭ ئۇلۇغلىغى ئاتا بىلەن ئانا ئىكەن.

بۇ كېچە بىر چۈش كورۈپ، چۈشتى تېنىمگە ئىشتىياق،
ئانا يۇرتنى كورمىسەم، تەركى ھايات بەك ئار ئىكەن.
ئۇل خىزدا بەرسە مەدەت، ئاتامنى مەن ئىزلەپ تاپاي،
يۇرتى بارلارغا ھامان رەنا ھۆپەتلەر يار ئىكەن.
ئىسپىھان شەھرىم ئارا، رۇخسەت قىلىڭ قايتاي بۇگۈن،
ئەل سۆيەر ئوغلانغا يات يۇرت، جەننىتى ھەم تار ئىكەن.
ئەلقىسسە، قەمەرشاھ بۇ سوزنى قىلغاندىن كېيىن، پادىشا:
"ئەي بالام، تەقدىرنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئادەمزات ئىز باسماي-
دىغان — دىۋە - پەرىلەرنىڭ شەھرىگە كەلدىڭىز، ئەمدى قايتىپ
كېتەلىشىڭىز بىھالدۇر①" — دېدى. قەمەرشاھ: "ئاتا - ئانام ۋە يۇرتۇم
ئۈچۈن بەش قەدەم بېسىپ ئولسەم شېھىت ئولەرمەن، پۇشمانىم
يوق. شات كولەرمەن، مېنى بۇ يولدىن توسماڭىز" — دەپ ئىلتىجا
قىلدى. پادىشا: "شۇندا قىزىغا ئېيتتىكى: "ئەي قىزىم شەمسى
جانان! ئادەمزات ۋاپاسىزدۇر، سىز بارماڭ" — دەپ ئېردى.
شەمسى جانان نىمە دەپتۇ دەڭ:

لەيلى بىلەن مەجنۇن ئوتتى دۇنيادىن،
ئۇلار قاچان ئوز ئىشقىدىن ئايرىلغان.
جانان ئۈچۈن جاندىن كەچمەك ئەۋزەلدۇر،
شىرىن بەرگەن پەرھات ئۈچۈن ئەزىز جان.

قەمەرشاھقا ئىشقىم چۈشكەچ زىيادە،
ئۈچ يۈز ئاتمىش يىلنى كەزدى پىيادە.
يارىدا بولغاچ ۋاپادارلىق ئىرادە،
چىدام بىرلە ئاخىر تاپتى مۇرادە.

① بىھال — ئىمكىن ئەمەس، ئىمكانىيەتسىز.

مېنى ئەمدى يولدىن توسماق بەھاجەت،
رۇخسەت ئەيلەڭ قىلىپ بىزگە شاپائەت.
مەنكى ياردىن ئايرىلىشقا بىتاقەت،
ھەققىڭىزدە ھەققە قىلغۇم ئىبادەت.

ئەلقىسسە، بۇ سوزنى ئاڭلاپ پادىشا قىزىنىڭ جۇدالىغىغا كوپ يىغلىدى. ئاخىرى نائىلاج رۇخسەت قىلىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

مۇندىن كېتەر بولساڭ ئوغلۇم قەمەرشاھ،
شەمسى جانان قىزىمنى ساڭا تاپشۇردۇم.
ئاللا سالدى جۇدالىقنىڭ دەردىگە،
يىگانە قىزىمنى ساڭا تاپشۇردۇم.

شاپەرقۇت دەر تاجۇ - تەختىم،
يېقىنلاپتۇ ئولەر ۋەختىم.
نىتەي ئىكەن قارا بەختىم،
ئاجىزە قىزىمنى ساڭا تاپشۇردۇم.

مەن نەيلەيىن مۇرادىمغا يەتمىدىم،
شاھ تۇرۇقلۇق غەمنى خالاس ئەتمىدىم.
نىچۇن پاتراق ئۇ ئالەمگە كەتمىدىم،
شەمسى جانان قىزىمنى ساڭا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، شاپەرقۇت ئەل - جامائىتى يىغا - زارە ئىچىدە قەمەرشاھ بىلەن شەمسى جانانىنى يولغا سېلىپ قويىدى. ئەر - خوتۇن ئۇچ پەرزەنت بىلەن توقۇملۇق ئارغىماقلارغا سەپەر جابـ -

دۇقلىرىنى ئارتىپ ئىسپىھان شەھرىگە قاراپ راۋانە بولدى. شۇن-داق قىلىپ 360 يىللىق يولنى 40 كۈندە، يەنە بىر رىۋايەت-تە 40 سائەتتە بېسىپ شاپەرقۇتىنىڭ دىۋە-پەرىلىرى ئۇلارنى ئىسپىھان شەھرىگە ساق-سالامەت يەتكۈزۈپ قويۇپ ياندى. قەمەرشاھ ئۇ شەھەرنى تونۇيالماي تەمتىرەپ قالدى. شۇ ئارىدا بىر توپ قىز-جۇۋانلار يۈگۈرۈشۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى. قەمەرشاھ ئۇلاردىن ئاتا-ئانىسىنى سوراپ بىر سوز ئېيتقىنى:

تولۇن ئايدەك ھوسنى جانان جۇۋانلار،
شاھ ھۇسەن دەپ ئاتام مۇندا بارمىدۇر؟
پەرزەنت ئۈچۈن باغرى زەرداپ بولغانلار،
ئاتا-ئانام مۇندا ئامان بارمىدۇر؟

ھېچبىر بەندە مەندەك كۈننى كورمىسۇن،
يۈرەك-باغرى ئىشق ئوتىدا كويمىسۇن.
قانچە يىللاپ چول-دەشتلەردە كەزمىسۇن،
ئىسپىھاندا ئاتام ھۇسەن بارمىدۇر؟

بايان قىلسام جانانلارغا زارىمنى،
ئىبلىپ كەلدىم يارۇ-پەرزەنت بارىمنى.
ئەل يۇرتۇمنىڭ ئىشقى ئورتەر جانىمنى،
بىللە ئوسكەن دوستلار ئامان بارمىدۇر؟

خەۋەر ئەيلەڭ يۇرتقا قەمەر كەلگىنىن،
شەمسىجانان يارى ھەمدەم بولغىنىن.

ئىككى ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنت كورگىنىن،
گۇلجامال مەلىكە سىڭلىم بارمىدۇر؟

ئەلقىسسە، ھەمسوھبەت قىز - جۇۋانلار ئارىسىدا مەلىكە گۇلجامالمۇ بار ئىدى. بۇ سوزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن گۇل - جامال قەمەرشاھقا ئوزىنى ئاتتى: "ئاھ! سەن ئاكام" — دەپ زار - زار يىغلاپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئۇچ يۇز ئاتمىش يىل يولىغا بەل باغلاپ كەتكەن.
شاھ ھۇسەننىڭ ئوغلىمۇ سەن بىر - بىر بايان ئەت.
شۇنچە يىلدىن يات ياۋاندا جاپالار چەككەن،
ئاكامۇ سەن، يا ئەمەسمۇ؟ بىر - بىر بايان ئەت.

ئاتام تولا يىغلاپ كوزى غۇبارە① بولدى،
مىسكىن ئانام سىنەسىگە زەخمەتلەر تولدى.
گۇلجامال سىڭلىڭ كوپ غەمگۇزار بولدى،
ئاكامۇسەن، يا ئەمەسمۇ؟ راستىن بايان ئەت.

سىڭلىڭ گۇلجامالغا يەتتى كوپ پىغان،
سەن بولمىغاچ دەرت - ئەلەمگە چوكتى ئىسپھان.
سېنى ئىزلەپ يارۇ - دوستۇڭ كەتتى ھەرقايان.
ئاكام،بولساڭ كەچمىشىڭنى بىر - بىر بايان ئەت.

ئەلقىسسە، بۇ سوز بىلەن ئاكا - سىڭىل زار - زار يىغلاپ كىرەلىشىپ كورۇشتى. شۇ ھامان گۇلجەمىلە شاھ ھۇسەنگە

① غۇبار — چاڭ - توزاڭ.

خەۋەر يەتكۈزدى. 15 يىلدىن بېرى قەمەرشاھ ئىشقىدا سەۋدايى
بولۇپ يېتىپ قالغان ئانىسى بۇ ئۈشتۇمتۇت خەۋەرنى ئاڭلاپ
يىقىلىپ-قوپۇپ قەمەرشاھنىڭ ئالدىغا چىقتى. بۇ ئوغلىنى كۆرۈپلا
بىھۇش بولۇپ، شۇ ياتقانچە ھۇشىغا كەلمەي ئۇ ئالەمگە دىھلەت
قىلدى. قەمەرشاھ ئانىسىنىڭ جەسىدىنى ئۈچ كۈن تۇرغۇزۇپ
چوڭ ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئۆز قولىدا يەرلىككە قويدى.
ئانىسى شاھ ھۆسەننىڭ مۇبارەك تىزىغا باش قويدى. ئاندىن
كويىقاپتىن ئېلىپ كەلگەن تىلسىملىق ئابى ھاياتنى شاھ ھۆسەن-
نىڭ كۆزىگە سۈرتكەن ئىدى، شۇ ھامان كۆزى روشەن بولدى.
ئوغلى قەمەرشاھنى قايتىدىن باغرىغا باستى. شۇنىدىن كېيىن
پادىشا ھۆسەن يەنە ئۈچ يىل ئۆمۈر كۆرۈپ ئالەمدىن ئۆتتى.
شاھ ھۆسەننىڭ ئورنىغا خالايىق بىر ئېغىزدىن قەمەرشاھنى
ئىسپىھاننىڭ پادىشاھى قىلدى. قەمەرشاھ ئەلگە ئاسايىشلىق كەلت
تۈردى. ئانا يۇرتىنى گۈل-پۇراققا تولدۇردى.

ھورلقا ـ ھمراجان

چىن - ماچىن يۇرتىنىڭ خىسراۋ دىگەن پادىشاسى كۆڭلەر-
نىڭ بىرىدە شۇنداق چۈش كوردى، چۈشىدە شۇنداق بىر
ئىش كوردى: ئۇنىڭ قولىغا بىر بۇلبۇلگويا قونۇپ خۇش
لەتاپەت بىلەن سايراپ تۇرغىدەكمىش، پادىشا چوچۇپ ئويغانسا
قولىدا ھىچ نەرسە يوقمىش. شۇندىن باشلاپ، ئۇنىڭ يۈرىگىگە
بۇلبولگوياغا ئاشىقلىق ئوتى تۇتىشىپتۇ.

پادىشانىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، چوڭىنىڭ ئىسمى ئەسقەر
شاھ، ئوتتۇرانچىسىنىڭ نۇردۇنشاھ، كىچىگىنىڭ ھەمراجان ئىدى.

پادىشا شۇ ھامان ئوغۇللىرىنى چاقىرىپ، ئەھۋالنى ئېيتىپ:
"يەتتە ئىقلىمنى كېزىپ، ئۈچ ئاي ئىچىدە نەدىن بولسىمۇ بۇل-
بۇلگويانى تېپىپ كەلمىسەڭلا ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى ئەمەس-
مەن" دىدى.

بۇ ئۈچ ئوغۇل دادىسىنىڭ تەلىۋىنى بەجا كەلتۈرۈپ،
بۇلبۇلگويانى تېپىپ كېلىپ دادىسىنىڭ ئىنئامىغا ئېرىشىش، ئۈچۈن،
سەپەرگە تەييارلىنىشتى.

ئەسقەرشاھ بىلەن نۇردۇنشاھ ئۆكىسى ھەمراجاندىن قىزغى-
نىپ، ئۇنىڭغا تۇيدۇرماي يولغا راۋان بولۇشتى.

ئەلقىسسە، ھەمراجان ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇمۇ
ئاتا خىزمىتى ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىپ، ئون كۈن كېيىن
سەپەرگە چىقىپ، ئۈچ ئاچا يولنىڭ بېشىدە ئاكىلىرىغا يېتىش-

ۋالدى. بۇ يەردە تاشقا ئويۇلغان ئۈچ خەت تۇراتتى:
بىرىنچى يولنىڭ بېشىغا "بارسا كېلەر"، ئىككىنچى يولنىڭ بېشىغا "يا كېلەر، يا كەلمەس"، ئۈچىنچى يولنىڭ بېشىغا "بارسا كەلمەس" دەپ يېزىلغان ئىكەن.
ئەسقەرشاھ بىلەن نۇردۇنشاھ ئۆكسى ھەمراجاننى كوز-دىن يۇتتۇرۇش كويىدا كېڭەش تۈزگەندىن كېيىن ئېيتىشتىكى:
— ھەر بىرىمىز بىر يولغا كىرىپ بۆلىۋلگويانى ئىزلەيمىز، قايسى يولغا كىرىشنى چوكدىن باشلاپ تاللايمىز."
ھەمراجان رازىمەنلىك بىلەن:
— ئاكىلار، ئىش سىلەر دىگەندەك بولسۇن، — دىدى.
ئەسقەرشاھ "بارسا كېلەر" يولغا، نۇردۇنشاھ "يا كېلەر، يا كەلمەس" يولغا كىردى. ھەمراجان بولسا "يا ئىگەم" — دەپ "بارسا كەلمەس" يولغا مەردانە قەدەم تاشلىدى. ئەسقەر-شاھ بىلەن نۇردۇن شاھ يولغا قاراپ بېشىنى قاشلىدى، نىمە قىلىشنى بىلمەي كوزىنى ياشلىدى.
ئەمدى بىر كەلىمە سوزنى "بارسا كەلمەس" يولدىن ئاڭلايلى:
ئەلقىسسە، ھەمراجان ئادەم ئايىغى باسمىغان دەشت-چولەردە ئۈزۈن يۈردى، ئاجايىپ موجىزىلەرنى كوردى. قوسىغى ئاچسا قومۇش بىلەن چۇچۇكبۇيا يىلتىزىنى يەپ، ئۇسسا پاتقۇر سۇيى ئىچىپ قۇم دوڭلىرىدىن ئاشتى. يول ئازاۋى دەرماندىن كەتكۈزگەن ھەمراجان بىر يەردە ئۇخلاپ قېلىپ، چۈشىدە خىزىرنى كوردى. خىزىر سۈتتەك ساقلىنى سىپاپ تۇرۇپ:
— ئوغلۇم قەيەرگە يۈردۈڭ؟ — دەپ سورىدى. ھەمراجان:

ئاتا خىزمىتى ئۈچۈن خالىسانە بېشىمنى ئېلىپ چىقتىم“ دەپ جاۋاپ بەردى.

خىزىر: ”ئارقاڭغا يان ئوغلۇم! سەن خەتەر يولغا كىرىپ قاپسەن“ — دېدى.

ھەمراجان: ”ئۆلۈپ كەتسەم رازىمەنكى، بولۇمىدىن ياناللايمەن“ — دېدى.

خىزىر بېشىنى لىڭشىتىپ: ”خەير، ئىرادىلىك يىگىت كۆرۈنىسەن، ئاق يول تىلەيمەن، مۇرات - مەقسىدىڭگە يەتكەيسەن“ — دەپ دۇئا ئەيلىدى:

چىقىپسەن چىن - ماچىندىن،
كىرىپسەن بىر خەتەر چولگە.
ئېلىڭ ئۈمىدى يار بولسۇن،
ھەر زامان بۇرچۇڭنى ياد ئەيلە.
ئاتا خىزمىتى ھەم ئۇلۇغتۇر،
رىيازەت① ئۇندا تولۇقتۇر.
ئارسلان يولى يورۇقتۇر،
ھەر زامان يۇرتۇڭنى ياد ئەيلە.
ئەمەستۇر يوللىرىڭ توپ - توز،
تىكىلگەندۇر ساڭا كۆپ كوز.
ئاشىقتۇر نە پەرى ھور قىز،
ھەر زامان بەختىڭنى ياد ئەيلە.

ئېچىلسۇن گۈللىرىڭ رەنا،
ساڭا ھەمدەم بولۇپ دەنا،

① رىيازەت — جاپا - مۇشەققەت.

ئەقلىنىڭ يارى بول ھەمرا،
ھەر زامان ئەھدىڭنى ياد ئەيلە.

ئەلقىسسە، نەزمىدىن كېيىن خىزىر ئېيتتىكى:

— ئەي ئوغلۇم، يەنە ئون بەش كۈن يۈرسەڭ بىر بۇلاققا يېتىپ بارىسەن. ئۇنىڭ سۈيىنى ھەرگىز ئىچىپ قالما، ناۋادا ئەشنائى تەقەززا بولساڭ ئەتراپىڭغا نەزەر سالغىن، ھەممىنى چۈشىنەرسەن، — دەپ كوزىدىن غايىپ بولدى.

ھەمراجان ئويغىنىپ قارىسا ئەتراپىدا ھېچكىم كورۈنمىدى. ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، يەنە يول يۈردى، يول يۈرگەندە مول يۈردى. ئون بەش كۈن دىگەندە بىر بۇلاققا يەتتى. ئۇ راسا چاڭقاپ كەتكەچكە بۇلاق سۈيىدىن تويغۇچە ئىچكۈسى كەلدى. لېكىن شۇ ھامان چۈشى ئېسىگە كېلىپ ئەتراپقا نەزەر سالدى. قارىغۇدەك بولسا بۇلاق ئەتراپىدا قاغا قۇزغۇن، يولۋاس، يىلپىز قاتارلىق جاندارلارنىڭ ئولۇكلىرى تاغدەك دوۋىلىنىپ كەتكەن ئىكەن. "خىزىر ھەممىنى بىلىدىكەن، بۇ زەھەرلىك بۇلاق ئىكەن" دەپ ئۇنىڭغا نەزەر كوزلىرىنىمۇ سالماي كېتىۋەردى. پايانى يوق بىر دەشت-چولدە يىگانە كېتىپ بارسا ئۇنىڭغا ھەيۋەتلىك بىر گۈمبەز يولۇقتى. بۇگۈن مۇشۇ يەردە قوناي دەپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرگەن ئىدى، ئېپار، زەپەر پۇراپ ھەمراجاننى مەس قىلىۋەتتى. بىردەمدىن كېيىن يەر يېرىلغاندەك گۇلدۇرلىگەن سادا كەلدى. ئارقىدىنلا بىر توپ چىلتەنلەر(1) ماشايىخلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ گۈمبەزدە تۇنەشكە كىردى. ھەمراجان بىر بۇلۇڭدا تىڭشاپ ئۈن-تىنىسىز ئولتۇردى.

---

(1) چىلتەن — (چەھلتەن) قىرىق گەۋدىنىڭ بىر يەرگە يىغىلىشى.

چىلتەن پىردىم ئېيتتىكى:

— "ئەي چىلتەنلەر، بىز مۇنداق تۇنىسەك كوزىمىز ئۇيقۇغا كىتىدۇ، شۇڭا دەرھال ھورلىقاغا خەۋەر بىرىڭلار" — دەپ، بۇيرۇق قىلدى.

كوپ ئوتمەيلا پەرى ھورلىقا چىلتەن پىردىم ئالدىدا تازىم بەجا كەلتۇردى.

چىلتەن پىردىم ئېيتتىكى:

— "ئەي ھورلىقا پەرى! بۇ ئولتۇرغان ئىممەتلىرىگە ئوز قوللىرى بىلەن بىر پىيالىدىن زەمزەم تۇتسىلا قانداق؟" — دىدى. ھورلىقا "خوپ!" دەپ قوبۇل ئەيلەپ قەدەھنى ئابى زەمزەمگە تولدۇرۇپ چىلتەنلەرگە سۇنۇشقا باشلىدى. ئايلىنىپ يۇرۇپ ھورلىقانىڭ كوزى گۇدەكنىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرغان ھەمراجانغا چۇشتى. ھەمراجان شۇنداق بېشىنى كوتەرگەن ئىدى، ئۇنىڭ كوزى ھورلىقانىڭ ئوتلۇق كوزى بىلەن ئۇچراشتى. چاقماق چېقىلغاندەك بىر غايىۋانە ئوت ھەر ئىككىسىنىڭ يۇرىگىگە تۇتاشتى. شۇ ھامان ھورلىقانىڭ قولىدىكى ئالتۇن قەدەھ يەرگە چۇشۇپ كەتتى.

چىلتەن پىردىم بۇ ئەھۋالنى كورۇپ ھەيران بولدى ۋە كوڭلىدە زورتەنلىك پەيدا بولدى. سۇيەي مەزگىلى بولغاندا چىلتەن پىردىم ئېيتتىكى:

— ھەي پەرى قىز، سىزگە ئادەمزات ئاشىق بوپتۇ. ئەمدى ئىز باسمىغان بۇ ئىقلىممىزغا قەدەم تەشرىپ ئەتكىنىگە قارىغاندا بۇ يىگىت جىگەرلىك، ۋاپادار كورۇنىدۇ. قابۇل كورسىڭىز بەختىڭىزگە تىلەكداشمەن، — دىدى ۋە ئۇلارنى خالى قالدۇرۇپ يولغا راۋان بولۇشتى.

ھورلقا ئېيتتىكى:

— ئى يىگىت! ئۆزىڭىز كىم بولۇرسىز؟ قاياقتىن كېلىپ يۈرسىز؟

ھەمراجان ئېيتتى:

ئاتام ئاشىق بولغان ئىدى بۇلبۇلغا،
ئۈچ قېرىنداش ئىزلەپ چىقتۇق ئۈچ يولغا،
شۇنچە ئىزلەپ يېتەلمىدۇق ئۇنىڭغا،
شۇ سەۋەپتىن ئاھۇ-پىغان چېكەرمەن.

ئەلقىسسە، ئاندىن ھەمراجان ھورلقانىڭ نامۇ-ئەھۋالىنى سورىدى. ھورلقا جاۋاپ ئورنىغا ئاجايىپ خۇش لەتاپەت بىلەن قاقاقلاپ كۈلدى-دە، بىر پارچە ئوت بولۇپ ئاسمانغا چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭغا كۆڭلى مەھلىيا بولغان ھەمراجان ئارقىسىدىن قوغلىدى. ئاخىرچە ھورلقا پەرى ئۆزىنىڭ قارارگاھىغا يېتىپ ماشايىخلىرىغا ئېيتتىكى:

— ئى مېنىڭ ئىممەتلىرىم، بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا بىر ئادەمزات پەيدا بولدى، ئۇنىڭ ئالدىنى توساپ سىناپ بېقىڭلار، نىمە دەردى بار تىڭلاپ بېقىڭلار، — دېدى.

دىۋە-پەرىلەر جەم بولۇشۇپ ھەمراجاننىڭ ئالدىغا كوز يەتمەس قۇم بارخانلىرىنى پەيدا قىلدى. ھەمراجان يول يۈرۈشكە ئامالسىز قالدى. قۇمدىن چىقالماي ئاياقلىرى تالدى. بارغانسېرى ھەمراجاننى قۇم ئوز قوينىغا ئالدى. ئۇشبۇ ھالىتىنى نەزمىگە قاتتى:

ۋىسال ئىزلەپ بۇ ماكانغا كېلۇرمەن،
مۇندىن قۇتۇلمىشمنى قايدىن بىلۇرمەن.
چەشمە ئىزلەپ ئۇشبۇ چولدە ئولۇرمەن،
زاغى-زۇغۇنلارغا راست تويدۇر بۇگۇن.

پەلەك مېنى بۇ چوللەردىن ئوتكۇزسە،
باشقا كەلگەن خەتەرلەرنى كەتكۇزسە،
رەھمى ئەيلەپ مۇرادىمغا يەتكۇزسە،
كوزدىن ئاققان ياشلىرىم قاندۇر بۇگۇن.

كورەلمىدىم يار باغچىسى ئانارىمدۇر،
شۇل نىگارىم ماڭا ئوخشاش يانارىمدۇر،
ۋىسالىغا يۇرەك باغرىم قانارىمدۇر،
ماڭا ئۇسىز جاھان گويا تۇندۇر بۇگۇن.

گۇناھىم يوق پەلەك مېنى خار قىلما،
ئاجىزىڭغا كەڭ قوينۇڭنى تار قىلما،
مەرت بەندەڭنى نامەرتلەرگە يار قىلما،
نى سەۋدالار باشقا چۇشەر كۇندۇر بۇگۇن.

ئەلقىسسە، ھەمراجان بۇ نەزمىنى ئوقۇپ زارۇ-زار يىغلاپ كوزى ئۇيقۇغا كەتتى. غايىپتىن ئۇنىڭ ئالدىغا خىزىر كېلىپ، ئاغزىغا سۇ تېمىتتى. بۇ ئويغانسا تۇت ئەتراپىدىكى قۇمدىن بولەك ھېچ دېرەك يوق ئىدى.

دىۋە-پەرىلەر ھورلىقانىڭ يېنىغا قايتىپ ھەمراجاننىڭ

نالسىنى يەتكۈزدى. هورلىقا يەنە سىناپ كورمەك بولۇپ دىۋە-پەرىلەرگە ئېيتتىكى:

— سىلەر ئەمدى خادا قۇيۇن بولۇپ، غاقىراپ-شاقىراپ ئۇنىڭ كوزلىرىگە قۇم-توپا تىقىپ بېقىڭلار، — دېدى.

دىۋە-پەرىلەر دەرھال بەجا كەلتۈردى. ھەمراجان بۇ قاباھەتلىك قۇيۇنغا قاراپ:

ئەي بادى سابا① پەيام② يەتكۈز،
مېنىڭ يارىمغا سالام يەتكۈز،
ئۇزى بىر گۇل لېۋى غۇنچە،
چىشلىرى دۇردانىغا يەتكۈز.

ئۇزۇمدۇر مەن ئەلگە نوۋكەر،
قايتسام مېنىڭ قانىم توكەر،
يانالماسمەن قۇرۇق ئەگەر،
لېۋى شېكەر يارغا يەتكۈز.

ھەمرا دەڭلار شۇل ئاتىمنى،
كىمگە ئېيتاي مەن دادىمنى،
ئاللا بەرسۇن مىرادىمنى
ھورلىقاخان يارغا يەتكۈز.

ئەلقىسسە، ھەمراجاننىڭ بۇ سالىمىنى دىۋە-پەرىلەر ھورلىقاغا

① بادى سابا — ئۇچقۇر شامال، تاڭ شامىلى.

② پەيام — دەرھال، تېز مەنىسىدە

يەتكۈزگەندىن كېيىن، هورلىقا ئېيتتىكى: "مەرتەم، مەرتەم، ئۈچ مەرتەم" دېگەن گەپ بار! ئاخىرقى قېتىم ئۆزەم بىر سىناپ كورەي، ئەقىدىسىنى ئاندىن بىلەي" — دەپ تەختتىن چۈشۈپ، تورغاي سۈرىتىگە كىرىپ، هەمراجاننىڭ بېشىدىن چۆ-چۆلاپ ئايلاندى.

هەمراجان: "ئەجەپ ئىش هە! هەرقانداق بولسا قانىتى بار جانىۋاركەن، سالامىنى يارىمىغا يەتكۈزسە ئەجەپ ئەمەس" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

خۇدا مېنى ياراتتى،
قارا تۇمان كېچىدە.
ئۆزەم قالدىم غۇربەتتە،
دەشت - باياۋان ئىچىدە.
كۆلدەك يۈزۈم سارغايدى،
قالدىم پىغان ئىچىدە،
يارىم ئاندا ئوينايدۇ
باغۇ - بوستان ئىچىدە.
هاۋادىكى بوز تورغاي،
سايرىمىساڭ نىم بولغاي.
مېنىڭ مىسكىن جانىمنى،
قىينىمىساڭ نىم بولغاي.
يۈرەكتىكى ئارمانىم،
چىچەك ئاچسا نىم بولغاي.
يول باشلىساڭ جەننەتكە،
دوزاق قاچسا نىم بولغاي.

بۇ چوللەردە ئازغاشتىم،
يولغا سالسام نىم بولغاي.
هورلىقاخان يارىمغا،
خەۋەر قىلساڭ نىم بولغاي.

ئەلقىسسە، تورغاي هەمراجانغا يول باشلاپ ماڭدى. بىر جايغا كەلگەندە بىر ئالى قورغان كۆزگە نامايەن بولدى. هەمراجان: "بۇ قورغان ئىچىدە نىمە كارامەت باردۇر؟" دەپ يېقىن كېلىپ قارىغان ئىدى، ئۇنىڭ تامام تاملىرى ئالتۇندىن ياسالغان ئىكەن. ئۇ قورغان ئىچىگە قەدەم قويىدى. هەييات بىر باغدۇركى مىرغىزار گۈللەر ئېچىلىپ، بۇلبۇللار سايرىشىپ تۇرغان، قورغان ئىچى نازۇ ـ نىمەتلەر بىلەن تولغان ئىدى. هەمراجان باققا زوقمەن بولۇپ، بىر مەهەل ئايلىنىپ يۈردى. ئۇ قورغاننىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇئەللەق تۇرغان بىر ئالمىنى كۆردى. ئۇنى ئېلىپ پۇراي دېيىشىگە شۇئان غايىپ بولۇپ دەرهال بىر سېرىق شۇڭقارغا ئايلاندى. ئۇ قانات كېرىپ بىر سىلكىنۇدى، باغ ئارامىنىڭ ئىچى دىۋى ـ پەرىلەرگە تولدى.

هەمراجان: "ئەيىۋەهەنناس! نىمە كارامەت؟" — دەپ ساراسىمىگە چۈشتى. ئارقىدىن بىر توپ تورغايلار ۋىچىرلىشىپ، باغ ئىچىدە هور ـ پەرىلەر پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ هوسنۇنلىرى ئاپتاپتىن زىيادە ئىدى. بىردەمدە بىر شۇڭقار قۇش قانات قېقىپ هورلىقاغا ئايلاندى. هەمراجان ئوزىنى گۈل ئارىسىغا پىنهانىغا ئالدى. هورلىقا ئوز تەختتە قارار تاپتى. يۈزىدىن پەرى نىقاۋىنى ئېچىپ تۇرۇشىغا دىۋە ـ پەرىلەر "باغ ئارامىدىن ئادەمزاتنىڭ بۇيى كېلىدۇ" دەپ ئەرز ئېيتىشتى.

ھورلىقا: "دەرھال ئاختۇرۇڭلار، ئادەمزات بولسا، دەخلى-تەرۇز يەتكۈزمەي ئېلىپ كېلىڭلار" — دېدى. دۆە-پىرىلەر باغ ئارامىنىڭ ئىچىنى ئىزلەشكە باشلىدى. گۇللەر ئارىسىدىن ھورلىقانى كورگەن ھەمراجان ئۆزىنى ئاشكارىلىماقىقا جان-جىگىرىدىن بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

نە قىسمەتتۇر كوزۇمگە،
يار كورۇندى-كورۇندى.
ئۇنىڭ شەمئى ھوسنىدىن،
جان بەر ئەمدى، بەر ئەمدى.

رۇخسەت بەر باققا كىرەي
گۇلى رەنادىن ئىزاي.
قەددى قامىتىڭ كورەي،
يۇر سەيلانە، يۇر ئەمدى.

يەتتىم ئاخىر شاھىڭگە،
كوپ كويدۇرگەن يارىڭگە.
جان قوشۇلدى جانىڭگە،
بەر قولۇڭنى، بەر ئەمدى.

ئەلقىسسە، ھورلىقاخان ھەمراجاننىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كوڭلىگە تەسەللى-خاتىمە بەرمەكلىكىدىن بىر سوز ئېيتقىنى:

ئى يارانلار ساپ ئىمانلار،
يارا بولدۇم يار دەردىدىن.
ئىشق ئوتىدا كويۇپ ـ يىنىپ،
سەۋدا بولدۇم يار دەردىدىن.
مەندە ھېچبىر پاراغەت يوق،
ئوتكەن كۈندە ھالاۋەت يوق.
مۇندىن ئارتۇق پالاكەت يوق،
ئولەر بولدۇم يار دەردىدىن.
ئاتەش كەبى كويەر بولدۇم،
پىراقىڭدا ئوتەر بولدۇم.
سېنى كوزگە سۇرتەر بولدۇم،
ئولەر بولدۇم يار دەردىدىن.
ئېتىم سورىساڭ ھورلىقادۇر،
پانى دۇنيا بى باھادۇر،
كورگۈنۈم جەۋرى ـ جاپادۇر
ئولەر بولدۇم يار دەردىدىن.

ئەلقىسسە، ھەمراجان ھورلىقانىڭ نەزمىسىنى ئاڭلاپ كوڭلى تەسكىن تاپتى. "ھورلىقا يارىم مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەردار ئە ـ كەن" — دەپ ئويلىدى. شۇ ئەسنادا دىۋە ـ پەرىلەر كېلىپ ھورلىقاغا ئادەمزاتنى تاپالمىغانلىقىدىن خەۋەر بەردى ھورلىقا ئېيتتىكى: "ئەي ھەمراجانىم! ئەمدى ئوزەڭنى ئاشكارا قىلغىن، جېمىكى پەرىزاتلار جامالىڭنى كورسۇن" — دىدى. ھەمراجان گۈللەر ئارىسىدىن چاچراپ چىقىپ ھورلىقانىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇلار ئوزئارا جاي مەنزىل سوراشتى:

ھورلىقا:

ئادەمزاتنىڭ ئەي ئىسىل نەسلى،
سادىغاڭ كېتەي قايدىن كېلىۋرسەن؟
ئەزىز ئەلنىڭ باھارى - پەسلى
سادىغاڭ كېتەي قايدىن كېلىۋرسەن؟

ھەمراجان:

مېنى سورىساڭ چىمەن - ماچىن يۇرتىدىن،
ۋىسال ئىزلەپ سەرگەردانە كېلىۋرمەن.
نەچچە كۆنلەپ دەردۇ پۇراق ھەجرىدىن،
كويۇپ پىشىپ، ئاشىقانە كېلىۋرمەن.

ھورلىقا:

كىشى مۇنچە كەچ كېلىۋرمۇ دوستىگە،
كوز تىكتىڭمۇ ياكى جانىڭ قەستىگە.
قوندۇرىمەن سېنى سىنەم ئۈستىگە
سادىغاڭ كېتەي قايدىن كېلىۋرسەن؟

ھەمراجان:

ئۆمرۈم ئۆتتى بوتىلاقتەك تەلمۈرۈپ،
ھەسرىتىڭدە زەپىرادەك سارغىيىپ،
نەچچە كۆنلەپ چولىستاننى ئاختۇرۇپ،
سېنى ئىزلەپ باياۋاندىن كېلىۋرمەن.

ھورلىقا:

قانداق قىلاي سېنىڭ ئاھۇ - زارىڭغا،

بىلگىل ئىزلەپ قانچە باردىم جايىڭغا.
جان پاياندار بولسۇن خاكى - پاھىڭغا①،
سادىغاڭ كېتەي قايدىن كېلۇرسەن؟

ھەمراجان:

چىن ئاشىقمەن كورگىن چىراي - تەرىمدىن
قۇلۇڭ كەبى كەتمىگەيمەن دەرىڭدىن②.
ۋەسلىڭ ئۈچۈن كەچتىم يوقۇ - بارىمدىن
سىنى ئىزلەپ بۇ ماكانغا كېلۇرمەن.

ئەلقىسسە، "ئادەمزاتنى بىۋاپا دەپ ئاڭلىغان ئىدىم،
يەنە بىر سىناي" — دەپ ھورلىقا ھەمراجانغا ئېيتتىكى:
— "ئى ھەمراجان! يېنىڭىزدا قىرىق بىر ھور - پەرى
تۇرۇپتۇ، خالىغىنىڭىزنى تاللىۋېلىپ كوڭلىنى خۇش قىلغايسىز" —
دېدى. ھەمراجان قاتتىق رەنجىش ئىچىدە: "ھورلىقاخان! سەن نىمە
خىيال قىلۇرسەن؟ مېنىڭ كوڭلۇم ھامان سەندە، مەن ساڭىلا
بەندە" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

كوڭلۇمدىكى شۇدۇر ساڭا قۇل بولسام
نىدۇر كوڭلۇڭ نىمىلەرنى ئويلايسەن؟
ئىشقىڭ ئوتى قىلدى مىنى پەرۋانە
نىدۇر كوڭلۇڭ نىمىلەرنى ئويلايسەن؟

① خاكى - پاھىڭ — توپراق، جاي مەنىسىدە
② دەرىڭ — ئىشىك ئالدى.

مەقسىدىم شۇ بەندە بولسام ئېلىڭگە،
لەۋلىرىمنى قويسام شىرىن لېۋىڭگە،
چىرماشسامدىم سېنىڭ نازۇك بېلىڭگە
نىدۇر كوڭلۈك، نىمىلەرنى ئويلايسەن؟

ئىچكەچ شاراپ خۇش مۇبارەك قولۇڭدىن،
مەن قايتماسمەن مەگەر كەلسە ئۆلۈمدىن،
مىڭ ئورگىلەي قارا نەركەس كوزۇڭدىن،
نىدۇر كوڭلۈك، نىمىلەرنى ئويلايسەن؟

ئەلقىسسە، ھەمراجاننىڭ بۇ سوزىنى ئاڭلاپ ھور ـ پەرىلەر بىر بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ كوزدىن غايىپ بولۇشتى. باغ ئارامدا ھورلىقا بىلەن ھەمراجان يىگانە قېلىشتى. بىر بىرىگە تويماي قارىشىپ، ھوسنى ـ جامالىرىنى مارىشىپ كوڭۇل سوزلىرىنى ئېيتىشالماي كوز يېقىشىپ قانچە كۈنلەر ئوتۇپ كەتتى. ئاخىرى ھورلىقا بىتاقەت بولۇپ، ئالتۇن سازىنى قولىغا ئېلىپ، ئاشىقلار مۇقامىغا چېلىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بۇگۈن مېنىڭ بولۇرسەن ئەزىز مېھمانىم،
سوھبەت تۈزگىل ھەمرايىم دەۋران سېنىڭدۇر.
شىرىن جانىم ساڭا بولسۇن قۇربانىم،
گىردەك ئېچىل ھەمرايىم دەۋران سېنىڭدۇر.

سېنى دەپ كەچتىم مەن گۈل ئۈزارىمدىن،
خەۋەر ئالغىن مېنىڭ ئاھۇ ـ زارىمدىن.

ئاق كوكسۇم ئاراسى ئالمىزارىمدىن،
ئۈزۈپ كورگىل ھەمرايىم دەۋران سىنىڭدۇر.

ئاشىق بولساڭ تەشۋىش قىلما ئۇلۇمدىن،
باغۋەن بولۇپ بۇي ئال تازا گۈلۈمدىن.
بىلدىم ئوتلۇق سىرلىرىڭنى سوزۇڭدىن،
ئوينا'پ كۈلگىل ھەمرايىم دەۋران سىنىڭدۇر.

مۇھەببەتنى گۈللەيلى بىز دۇنيادا،
ھەمراجانىم ئومرۇڭ ئۈزۈن زىيادە،
مېنى ساڭا نېسىپ ئەتمىش ئىرادە،
قولۇم تۇتقىل ھەمرايىم دەۋران سىنىڭدۇر.

ھورلىقا بىلەن ھەمراجان باغ ئارام ئىچىدە يەنە بىرقانچە كۈن سەيلى - تاماشا قىلدى، گۈلشەن قۇچىغىدا ئىشق پەيزىنى سۈردى. كۈنلەر ئوتۇپ بىر كۈنى ھورلىقاخان يارى ھەمراجاننى خامۇش ھالەتتە كوردى. ھورلىقا:

— ئى ھەمراجان، دەردىڭ نىدۇر؟ نىمە شۇنچە ئاھۇ - ئەپغان چېكەرسەن؟ — دىدى.

ھەمراجان بىلەن ھورلىقا بىر بىرىگە ئەرز - ھالىنى بايان قىلماقتىن جان - جىگىرى بىلەن ئېيتقانلىرى:

ھورلىقا:

بويۇڭدىن ئورگىلەي ئاي مەسەل يارىم،
نىمە شۇنچە ئاھۇ - ئەپغان ئېتەرسەن؟

سوزۈك ئىشتمەسكە يوق سەبىر — قارارىم.
ئېيتقىل نىچۈن ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرسەن؟

هەمراجان:

باشتىن سوزلەي يەتكىل دادۇ ـ هالىمغا،
شۇڭا هەر ئان ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرمەن.
قېرىنداشلىرىم چۈشتى مېنىڭ يادىمغا،
شۇڭا هەر ئان ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرمەن.

هورلىقا:

باغۇنىڭمەن بېغىم ئىچرە يارىڭ بار،
ئۇل باغ ئارا ئالما بىلەن نارىڭ بار،
نە يىغلايسەن كوزلىرى خۇمارىڭ بار،
نىمە شۇنچە ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرسەن؟

هەمراجان:

سۇ قەتىرىسى ئۇتمەس هازىر كېلىمدىن،
جۇدا بولغاچ ۋەتىنىمدىن ـ ئېلىمدىن،
نىچۈك چىققاي ئاتا سوزى دىلىمدىن،
شۇڭا هەر ئان ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرمەن.

هورلىقا:

نە سەۋەپتۇر سېنىڭ ئىزلەپ چىققىنىڭ،
شىرىن جانغا هىجران ئوتىن ياققىنىڭ.
جانغا پاتتى "ئۇھ" تارتىپ ئوق ئاتقىنىڭ
ئېيتقىل نىچۈك ئاھۇ ـ ئەپغان ئېتەرسەن؟

هەمراجان:

بۇلبۇلگويا كورمش ئاتام چۈشىدە
تاپماق شەرتتۇر ئۇنى ئۈچ ئاي ئىچىدە
كوڭلۈم كېزەر كۈندۈزىيۇ ـ كېچىدە،
شۇڭا هەر ئان ئاهۇ ـ ئەپغان ئېتەرمەن.

هورلىقا:

هورلىقاخان ئېيتۇر، كوڭۇل مۇهتاجى،
بۇلبۇل بولسا، بولۇر ئۇنىڭ ئىلاجى،
تەركى دىدار قىلما گۇنا رىۋاجى،
يەنە نىچۈك ئاهۇ ـ ئەپغان ئېتەرسەن؟

ئەلقىسسە، ئېيتتىكى: "ئەي مەلىكەم، ئاتام چۈشىدە كورگەن بۇلبۇلگويانى ئىزلەپ چىقىپ سىنىڭ ئىشقىڭغا مۇپتىلا بولدۇم. ئاتام: 'ئۈچ ئايغىچە تاقىتىم بار' ئۇندىن ئوتسە ماڭا ئولۇم بار" دىگەن ئىدى. هازىرغىچە بۇلبۇلگويانى تاپالمىدىم. شۇڭا "ئۇنىڭ تارتماي نىمە ئىلاج" — دىدى. هورلىقا ئېيتتىكى: "بۇلبۇلگويانى تېپىشنىڭ ئىلاجى بار، ئۇ ئىگىچەم هور زەپىرانىنىڭ بېغىدا ئالتۇن قەپەزدە ئېسىغلىق. خالىساڭ مىنىڭ ئارام بېغىمدا بەهۇزۇر سەيلى قىلىپ ئولتۇرغىن؛ بۇلبۇلگويانى مەن ئېلىپ كې-لەي" — دىدى. هەمراجان: "ئوزەم ئەجرى قىلىپ ئېلىپ كې-لۇرمەن، تەييارغا هەييار بولمايمەن" — دىدى. هورلىقا: "ئۇنداق بولسا سېنى بىر سائەتكە قالماي باغ سىمەنگە يەتكۈزۈپ قو-ياي" — دەپ ئەڭ يارامىلىق قابىل ئىسمەتلىرىدىن بولغان دىۋە قەقنۇسنى چاقىردى. هورلىقا هەمراجاننى ئۇنىڭ ئۈستىگە مىن-

دۇرۇپ تۇيۇپ: "خەتەرسىز باغ سىمەنگە يەتكۈزۈپ بىرىپ، ئامان-
ئېسەن ئېلىپ كەلگەيسەن" — دىدى. قەقنۇس تازىم قىلىپ،
ئاسمانغا شۇڭغۇداق پەرۋاز قىلدىكىم، ئەييۇھەنناس! دىگەندەك كۆز-
نى يۇمۇپ-ئاچقىچە ھەمرانى باغ سىمەننىڭ ئۈستىگە چۈشۈر-
دى. كۆردىكى: باغ سىمەن ھۆرلىقانىڭ بىغىدىن زىيادە، چوڭ
بىر باغ ئىكەن. ھەمراجان باغنى ئارىلاپ ھۆرلىقا نىشان قىلىپ
بەرگەن يەرگە كەلدى. ئىيتقاندەك بۇلبۇلگويا ئالتۇن قەپەزدە ئىگىز
پەشتاقتا ئېسىغلىق تۇرۇپتۇ. ھەمراجان تەسلىكتە قەپەزنى يېشىپ يولغا
راۋان بولدى. بىر يەرگە كەلگەندە "ئاتام ئاشىق بولغان بۇ
جانىۋارنىڭ خاسىيىتىنى بىر كۆرەي" — دەپ ئالتۇن پەردىسىنى
شۇنداق ئېچىۋىدى، ئاجايىپ ئۈز ۋە خۇش خۇي بىر قۇش
ئايان بولدى. بۇلبۇلگويا ھەمراجاننى كۆرۈپلا شۇنداق سايراپ
كەتتىكى، ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ھەمراجان بىھۇش بولدى. باغ سى-
مەندىكى، ھۆر زەپىرانىڭ ئىممەتلىرى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويى-
غاندى. قارىغۇدەك بولسا بۇلبۇلگويا يوق ئىدى. ئۇلار دەرھال
ھۆر زەپىرانغا خەۋەر قىلدى. ھۆر زەپىران جىمىكى دىۋە-پىرى-
لەرنى يىغىپ نەدىن بولسۇن تېزلىكتە بۇلبۇلگويانى تېپىپ كې-
لىشكە بۇيرۇدى. ھۆر زەپىراننىڭ قابىل دىۋىسى بولغان ھەش-
رەت ئارامباغنىڭ يولىغا قاراپ بوراندەك ئۇچتى. بىر جايغا كې-
لىپ بىھوش ياتقان بىر ئادەمزاتنى كۆردى. ئۇ ئادەمزاتنىڭ
ئالدىدىكى ئالتۇن قەپەزدە بۇلبۇلگويا سايراپ تۇراتتى. دىۋە
ھەشرەت شۇ ھامان بۇ ئەھۋالنى ھۆر زەپىرانغا مەلۇم قىلدى.
ھۆر زەپىران: "بۇلبۇلگويانى ئوغرىلىغان بۇ ئادەمزاتنى يەتتە
قات كۆك قەھرىدىن يەرگە تاشلىۋېتىڭلار" — دەپ پەرمان بەر-
دى. دىۋە ھەشرەت ھەمراجاننى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

دىۋە قەقنۇس بۇ ئەھۋالنى كورۇپ دىۋە ھەشرەتنى قوغلاپ ئاسمانغا كوتىرىلدى. ئۇلار كوكتە شۇنداق جەڭ قىلدىكى: يەر ۋە ئاسمان تەۋرەپ كەتتى. ھەمراجان دىۋە ھەشرەتنىڭ قولىدىن ئاجراپ كېتىپ يەرگە قاراپ مۇئەللەق موللاق ئاتتى. ئۇ ئوزىگە مەدەت تىلەپ مۇناجات ئېيتتى:

قارا تۇپراق ئالۋاستىدەك يۇتماقچى بولدى،
ئارزۇ گۇلۇم چېچەك ئاچماي ئەلەمدە سولدى.
خەستە جانىم پايانى يوق غەملەرگە تولدى،
بۇگۇن ماڭا مەدەت بىرەر كۇنۇگدۇر.

بارچىمىزنىڭ ئاتاسىدۇر ئادىمى نەبى
ھەمرا قۇلنىڭ پىرىدۇر ھەزرىتى ئېلى،
كوردۇڭمۇ سەن ھالىم نىچۇك ھورلىقا پەرى
بۇگۇن ماڭا مەدەت بىرەر كۇنۇگدۇر.

بەرسە ئەگەر بىر جۇپ قانات شۇڭقار بولاتتىم،
قەقنۇستەك كوك قەھرىدە پەرۋاز قىلاتتىم.
مەھكۇم قۇشلار قەپىزىنى قويماي چاقاتتىم،
بۇگۇن ماڭا مەدەت بىرەر كۇنۇگدۇر.

ئەلقىسسە، ئەمدى سوزنى ھورلىقاخاندىن ئاڭلايلى: ھورلىقا ھەمراجاننى كۇتۇپ تاقىتى تاق بولدى. كوڭلىگە غەيرى گۇمان چۇشتى. دەرھال قۇرئاندازلىرىنى چاقىرىپ: "ئەي مۇنەججىملەر، ھەمراجانىم ھىلىغىچە كەلمىدى، كوڭلۇم غەش تۇرىدۇ،

بىر قۇرئە تاشلاپ بېقىڭلار“ — دېدى. قۇرئاندازلار قۇرئىنى كە-
تاپلىرىنى ئېچىپ: ”ئەي مەلىكە، جاھان يارىڭىز ئاسمان بىلەن
يەرنىڭ ئارىلىغىدا ئىنجان چۈشۈپ كېتىپ بارىدۇ“ —
دېدى. ھورلىقا بۇنى ئاڭلاپ دەرھال شۇڭقارغا ئايلىنىپ كوككە
پەرۋاز قىلدى. كوردىكى ھەمراجان يەرگە قاراپ مۇئەللەق چۈ-
شۈپ كېتىپ بارغىدەك. ھورلىقا چەبدەسلىك بىلەن ھەمراجاننى
تۇتۇۋېلىپ خەتەردىن قۇتقازدى. ھەمراجان تېخىچە بىھوش
ئىدى. ھورلىقا نەچچە، نەچچە دورىلارنى ئىشلەتتى، ھېچقايسىسى
شىپا بەرمىدى. ئاخىرى خاسىيەتلىك رومالىنى ھەمرانىڭ يۈزىگە
يېپىپ قويۇپ، خۇن-جىگەردىن ئىسەنلىك تىلەپ مۇناجات
ئېيتقىنى:

قارا كۆنلەر چۈشتى مېنىڭ بېشىمغا،
نەزەر ئەيلەپ قۇتقازغىن دەپ يىغلايمەن.
ئەگەر مېنىڭ مۇرادىمنى بەرمىسەڭ،
بۇ جېنىمنى تېز ئالغىن دەپ يىغلايمەن.

ئىشق ئوتىدا يۈرەك باغرىم كۆل بولدى،
ھەمراجانىم قېنى سەن دەپ يىغلايمەن.
تەقدىر پەلەك يارنى بىھوش ئەيلىدى،
ھەمراجانغا شىپا بەر دەپ يىغلايمەن.

قۇرئاندازلار قۇرئە ئېچىپ بېقىڭلار،
ھەمراجانغا جاننى پىدا ئېتىڭلار.
يۈرەك-باغرىم ئېلىپ ئاگا قېقىڭلار،
ھەمراجانغا شىپا بەر دەپ يىغلايمەن.

ئىچۇك يارىم كوكتىن موللاق ئاتارسەن،
ئەقلى - ھۇشۇم ئېلىپ ئۇتقا سالارسەن.
بىھۇش بولۇپ يۇزىگىمنى تىلارسەن،
ھەمراجانغا شىپا بەر دەپ يىغلايمەن.

قابا پەلەك چەرخىن چەپكە ئۇرغاندۇر،
بۇلبۇلگويا ھازىر قايدا تۇرغاندۇر.
بىلەلمىدىم يار قاناتى سۇنغاندۇر،
ھەمراجانغا شىپا بەر دەپ يىغلايمەن.

ھورلىقا دەر بەختىم مىنىڭ قارادۇر،
ئىشق دەردىدە يۇرەك باغرىم يارادۇر،
يار بىلەن تەڭ جېنىم چىقسا راۋادۇر،
ھەمراجانغا شىپا بەر دەپ يىغلايمەن.

ئەلقىسسە، ھورلىقا ھەمراجاننىڭ بېشىنى تىزىغا قويۇپ يۇزىگە تەلمۇرۇپ ئولتۇراتتى، شۇ ئەسنادا كويىقاپ تەرەپتىن مەيىن شامال چىقىپ ھەمراجاننىڭ يۇزىدىكى رومالنى سىپاپ ئوتتى. ھەمراجان ئاستا بېشىنى كوتەردى، ھورلىقاغا قاراپ ”ئەجەپ كوپ ئۇخلاپ كېتىپتىمەن، ھە“ — دېدى. ھورلىقا: ”ئەي جېنىمنىڭ جانانىسى، يۇرىگىمنىڭ سەكپارىسى، ئۇخلىغىنىڭىز يوق“ — دەپ ۋەقەنى بىر - بىر بايان قىلدى. ئارقىدىن ھورلىقا ئاسمانغا قارىۋىدى، دىۋە قەقنۇس بىلەن دىۋە ھەشرەت تېخىچە قاتتىق جەڭ قىلىۋاتاتتى. ئوگايلىقچە بۇلبۇلگويانى ئېلىپشىنىڭ مۇمكىنچىلىگى يوقلۇغىنى سېزىپ، بىر تال چېچىنى كويدۇرگەن ئە-

دى، باغ ئارامدىكى بارلىق دۆۋە-پىرىلەر ھازىر بولدى. ئاق-غىچە ھورزەپىرانمۇ نەچچە مىڭ دۆۋىلەرگە باش بولۇپ، سەپ تارتىپ كەلدى. ھورلىقا ئىگىچىسى ھورزەپىران بىلەن ئۇچرىشىپ جەڭ كېلىشىمى تۈزدى. ھورلىقا ئېيتتىكى: "ئەگەر مەن يېڭىلسەم پۈتۈن ئېلىم بىلەن زاتىڭغا كىرىپ ساڭا ئەل بولىمەن، سەن يېڭىلسەڭ، بۇلبۇلگويانى ئۆز قولۇڭ بىلەن بىزگە تەقدىم قىلىسەن" — دېدى. ھورزەپىران ماقۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن شۇنداق جەڭ باشلاندىكى، ئاسمان مالايىكلىرى قورققىنىدىن ئۆزىنى يوشۇرىدىغان جاي تاپالماي قالدى. 7 كېچە-كۈندۈز توختىماي ئۇرۇشۇپ ھورلىقا غالىپ كەلدى. ھورزەپىراننىڭ دۆۋىلىرىنى شۇنداق ئۇردىكى، ئۇلارنىڭ بېشى ئاسمانغا مىخلىنىپ قېلىپ، تېنى يەرگە پاتتى. ھورزەپىران ساغداقىنى بوينىغا ئېسىپ كېلىپ ھورلىقانىڭ ئايىغىغا يىقىلدى.

ئېيتتىكى: "ئەي سىڭلىم بىر ئادەمزاتنى دەپ مېنىڭ شۇنچە كوپ ئىممەتلىرىمنى قەتلى قىلامسەن؟" — دېدى. ھورلىقا ئېيتتىكى: "ناۋادا ھەمراجاننى بىر كورسەڭ شۇ چاغدا چۈشىنەر ئىدىڭ" — دېدى. ھورزەپىران: "شۇل يارىڭنى ماڭا بىر كورسەتكىن، سېنى جىمىكى ئىممەتلىرىڭ بىلەن قوشۇپ باغ سىمەندە زىياپەتكە تەكلىپ قىلىمەن" — دېدى. ھورلىقا ئىگىچىسى ھورزەپىراننىڭ لەۋزى بويىچە ئۇرۇشنى توختىتىشقا پەرمان چۈشۈردى. ھورزەپىران ھەمراجاننى بىر كورۇپلا يۈرىگىدە ئىشتىياق پەيدا بولدى. ئىشق ئوتى يۈرىگىگە پىتىپ تاشتەك قېتىپ قالدى. ھورلىقا بىلەن ھەمراجان ئۆزلىرىنىڭ تاماشىسى بىلەن بەنت ئىدى. ھورزەپىران بىتاقەت بولۇپ ھورلىقانىڭ ئالدىغا بېرىپ يالۋۇرۇپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بويۇگدىن ئۇزگىلەي ھورلىقا جانىم،
ھەمراجاننى ماڭا بەرسەڭ نىم بولغاي.
قۇربان بولسۇن ئاڭا جانۇ ـ جاھانىم،
شۇل يارىڭنى ماڭا بەرسەڭ نىم بولغاي.

جىمىكى غەزىنەم ھەدىيە بولسۇن،
گويا قۇش قولۇڭدا خۇش ناۋا قىلسۇن.
باغ سىمەن پۇقراسى سىنى شاھ بىلسۇن،
ھەمراجانىڭنى بەرسەڭ نىم بولغاي.

ئەلقىسسە، ھورزەپىران ھەمراجاننىڭ ھوسنى ـ جامالىغا تويماي قارىدى. ھورلىقانىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ: "ئەگەر ھەمرانى ماڭا بەرسەڭ ھازىرلا ئالدىڭدا جان بىرىشكە رازىمەن" — دەپ قاتـ تىق شەرت قىلدى. قاراپمۇ قويمىغان ھەمراغا نالە ـ پەريات قىلىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ھەمرا جانىم سىنى كورمەك بارمىكىن؟
ساڭا پەقەت ھورلىقالا يارمىكىن؟
ئىشقىڭ بىغى پىقىرىڭغا تارمىكىن؟
ئايادىناي مەن قارا نەركەس كوزۇڭدىن.

سىنى كورۇپ ئەقلى ـ ھوشۇم كىتىپتۇر،
شىرىن جانىم ھەلقۇمىغا يىتىپتۇر،
كاتىپلىرى ئىشقنى شۇنداق پۇتۇپتۇر،
ئايلىناي مەن قارا نەركەس كوزۇڭدىن.

رەھىم ئەيلە، ھەمرا مېنىڭ جانىمسەن،
باغ سىمەندە تولغان قىزىل نارىمسەن،
ئالەمدىكى ئىسىل گوھەر نانىمسەن
ئايلىناي مەن قارا نەركەس كوزۇڭدىن.

ئەلقىسسە، ھەمراجان بۇ نەزمىنى ئاڭلاپ قاتتىق رەنجىدى. ھورلىقاغا ئىلتىماس قىلدىكى: "ئىگىچىڭىز نومۇسنى بىلمەيدىكەن، بۇ ماكاندىن تېز كېتەيلى، مېنىڭ ھورزەپىرانىغا قارار كوزۇم يوق" — دىدى. غەزەپلەنگەن ھورلىقانىڭ ھورزەپىرانىغا بىر سوز ئېيتقىنى:

ھەمرايىمنى ئاپا ① بىرلا كورۇپسەن،
ئەقلى ھوشۇڭ، ئوز مەيلىڭنى بېرىپسەن،
ئاپا شۇنداق يامان كوڭگە قىلىپسەن،
بۇ سەۋدادا ئەمدى يىغلاپ ئولەرسەن.

ئىشق يولىدا نەرقى ھاۋا بولارمۇ؟
شەرىئەتمۇ ئۇنى راۋا كورەرمۇ؟
ۋاپا ئەھلى بولەك جاننى سويەرمۇ؟
ياندىشىمغىن يارىمغا بېشىڭ كېسەرمەن.

ئەلقىسسە، ھورلىقانىڭ سوزىنى ھورزەپىران قوبۇل ئالماي كوپ ماجرا بولدى. ھورلىقا: "ئۇنداق بولسا شەرىەتتىن يول تاپ-قىن" — دىدى. ھورزەپىران يول تاپماق بولۇپ كويىقاپ شەھ-

① ئاپا — ئاچا مەنىسىدە.

ردىكى نامدار قازنىنى تەكلىپ قىلدى. قازى كەلگىچە ھورلىقاغا خوشامەت ئەيلەپ، ئۇلارنى چوڭ مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلدى. تۈرلۈك - تۈمەن نازۇ - نېمەتلەر، قەنت - گېزەكلەر، مەي - شاراپلار تەييارلىندى. سازەندىلەر قالۇن، غىجەك، راۋاپ، دۇتار، تەمبۇر، ساتار بالىمانلىرىنى كوتىرىپ كېلىپ مۇقامغا سازلىدى. نازىنىن پەرىلەر ئالتۇن گەردىشلەرگە رۇم شارابىنى تولدۇرۇپ تەكەللۇپ بىلەن ھورلىقا بىلەن ھەمراغا سۇندى. شۇل سائەتتە قازى يېپ-تىپ كەلدى. ھورزەپەران قازىغا تازىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئۇنى خىلۋەت جايغا باشلاپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بۈيۈكدىن ئۆركىلەي گۈل يۈزلۈك قازى،
بۈگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.
قۇلاق سىلىپ ئاڭلا مېنىڭ ئاھىمنى،
بۈگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.

ئادەمزات زاتىدىن ھەمرا كېلىپتۇر،
ئەقلى - ھۇشۇم مەيلىمنى قويماي ئېلىپتۇر.
سىزگە بۈگۈن بىر تىلەگىم بولۇپتۇر،
بۈگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.

قىرىق مىڭ ئات بېرىمەن تىللا ئېگەرلىك،
قىرىق مىڭ قۇل بېرىمەن زەررىن كەمەرلىك،
قىرىق مىڭ قۇش بېرىمەن تورپە جىگەرلىك،
بۈگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.

ئومۇرۋايەت تەييارمەن خىزمەتلىرىڭگە،
ھەرنە دىسەڭ باش ئىگەرمەن بارچە ئەمرىڭگە،
ئارام ئىستە، ئېرسەڭ تارتقان جەۋرىڭگە
بۇگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.

ھەمرا ھوسنى ھور غىلماندىن يىگانە،
ئۇ شاھ ئېرسە، بولدۇم مەن بىر دىۋانە،
جاۋاۋىڭنى بەرگىل قازىم مەردانە،
بۇگۈن بىزگە نىكا بولسۇن دىگەيسەن.

ئەلقىسسە، قازى ئېيتتىكى: — ئەسلىدە ئىككى قېرىنداش بىر ئەر نىكاھىغا جايىز ئەمەس. مەگەرچەندىكى مېنىڭ شەرتىمگە كونسەڭ، شەرتتىن يولىنى تېپىپ بېرۇرمەن، — دىدى. ھورزەپەران بۇ يولدا ھەرقانداقكى شەرت بولسا قوبۇلغا تەييارلىغىنى بىلدۇردى. نائىنساپ قازى ئېيتتىكى: "بىر خۇرجۇن كۈمۈشتىن باشقا مېنى قانغىچە بوسە قىلدۇر" — دىدى. ھورزەپەران نا ئىلاج ئىككى مەڭزىدىن ئوتتۇز بوسە بەردى. ھورلىقا ئىگىچىسى بىلەن قازىنىڭ خىلۋەت جايدا ئىشرەت قىلىۋاتقانلىغىنى بىلىپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن قازى كىتاۋىنى كوتىرىپ ھورزەپەراننىڭ ھەمرالىغىدا ھورلىقانىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ھورزەپەران ئېيتتىكى: "نىكاغا يول تاپتىم، مانا قازىنىڭ كىتاۋىنى ئاڭلاڭ" — دەپ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. ھورلىقا قازىنىڭ كوزىگە نەشتەردەك سانچىلىپ بىر قارىغان ئىدى، قازى نىمە دىيىشىنى بىلەلمەي قېتىپ قالدى. ھورلىقانىڭ قازىغا قاراپ بىرسوز ئېيتقىنى:

خوش كېلىپسەن قازى بىزنىڭ ئارىغا،
ئاقىل بولساڭ مەزۇر بولما پارىغا.
پارا بىلەن يۈز بويىما قارىغا،
راستىن ئېيتقىل قازى ئۆلۈم باردۇر بىر كۈن.

ھەقنى جاۋاپ بەرسەڭ سېنى سوكمەسمەن،
يولۇڭ توساپ كاللاڭنىمۇ كەسمەسمەن،
بېشىڭنى ھەم ئىبرەت ئۈچۈن ئاسماسمەن،
راستىن ئېيتقىل، يالغان ئېيتساڭ ئۆلەرسەن.

قازى سېنى بۈگۈن خۇدا ئۇرغاندۇر،
شۇم پەيلىڭنى ھەممە كۆرۈپ تۇرغاندۇر.
پەيمانىڭمۇ ئەمدى تولۇق تولغاندۇر
راست جاۋاپ بەر قازى ئەمدى ئۆلەرسەن.

ئەلقىسسە، قازى ئاغزىنى مىدىرلىتالمىدى. نىكا راۋا دېسە، پارا ھېساۋىغا شەرىئەت يولىنى خار ئەتتىڭ دەپ ھورلىسقا جا-زالايدۇ، "نىكا بىراۋا" دېسە ھورزەپىرائىغا بەرگەن ۋەدىسىگە خىلاپ، تېخىمۇ يامان كۈنگە قالىدۇ. ئويلاپ-ئويلاپ قازى ھېچ يول تاپالمىدى، يا ئاغزىنى ئاچالمىدى. ھورزەپىران دەر غەزەپ بولۇپ قازىدىن: "نىكاغا يول بارمۇ-يوقمۇ؟" دەپ تەكرا سورىغان ئىدى، قازى ئۆزى سىزمىگەن ھالدا بېشىنى چايقى-دى. ھورزەپىران ھۇشىنى يوقاتقان ھالدا قىلىچىنى سۇغاردى. باغ سىمەن ئىچىدە قازىنى قوغلاپ يۈرۈپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ماگا شۇنچە ۋەدە بەردىڭ،
كەل جاۋاۋىڭ بەرگىل قازى.
باغىم ئىچرە گۈلنى تەردىڭ
كەل جاۋاۋىڭ بەرگىل قازى.

چىقارغايمەن تىك مۇنارە،
قىلغۇم سىنى پارە-پارە،
يۈزلىرىڭگە سۈرتەي قارە،
كەل جاۋاۋىڭ بەرگىل قازى.

ھور زەپىران باغرى زارە،
كومۇلسۇن ئۇ چول-دەشت ئارە،
قىزىڭ مەندەك بولسۇن پارە،
كەل جاۋابىڭ بەرگىل قازى.

ئېشەك قازى، توڭغۇز قازى،
دىلى قارا قوڭغۇز قازى،
جانىمغا قەست قىلغۇر قازى،
كەل جاۋاۋىڭ بەرگىل قازى.

ئەلقىسسە، ھورلىقا قازىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپ، ئۇنى ئۇلتۇرۇشكە يول قويمىدى. ھورزەپىران ئەلىمگە چىددىماي خۇن بولۇپ قايتىپ كەتتى. بىر ئازدىن كېيىن ھورزەپىرانىڭ ھوزۇرىدىن قىيا-چىميا كوتىرىلدى. ئايان بولدىكىم، ئۇنىڭغا ئەجەل يەتتى.

ئەلقىسسە، ھەمراجان بۇلبۇلگويانى قولىغا قوندۇرۇپ ھور-لىقا بىلەن باغ ئارامغا قايتىپ كەلدى. شۇندىن سوڭ ھورلىقاغا: "ئەمدى ئىجازەت بەرسىڭىز، بۇلبۇلگويانى ئاتامغا يەتكۈزۈپ بېرىپ قايتىپ كەلسەم" — دېدى. ھورلىقانىڭ جاۋاۋەن بىر سوز ئېيتقىنى:

مۇندىن كېتەر بولساڭ قايتىپ يۇرتۇڭغا،
ھەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.
ۋەدىمىزگە سەن ئۆزەڭ قىلغايسەن ۋاپا
ھەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ھەمرا:

يارىم مېنى كەتتى دەپ مالال بولمىغىل،
چىن سوزۇڭنى ماڭا ھەردەم يوللىغىل،
ۋەدىمىزنى سەنمۇ بەربات قىلمىغىل،
پات كېلۇرمەن پەرىزادىم ياخشى قال.

ھورلىقا:

مۇندىن كېتەر بولساڭ تاغلار تۇماندۇر
جامالىڭ مۇرادىم ئارزۇ-ئارماندۇر.
بۈگۈن جۇدالىقتۇر، ئاخىر زاماندۇر،
ھەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ھەمرا:

مەن بارارمەن ئەمدى ئانا يۇرتۇمغا،
تېز كېلۇرمەن پەرىزادىم ياخشى قال.

ساداقەتلىك ئىشەنچىم بار سوزۇڭگە
تېز كېلۇرمەن پەرىزادىم ياخشى قال.

هورلىقا:

چەكتىم سېنىڭ جەۋرە بىرلەن جاپايىڭ،
سۇرەلمىدىم شەۋقى-كەيپى ساپايىڭ،
يادىمدىدۇر خۇلقى جانان ۋاپايىڭ
هەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

هەمرا:

سەندەك جانانىمدىن جۇدا بولغۇنچە،
ئۇلگۇنۇم ياخشىدۇر تىرىك يۇرگۇنچە،
بىتاقەتلىك قىلما، قايتىپ كەلگۇنچە.
تېز كېلۇرمەن پەرىزادىم ياخشى قال.

هورلىقا:

كېتەرمەن دەپ هەمرا جاننى ئالۇرسەن،
بۇگۇن كەتسەڭ قاچان قايتىپ كېلۇرسەن،
ئوز يۇرتۇڭنى بەلكىم ماكان قىلۇرسەن،
هەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

هەمرا:

مېنى كەتتى دېبان كوزۇڭ ياشلىما،
ئۇمىدىڭ رىشتىسىن ئۇزۇپ تاشلىما،
كەلسە هەر بالاكى ئىچىڭ ئاشلىما،
تېز كېلۇرمەن پەرىزادىم ياخشى قال.

هورلىقا:

كېتەر بولساڭ رەقىپ يەنە ئاگاھدۇر،
ساياڭ كەبى ئەگىشىپ سېنى تاپادۇر.
چۈنكى دۈشمەنلەرنىڭ دىلى قارادۇر،
ھەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ھەمرا:

تەشۋىشىم يوق قالسام غار، ساي ئىچىدە،
كۆڭلۈم ھامان باغۇ-ساراي ئىچىدە،
مەن كېلۇرمەن يەنە ئۈچ ئاي ئىچىدە
سەبردجانىم، پەرىزادىم ياخشى قال.

ھورلىقا:

ئۈشبۇ ئۈچ ئاي ماڭا ئۈچ يىل بىلىنەر،
كەڭرى ئالەم تار قەپەزدەك كورۈنەر،
ھەر كۈنۇم ھەم ئايدەك يىلغا ئىلىنەر
ھەمرا سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، ھورلىقا ھەمراجان بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا: — ئى ھەمرا جانىم! سېنى دەپ دوست-دۈشمەنگە ئاشكارا بولدۇم. ھەتتا ئىگىچىمنىڭمۇ رەقىبى بولۇپ قالدىم. يەنە كېتمەن دەۋاتىسەن. ئىرادەڭدىن ياندۇرۇشقا ئاجىز كەلدىم، — دەپ يىغلاپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ھەمراجانىم سېنىڭ بىرلە ئەھدەم بار،
ئۈچ ئايغىچە سەۋرەم بىرلە جەۋرەم بار،

گەر كەلمىسەڭ يول ئۈستىدە قەۋرەم بار،
بارغىن سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

كېتەر ئېرىسەڭ زۇلۇرىڭنى ئىزلەرمەن،
چۆللەر كېزىپ، تاغلار ئېشىپ تىزلەرمەن.
خەنجەر ئېلىپ رەقىپ باغرىن تۈزلەرمەن،
بارغىن جانىم، بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، ھەمراجان ھۆرلىقانىڭ كۆڭلىنى بەزلىدى: "ئەي مېنىڭ جانانىم كۆڭلۈڭنى پېرىم قىلما، مېنىڭ نىمىشقا قايتىدىغانلىغىم ساڭا ئايان. ساڭا بولغان ئىشقىمنى يەنە تەكرار قىلاي بايان" — دەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بىلىق كەبى ئۈزدۇم ۋاپا سۈيىگدە،
ھوزۇر ئالدىم ئارام بېغىڭ-ئۆيۈڭدە،
چاراڭلىدىم سېنىڭ نەزمە-كۈيۈڭدە،
نىچۈك ئۈنتاي پەرىزادىم ياخشى قال.

قادىر ئاللا سېنى ماڭا قوشقاندۇر،
مۇھەببەتنىڭ جامى شۇندىن توشقاندۇر،
تىلەكلىرىم سەندە چېچەك ئاچقاندۇر،
ەرۋاندەك ئايلىنارىم ياخشى قال.

ئەلقىسسە، ھورلىقا ھەمراجانغا ئىجازەت بېرىپ ئېيتتىكى: "ناۋادا بېشىڭغا بىرەر كۈن چۈشۈپ، بىرەر مۈشكۈلاتقا دۇچار بولساڭ مۇشۇ بىر تال چېچىمنى ئوت ياق-

قسن، مەن شۇئان يېنىڭدا ھازىر بولارمەن" — دەپ بىر تال چېچىنى بەردى. دىۋە قەقنۇسنى چاقىرىپ، ھەمراجاننى جايىغا يەتكۈزۈپ قويۇشنى تەيىنلىدى. دىۋە قەقنۇس ھەمراجان بىلەن بۇلبۇلگويانى كوتىرىپ يولغا راۋان بولدى. بىرنەچچە سائەت ئىچىدىلا ئىككى ئاكىسى بىلەن جۇدا-لاشقان ئۈچ ئاچا يولنىڭ بەنتىگە كېلىپ يەتتى. ھەمرا ئېيتتى-كى: "مېنىڭ ئىككى قېرىندىشىم مۇشۇ ئىككى يولغا كىرىپ كەتكەن، مەن ئۇلاردىن خەۋەر ئالاي، سەن ئەمدى ئۆز ماكا-نىڭغا قايت" — دېدى. دىۋە قەقنۇس قايتتى. ھەمراجان بۇلبۇل-گويانى كوتىرىپ ئاكىلىرى كەتكەن يولدىن راۋان بولدى.

ئەمدى بىر كەلىمە سوزنى ئاكىلىرىدىن ئاڭلايلى: ھەمرا-جاننىڭ ئىككى ئاكىسى ئاچچەن يول يۈرۈپ ھېچ نەرسىگە ئۇل-شالماي ئاقىۋەت بىر شەھەردە ئۇچراشتى. ئۇلار بۇ يەردە بىر-قانچە ۋاقىت كەيىپ-ساپا قىلىپ يۈردى. ئاخىرى بىساتىدا بارى تۈگەپ قىيىن كۈنلەردە نىمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. جان ساقلاش كويىدا ئەستەرشاھ بىر ئاشپەزدە ئوچاقىغا ئوت قالاشقا، نۇردۇنشاھ يۇندىكارلىق قىلىشقا باشلىدى.

ھەمراجانمۇ ئاكىلىرىنى كوپ ئىزلەپ ئاقىۋەت مۇشۇ شەھەرگە كېلىپ قالدى. شەھەرنىڭ جىمىكى بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرد-نى كەزدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاشپەزنىڭ دۇكىنى ئالدىغا كەلگەندە كوردىكى: ئاكىلىرى جۇل-جۇل ھالەتتە يۇندىغا مىلىنىپ ئىشلەۋاتقان ئىكەن. ھەمراجان كورۇپلا تونۇدى ۋە خالى بىر جايغا بېرىپ سەرپايلىرىنى ئالماشتۇرۇپ ھېلىقى ئاشخانىغا كەلدى. بىر تىللانى تاشلاپ ئاشخانا خوجايىنىدىن ئاشۇ ئىككى شاگىرتتىن تاماق يەتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ھايال

ئۆتمەي ھەمراجاننىڭ تەلىۋى بەجا بولدى.

ھەمرا ئېيتتىكى:

— ئى يىگىتلەر، سىلەرمۇ ئولتۇرۇڭلار، بىرگە غەزەلدە-
نايلى، — دىدى.

شاگىرتلار:

— خوش تەقسىر، — دەپ تازىم بىلەن يانماقچى بولدى.
ھەمراجان ئۇلارنى توختىتىۋېلىپ سورىۋىدى، ئۇلار سەرگۈزەش-
تىلىرىنى بىر بىرلەپ بايان قىلدى. ھەمراجان ئۇلاردىن "ئې-
تىڭلار نىمە" — دەپ سورىدى.

— بىرىمىزنىڭ ئېتى ئەسقەرشاھ، بىرىمىزنىڭ نۇردۇن-
شاھ دەپ جاۋاپ بەردى.

ھەمراجان شۇئان نىقاۋىنى يۈزىدىن ئېلىۋىدى، ئۇلار
ھاڭ-تاڭ بولۇشۇپ، دىڭ قېتىپ قالدى. ئۈچ قېرىنداش دىدار
كۆرۈشتى، خوشاللىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈشتى. ھەمرا ئېيتتىكى: —
ئەي ئاكىلار، مەن بۇلبۇلگويانى ئېلىپ كەلدىم. ئەمدى بىرلىكتە
ئاتىمىز ئالدىغا قايتايلى، — دىدى. ئاشخانا خوجايىنىنىڭ ئالدىغا
كېلىپ ئەھۋالنى بىلدۈردى. خوجايىن ئېيتتىكى: بۇلار ماڭا 80
تەڭگە قەرزدار، شۇنى تۆگەتسە قايتىدۇ" — دىدى. ھەمراجان
دەرھال 80 تەڭگە چىقىرىپ خوجايىنغا بەردى. ئاكىلىرىنى
قۇتۇلدۇرۇپ يولغا راۋان بولدى. ئۇلار ئۇزۇن يۈرۈپ ئۈچ ئاچا
يولنىڭ بېشىغا كەلدى. ھەمراجان ئېيتتىكى: "ئەي ئاكىلار، بىر-
دەم ئارام ئالساق قانداق دەيسىلەر؟" — دىدى. شۇنىڭ بىلەن
بىر چاھ① نىڭ يېنىدا ئارام ئېلىشتى. ھارغان ھەمراجاننىڭ كۆزى
ئۇيقۇغا كەتتى. ئىككى ئاكىسى "مەسلىھەت" قىلىشتى، ئەسقەرشاھ
ئېيتتىكى: "بىز قايسى يۈزىمىز بىلەن ئاتىمىزنىڭ ئالدىغا بارىمىز؟

① چاھ — قۇدۇق.

بۇلبۇلگويانى ھەمرا تېپىپتۇ، سىلەر چوڭ تۇرۇپ نىمە قىلدىڭلار؟“
دىسە، ئۇيات ئەمەسمۇ؟ ياخشىسى ھەمرانىڭ ئىككى كوزىنى ئويۇپ،
چاھقا تاشلىۋېتەيلى ـ دە، بۇلبۇلگويانى ئىككىمىز تاپتۇق دەپ ئاتىـ
مىزنىڭ ئىنئاممغا ئېرىشەيلى“ — دىدى. نۇردۇنشاھمۇ ماقۇل
بولدى. ئۇلار شۇنداق قىلىشتى. ھەمراجاننىڭ ئىككى كوزىنى
ئويۇپ، بۇلبۇلگوياغا تاشلاپ بەردى. ئاندىن ئۇنىڭ ئوزىنى چاھقا
تاشلىۋەتتى. شۇ چاغدا ھەمراجاننىڭ ئاكىلىرىغا چەكسىز غەزەپلىـ
نىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بۇندىن كېتەر بولدۇق زالىم ئاغىلار،
ئەھۋالىمنى سورىغانغا يامان دىگەيسەن.
يالغۇز ھەمرا قالدى چاھنىڭ ئىچىدە
ئولگىنى يوق تېخى ئامان دىگەيسەن.

تۇگىمەس سەۋداغا قالدى بۇ بېشىم،
زەھەر زۇقۇمدۇر نان بىلەن ئېشىم،
كوزۇمنى ئويدىلەر ئوز قېرىندىشىم،
ئىلپەتدىشى يىلان ـ چايان دىگەيسەن.

بەللىرىگە ھىممەت كەمەر باغلىغان،
پىراق ئوچۇن سىنەلىرىن داغلىغان.
كەلمىدى دەپ يولغا قاراپ زارلىغان،
شاھى خىسراۋ ئاتامغا سالام دىگەيسەن،

كىمگە ئېيتاي يۇرەك تولغان كوپ داغىم،
مۇرادىمغا يەتمەي ئوچتى چىراغىم.

گۈلخان بولۇپ تەندە ياندى پىراغىم،
جانىجانىم ئانامغا سالام دىگەيسەن.

بىر ھۇجۇتتىن چىققان ئىككى قېرىنداش،
بېرەلمىدى سىناق يولىدا بەرداش.
چاھ ئىچىدە يالغۇز قالدى مۆكلۈق باش،
گۈلچەمىلە سىڭلىمغا سالام دىگەيسەن.

بۇ شۇم خەۋەر قاچان يەتكەي يارىمغا،
ئۇنى كورگەن كوزۇم چۈشتى يادىمغا،
ئۇچۇپ كېلىپ يېتەر بولسا دادىمغا،
چاھتا قالدى مېنى سەرسان دىگەيسەن.

ئاگا يەتسۇن ھەمرا قۇلۇك تىلىگى،
غېرىپلىقتا كويدى جىگەر، يۇرىگى،
كوزۇمنى ئويىدىلەر پۇتتى كورىگى،
ھەقتىن سورار گوھىرى ئىھسان دىگەيسەن.

ئەلقىسسە، ئەسقەرشاھ بىلەن نۇردۇنشاھ ھەمراجاننىڭ تالىسىگە پەرۋا قىلماي بۇلبۇلگويانى ئىلىپ ئۆز يولىغا چۈشتى. نەچچە كۈنلەر كېيىن ئاتىسى بىلەن دىدار كورۇشتى. ئاتىسى "ھەمرا قېنى؟" — دەپ سورىدى. ئۇلار: "ھەمرا بىزگە ئەگەشمەي 'بارسا كەلمەس' يولىغا كىرگەن ئىدى، ھىچيەردىن ئىز - دېرىگى بولمىدى" — دىدى. شۇندىن كېيىن شاھ ئوغلى ھەمراجاننىڭ پىراقىدا سىنەلىرىنى يارا قىلدى. ئاندىن بۇلبۇلگوياغا قاراپ: "سېنىڭ غايىۋان پىراقىڭدا جىسمىم كويۇپ كۈل بولدى. ۋىسالىڭ يولىدا جاندىن ئەزىز ئوغلۇمدىن ئايرىلدىم. ئەمدى بىر

زىبان سۇرۇپ، مىسكىن كوڭلۇمگە تەسەللى ـ خاتىرە بەرسەڭ“ — دەپ مۇراجەت قىلدى. خامۇشلانغان بۇلبۇلگويا پادىشاغا قاراپ ـ مۇ قويمىدى. بۇ دەرت ئۈستىگە دەرت بولدى. شۇ ئارىدا پادىشانىڭ ۋەزىرى كېلىپ بۇلبۇلگوياغا يېلىنىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

خۇش كەلدىڭ بۇلبۇل بۇ باغ ئاراغا،
خەندان ئەيلەپ سايرىمايسەن نىم بولدى؟
خۇشتارسەنغۇ، چىمەنزارلىق باغلارغا
گۈلنى كۆيلەپ سايرىمايسەن نىم بولدى؟

ئىشقىڭدا كويۇپ شاھىم جانىدىن كەچتى،
دىلىدىكى تۈگۈچنى سەن بىلەن يەشتى،
سىنىڭدە قانداق سەرگۈزەشت كەشتى،
ناۋا ئەيلەپ سايرىمايسەن ساڭا نىم بولدى؟

ۋەزىر ئېيتۇر: دىلىڭ نىچۈن ئارازى،
خۇش سايرىساڭ شاھىمىز بولۇر رازى،
ھەمدەم ساڭا جىمىكى جان ئاۋازى،
رىۋايەتلەپ سايرىمايسەن نىم بولدى؟

ئەلقىسسە، بۇلبۇلگويا نالە قىلىپ: ”ئى پادىشاھ، سازەندىلەرنى جەمى قىلىڭ، بىر كەلىمە سوزۇم بار“ — دىدى. پادىشا دەرھال بەجا كەلتۈردى. بۇلبۇلگويا سازەندىلەرگە قاراپ: ”مىنىڭ نەزمەمـ ـگە بىر ساز قىلىڭلار“ — دىدى.

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئاڭلا سۇلتانىم،
سەن قەدىردان گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.
سۇلدى گۈلۈڭ ئەدى يەنە ئېچىلماس،
ئەقلى ـ ھۇشۇڭ، مادارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

قاپ تېغىدىن مېنى مۇندا كەلتۈرگەن،
مىڭ جاپادا ھوزۇرىڭغا يەتكۈزگەن،
باشقا چۈشكەن بالالارنى كەتكۈزگەن
ۋاپادارىڭ ـ سۇلتانىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ياخشىلىققا بىر يامانلىق كوردىلەر،
ئاكىلىرى ئىككى كوزىن ئويدىلەر،
ئىككى قولىن باغلاپ چاھقا ئاتتىلەر،
پۈتاغى يوق چىنارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

قابا پەلەك چەرخىن چەپكە ئۇرغاندۇر،
ئىككى ئوغلۇڭ ساڭا توزاق قۇرغاندۇر،
ۋاپاسىزلار ئالداپ جاھان سورغاندۇر
ئالغۇر قۇشۇڭ ـ پەلۋانىڭدىن ئايرىلدىڭ.

بۇلبۇلگويا قۇشلارنىڭ مەن سەردارى،
قېنى ھەمرا؟ غېرىپلارنىڭ غەمخارى،
كەنجە قوزاڭ، خانىدا ئەڭ سەراسى①
ھەمرا ئاتلىغ پۇرجاپا②دىن ئايرىلدىڭ.

ئەلقىسسە، پادىشا بۇلبۇلگويادىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، ئەسقەر شاھبىلەن نۇردۇنشاھغا ئېيتتىكى: "ئەي نائىنساپلار، قېرىندىشىڭلارغىمۇ شۇنچە زالىملىق قىلامسىلەر؟" — دىدى. ئۇلار ئېيتتىكى: "ئەي ئاتا، مۇشتۇمدەك جانىۋارنىڭ سوزىگە ئىشىنىپ بىزگە مۇنداق مالامەت قىلامسىز؟" — دىدى. بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان بۇلبۇلگويا: "ئىشەنمىسەڭلا يۈرۈڭلار، مەن ھەمرانى تاشلىغان چاھقا

① سەراسى — سەر خىلى، ئىسلى، ئەركىسى.
② پۇرجاپا — جاپانى يەڭگۈچى.

باشلاپ باراي" — دىدى. پادىشا بۇلبۇلگويانىڭ ئارقىسىدىن زار-زار يىغلاپ مېڭىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

تىنمايىن پەريادى ئەتسەم مەن تاپارمەنمۇ سېنى،
چاكىچاك ئەتسەم ياقامنى مەن تاپارمەنمۇ سېنى.
قاينىسام دەريا كەبى، چولله ر ئارادا زارلىسام،
قەقنۇستەك ئوتقا كىرسەم مەن تاپارمەنمۇ سېنى،
ئاھكى خىسراۋ مەن غېرىپ، قالدىم ئەلەمدە سارغىيىپ،
يەتتە ئىقلىمنى كېزىبان مەن تاپارمەنمۇ سېنى.

بۇلبۇلگوياغا ئەگىشىپ كېلىۋاتقان ھەمراجاننىڭ ئانىسىنىڭ بىر سوز ئېيتقىنى:

تاغلار بېشى تۇمان بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
يۈرەك باغرىم دەرتكە تولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
ئىگىز دوڭلەر پاكار بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
شاھ يولۇڭدا چاكار بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
كورەر كوزۈم كورمەس بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ
بۇلبۇل زۇۋان سۇرمەس بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ.

بىزنىڭ دەۋران كېتەر بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
بۇ ۋەتەنلەر پۇتەر بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ.
كىيگەن تونۇم كېپەن بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
ئىچكەن ئېشىم زەھەر بولدى، بالام سەندىن ئايرىلغاچ
تاغدەك مۇشكۇل چۇشتى باشقا، بالام سەندىن ئايرىلغاچ.

تولدى ئىتەك ئاققان ياشقا، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
ئوغا چۇشتى ئىچكەن ئاشقا، بالام سەندىن ئايرىلغاچ.

مېهرىباندۇر مېنىڭ ئىنىم، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
يۈرەك تولغان جاراھىتىم، بالام سەندىن ئايرىلغاچ.
يەتكەيمىكىن ھەققە ئاھىم، بالام سەندىن ئايرىلغاچ،
ئەرشتىن ئاشتى قايغۇ-زارىم بالام سەندىن ئايرىلغاچ.

ھەمرانىڭ سىڭلىسى گۈلجەمىلىنىڭ بىر سوز ئېيتقىنى:

ھەسرىتىڭدىن خەستە جانىم،
دەرتكە تولدۇم جانىم ئاكا.
كەلمىدى دەپ ھەر تەرەپكە،
قارار بولدۇم جانىم ئاكا.

ھەر كۈن سېنى مىڭ ياد ئېتىپ،
سەھەرلەردە پەريات ئېتىپ.
ياقام يىرتىپ بەربات ئېتىپ،
سۇدەك ئاقار ياشىم ئاكا.

مىرغىزارلىق باغ ئارامدا،
بىر گۈلى رەنا ئىدىڭ.
بۇ جاھاننىڭ سەھنىسىدە،
گوھىرى يەكتا ئىدىڭ.

نەرەم① سوزلۈك، كەرەم② دىللىق،
شاھى سۈمبات خان ئاكام.
كېچە-كۈندۈز ئىزلىسەم،
قايدىن تاپارمەن جان ئاكام.

---

① نەرەم — يۇمشاق، مۇلايىم.

② كەرەم — سېخى.

بولمىدى ئالەمدە ھېچ،
شادىيانە كۈن ـ دەۋران ساڭا.
ساڭا كەلگەن شۇم قازالار،
رازىدىم كەلسە ماڭا.

ئەلقىسسە، بۇلبۇلگويا چاھنىڭ بېشىغا كېلىپ توختىدى. يۈرراپ كوزلىرى بىلەن چاھنىڭ ئىچىنى ئىشارە قىلدى. ھەمراجاننىڭ ئانىسى چوڭقۇر چاھ ئىچىگە قاراپ، مۇڭلىنىپ بىر سوز ئېيتقىنى:

بارمۇ سەن بۇ چاھ ئىچىگە مۇپتىلا بولغان بالام،
قۇۋم ـ قېرىنداش، ئەل ـ يۇرتىڭدىن ھەم جۇدا بولغان بالام،
ئاھ...... قاراڭغۇ چاھ ئىچىدە نە كېچەر ھالىڭ سېنىڭ
مارگەزدۇم① زەھرى بىرلە سىنەسى تولغان بالام.
ئىنتىزار ئەيلەپ ئاتاڭ بىرلەن ئاناڭنى ئانچىنان،
ياشى ئورنىغا ھامان قانلار راۋان قىلغان بالام.
ئول يۇسۇپ ـ ئەخمەت② كەبى بوپسەنكى چاھقا مۇپتىلا،
قەترە ـ قەترە يەرگە تامغان كوزدىكى بېرىشان بالام.
ئۇشبۇ زىندان ئىچرە قالغان ئەي كوزۇمنىڭ گوھىرى،
بارمۇ سەن يا يوقمۇ سەن پەرمانە ئەتكىل جان بالام.

ئەلقىسسە، چاھ تېگىدە نىمجان ياتقان ھەمراغا بىر تونۇش ئاۋاز ئاڭلىنىپ غېرىپلىق ئەسەر قىلدى. "بۇ كىمدۇر؟" — دەپ كوڭلى دەرگۇمان بولۇپ بىر سوز ئېيتقىنى:

① مارگەزدۇم ـــ يىلان، چايان ۋە باشقا زەھەرلىك قۇرۇتلار.
② يۇسۇپ ـ ئەخمەت ـــ شۇ ناملىق داستاندىكى ئاكا ـ ئۇكا باتۇرلار.

كەمنەم كىم ئۆزۈڭ دەردىم قوزغىغان،
سەندەك ئىچۈك قېرىنداشىم بار؟
ۋاپاغا جاپانى راۋا ئەيلىگەن
سەندەك ئىچۈك قېرىنداشىم بار؟

بى ئەقىل قولىدا قانغا بويالغان،
گوھەرسىز كوزۈمدە ئاقار ياشىم بار.
ئىشتكىل خۇنۇم بار ئاكامدا مېنىڭ،
شۇل كەبى نامەرتكە رەنجىداشىم بار.

يوق ئىدى ۋەتەنگە قىلچە يامانىم
بولمىسا ئۆزگىچە، غەيرى تامانىم.
نىمىشقا چاھ بولدى ياتار ماكانىم؟
شۇل ئۈچۈن بىر ئۆمۈر دىلدا تاشىم بار.

ئەلقىسسە، گۈلجەمىلنىڭ چېچى ئاغامچىدەك ئۇزۇن ئىدى. ئۇ چېچىنى كېسىپ ئۇلاپ چاھ ئىچىگە تاشلىدى. ھەمرا ئېسىلىپ چىقتى ۋە ھەممىسى بىلەن قۇچاقلاشتى. ھەمرا ئۇلارغا خۇن جىگەردىن بىر سوز ئېيتتى:

ئانا يۇرتتىن كەلگەن ئەزىز جانلىرىم،
خەۋەر بېرىڭ يارۇ-دوستلار ئامانمۇ؟
سايىسىگە كۈن چۈشمىگەن باغلىرىم،
گۈل-گۈلىستان چىمەنزارلار ئامانمۇ؟

ئول نە باغدۇر ئالمىسى بار، نارى بار،
ھەر كىشىنىڭ ئۆزىگە لايىق يارى بار.

ئىنچۇك مېنىڭ پىشانەمنىڭ شورى بار؟
ياردىن جۇدا چۈشكەن جايلار ئامانمۇ؟

قازى بەگلەر بىرلە شىكار چىققىنىم،
تۇلپارىمنى ھەريان-ھەريان چاپقىنىم.
ئالغۇر قۇشلار سېلىپ دابىل① قاققىنىم،
قاراڭغۇ تاغ②، دەشتى-چۆللەر ئامانمۇ؟

ھېچ ھالاۋەت كۆرەلمىدىم ياشاشتىن
مەھرۇم بولدۇم يارغا كۆلۈپ قاراشتىن.
غاپىل دىلى بى پەرق ئىككەنغۇ تاشتىن
ھەمرا يەگلىغ بەستەدىل③لەر ئامانمۇ؟

قاناتسىز مەن يوقتۇر ئىمكان ئۇچماققا،
بېلىق بولۇپ ئىلىندىم مەن قارماققا.
نا ئىلاجمەن يار يېنىغا بارماققا،
گۈلى ئەھمەر④ جۈنۈن يارلار ئامانمۇ؟

ئەلقىسسە، ھەمرانىڭ يادىغا ھۆرلىقانىڭ بىر تال چېچى چۈشتى. ئۇ، ئۇنى قوينىدىن ئېلىپ كۆيدۈرگەن ئىدى، شۇ ھامان كۆكتە بىر غەۋغاي ئەبرەم سوگرە ھۆرلىقا بىلەن بىرنەچچە پەرىلەر پەيدا بولدى. ھۆرلىقا كەلگىنىچە ئۆزىنى ھەمرانىڭ

① دابىل — توت ئاياقلىق ھايۋانلار.
② قاراڭغۇ تاغ — خوتەننىڭ جەنۇبىدىكى تاغنىڭ ئىسمى.
③ بەستە دىل — دىلى باغلانغان.
④ گۈلى ئەھمەر — خۇش پۇراق گۈل.

ئۇستىگە ئاتتىن، ھەمراجان ھورلىقاخان يارىنىڭ ئاۋازىنى تونۇپ بىر سوز ئېيتقىنى:

كويىقاپتەك كۇلپەت چۈشتى بېشىمغا،
رەھمەيلىگىل كوزدىكى قان - يېشىمغا،
ئەجەپ چاغدا كەلدىڭ مېنىڭ قېشىمغا،
كەل ئەمدى جانىم كەل ئەمدى

ئازاپ ئەتتى مېنىڭ مىسكىن جانىمغا،
كوزۇم ئويدى قۇلاق سالماي زارىمغا،
ئەرزىم ئېيتاي سەن ئەزىزىم يارىمغا،
كەل ئەمدى جانىم كەل ئەمدى.

ھورلىقا:

غاپىل ئەردىم ئەمدى كەلدىم قېشىڭغا،
نە سەۋدالەر چۈشتى سېنىڭ بېشىڭغا،
كىملەر سېنىڭ ئوغا سالدى ئېشىڭغا،
ئورگىلەي مەن قارا نەركەس كوزۇڭدىن.

قەلەمقاش دىگەن شۇنداق شەددات بولارمۇ؟
ئۇكىسىنىڭ كوزلىرىنى ئويارمۇ؟
چاھ ئىچىگە قولنى باغلاپ قويارمۇ؟
ئورگىلەي مەن قارا نەركەس كوزۇڭدىن.

بۇ، نە ھەسرەت، بۇ، نە كۇلپەت جانلىرىم،
بۇ، نە قايغۇ، بۇ، نە مېھنەت جانلىرىم،

ساڭا چۈشكەن بۇ، نە قىسمەت جانلىرىم،
ئايلىناي مەن قارا نەركەس كوزۈڭدىن.

هورلىقانىڭ بەختى سەندەك قارادۇر،
ئىشقىڭ بىرلە باغرى چاك-چاك يارادۇر.
كورۈپ هالىڭ جانى چىقىپ بارادۇر،
ئايلىناي مەن قارا نەركەس كوزۈڭدىن.

ئەلقىسسە، ھەمرا ئېيتتىكى: "ئەمدى كاشكى كوزۈم بولسا، خەلقىمنى ۋە سېنىڭ جامالىڭنى بىر كورسەم" — دەپ هورلىقاغا يىغلىدى. هورلىقاخان: "كوزۈڭنى ئويۇپ قەيەرگە تاشلىدى؟" — دەپ سورىدى. ھەمرانىڭ جاۋاۋى ئورنىغا بۇلبۇلگويا زىبان سۇرۇپ: "ماڭا تاشلاپ بەرگەن ئىدى، يۇتماي ھەلقۇمۇمدا ساقلاپ قويدۇم" — دەپ ھەلقۇمىدىن چىقاردى. هورلىقا: "ئەي ھەمراجانىم، ئەمدى پەرىشان بولما" — دەپ ھەمرانىڭ كوزىگە دۇئا ئەيلەپ بىر سوز ئېيتقىنى:

قادىر ئاللا دەرگاھىڭغا سېغىندىم،
بارچە ئالەم، بارچە ئىنسان هورمىتى،
قارا ئەيلە دۇشمەنلەرنىڭ يۈزىنى،
يەتتە قات يەر، يەتتە ئاسمان هورمىتى.

قوبۇل ئەيلەپ ۋاپادارلار سوزىنى،
پىرى ئاشىق يۇسۇپ-زۇلەيخا يۈزىنى،
كىرەم قىلىپ ئاچقىل يارىنىڭ كوزىنى
سەككىز جەننەت هورى غىلمان هورمىتى.

ئەلقىسسە، ھورلىقانىڭ مۇناجاتى تۈگمەي تۇرۇپ، ھەمرا-نىڭ كوزى ئېچىلدى، ھەر تەرەپكە نۇرلار چېچىلدى. ھەمراجان ئاتا-ئانىسى، ئەل-جامائەتى بىلەن كورۇشتى. ھورلىقانى باغرىغا باستى، شۇندا ئەھلى-جامائەتكە قاراپ بىر سوز ئېيتقىنى:

ئىشق قەدرىنى بىلگەنلەر،
كېلىڭ جانلار كورۇشەيلى.
ماڭا ھەمدەم يۇرگەنلەر،
كېلىڭ جانلار كورۇشەيلى.

ئەل يۇرتىنى سۇيگەنلەر،
پەرۋانە بوپ كويگەنلەر،
ياماندىن قول ئۈزگەنلەر،
كېلىڭ جانلار كورۇشەيلى.

بۇلبۇل چەكسە ئازارى،
گۇلدىن بولەك يوق يارى،
پۇتتى ئەمدى دىل زارى،
كەل ھورلىقا كورۇشەيلى.

لەنەتلەنگەن باشلىرىڭ،
راۋاج تاپماس ئىشلىرىڭ،
باغرىڭدىمۇ تاشلىرىڭ،
كەلگىن ئاكا كورۇشەيلى.

ئەلقىسسە، شۇندىن سوڭ ئۇلار شەھەرگە داخىل بولدى. ھورلىقا، دېۋىلەرگە "ھەمرانىڭ ئىككى ئاكىسىنى يەتتە قات كۆك قەھرىدىن يەرگە تاشلاپ ئۆلتۈرۈڭلار" — دەپ بۇيرۇدى. ھەمراجان: "بۇلار قىلغان يامانلىقنى مەن قىلماي، نامەرتلىك قىلغىلى بولماس، مەن بۇ نۆۋەت گۇناھىدىن كەچتىم" — دېدى. شۇندىن سوڭ پۈتۈن ئەھلى - جامائەتكە ھورلىقا بىلەن ھەمراجان 40 كېچە - كۈندۈز توي قىلىپ بەردى. شۇنداق قىلىپ نەچچە زاماندىن كېيىن پادىشا خىسراۋ ئالەمدىن ئۆتتى. ئەل - يۇرت پادىشا ئورنىغا ھەمرانى شاھ قىلدى. ھەمرا بىلەن ھورلىقا بىر ئۆمۈر بىرگە ياشاپ، ئەلگە ئاسايىش بەردى. خالايىق شات-خورام بولۇپ، ھورلىقانىڭ يۇرتى بىلەن ھەمرانىڭ يۇرتى ئارىسىغا دوستلۇق گۈلى تەردى.

ساداقەتكە نىشان بولۇپ شۇندىن بېرى،
ھورلىقا ھەمراجانىڭ نامى قالدى.
شۇم نىيەت، خىيانەتكار، پەيلى ھارام،
ئەسقەرشاھ، نۇردۇنشاھدىن ساۋاق قالدى.

غیرسیپ - سسرنہم

بارمسۇن، بالاغەتكە يەتكەن بولسا غېرىپقا بېرۇرمىز، ۋەدىمىزنىڭ ھۆددىسىنى كورۇرمىز" دىدى. شاھنىڭ خاتۇنى خانىش ئايىم خاپا بولۇپ: "بۇ قانداق بىنامۇسلۇق! غېرىپ دىگەن بىر ئاتىسىز يىتىم بالا، بىز شاھ نەسلى تۇرۇقلۇق يىتىم بالىغا قىز بېرىمىز-مۇ؟" — دەپ كايىدى.

پادىشا: "ھەسەن ۋەزىر ھاياتلىغىدا ۋەدە قىلىشقان، ۋەدىگە خىلاپلىق قىلماسلىقتا خەت-موھۇر ئېلىشقان تۇرساق ئەل-جاماـ ئەتكە نىمە دەپ جاۋاپ بېرىمىز" — دىدى.

خانىش ئايىم: "ئۇ قاچانكى گەپ، 18 يىل ئوتۇپ كەتتى، ۋەدىمۇ ئەستىن چىقىپ كەتتى. خەتنى يىرتىۋەتسەكلا بولدىغۇ!" دەپ پادىشانىڭ رايىنى ياندۇردى.

شاھ سەنەم ئويدە ئولتۇرۇپ ئاتا-ئانىسىنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ چوچۇپ كەتتى. "ۋادەرىخا! ئەمدى ئىش باشقىچە بولدى، يارىمنى كورمەك بەسى مۇشكۇل بولدى، دىلىم شۇ تاپ غەمگە تولدى" دەپ غېرىپتىن جۇدا بولغىنىغا كوڭلى بۇزۇلۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

زۇلمىڭ بىلەن قابە پەلەك بىزنى غەيرى يارە① سالدىڭ،
ئىبراھىمدەك ئوتقا تاشلاپ جاپا بىرلە نارە② سالدىڭ.

كوتەردى كوڭۇل خۇشىنى، بۇزۇلدى گۇلشەن ھوسنى،
قۇرۇتتى ئاسمان يىشىنى، بىزنى خۇنى خارە③ سالدىڭ.

---

① يارە — "يارغا" مەنىسىدە.

② نارە — نار-ئوت.

③ خۇنى خارە — قان يۇتماق، قاتتىق قايغۇ چەككۇچى غەمكىنلىك.

ھېچ قويمىدى ئۆز ھالىمە، رەھمەتمىدى ئەھۋالىمە
يەتكۈزمىدى ۋىسالىمە، ھىجران دەشتى زارە① سالدىڭ.

بىزنى لەيلى - مەجنۇن ئېتىپ، كېچە - كۈندۈز قان يىغلىتىپ
يېشىمىزنى سەلدەك ئېتىپ، بۇ غەم بازارە سالدىڭ.

سەنەم ئىزلەر ئۆلپىتىنى، ھېچكىم بىلمەس كۆلپىتىنى،
ئىشلىتىپ جاپا تىغىنى، يۈرىگىمنى پارە قىلدىڭ.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەمنىڭ بېيىتىنى ئاڭلاپ، ئاغچى ئانىسى يىغلاپ كەلدى: "ئى شاھ سەنەمخان، سىزگە نىمە دەرت - ئەلەم يەتتى. بۈگۈن رۇخسارىڭىز باشقىچە سولۇپتۇر، ئاھۇ كوزىڭىز غەمكىن بولۇپتۇر، دەرت - پىغانىڭىزنى ماڭا بايان ئەيلەڭ، مەن ئىلاج قىلىپ چارىسىنى كورەرمەن" — دىدى.

شاھ سەنەم ئاغچى ئانىسىغا مەكتەپ ھەم يوللاردىكى ۋەدە، يوسە سەرگۈزەشتىلىرىنى، شۇڭا مەكتەپكە بارالمىغانلىقىغا نادامەت چېكىدىغانلىقىنى بىر بىرلەپ بايان ئەيلەپ زار - زار يىغلىدى.

ئاغچى ئانا شاھ سەنەمدىن بۇ سوزنى ئىشىتىپ: "ئى شاھ سەنەمخان، مەن بىر بانا بىلەن سىزنى مەكتەپكە ئېلىپ باراي، شۇ تاپتا شاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ، مەن بۈگۈن مەكتەپكە بېرىپ موللامنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ كېلەي، دىسىڭىز پادىشا جاۋاپ بېرۇر، شۇ باھانىدا غېرىپجان بىلەن ئۇچراشقايسىز" — دىدى.

شاھ سەنەم ئاغچى ئانىسىنىڭ دىگىنىنى بويىچە قىلدى.

شاھى ئابباسخان:

---

① زارە — ئازار بېرىش (ئازار مەنىسىدە).

— راست ئېيتتىڭىز بالام، موللىڭىزنى رازى قىلىش، — دېدى. ئاندىن غەزنىچىگە "مىڭ تەڭگە پۇل بەرگىن" — دەپ بۇيرۇدى. شاھ سەنەم مىڭ تەڭگىنى ئېلىپ ئاغچى ئانىسى بىلەن مەكتەپكە راۋان بولدى. مەكتەپ ھويلىسىغا كىرىپ پەنجىرىدىن قاراپ كوردىكى، غېرىپ بىچارە غەپلەت خۋاپ①، جىگىرى كاۋاپ، قولىدا كىتاپ، كوزلىرى پۇرئاپ② بولۇپ پىغان بىلەن مۇڭلىنىپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئى يارانلار، قەدىردانلار
نە بولدى يارىم كەلمىدى.
ئىشقى ئوتىدا كويىدۇ جانلار
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

كېلۇرمەن دەپ ۋەدە قىلدى
ئەمدى مېنى دەرتكە سالدى.
مانا ۋاقىت چاشگاھ بولدى
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

گۇل يۈزىنى كورگۇم كېلۇر،
بىللىلىشىپ يۇرگۇم كېلۇر،
دائىم دەۋران سۇرگۇم كېلۇر،
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

---

① غەپلەت خۋاپ — غەپلەت ئۇيقۇسى.
② پۇرئاپ — ياشقا تولغان.

دەرت ئۈستىگە دەرتلەر بولدى،
غېرىپ دىلغا ھەسرەت تولدى.
قولۇمدىكى گۈلۈم سولدى،
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

يا بىر يامان دەرتكە قالدى
ياكى ئۆنى بەنت① كە سالدى،
يا زىنىدانغا سولاپ ئالدى،
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

يۈرەك بولدى پارە - پارە،
بۇ دەرتلەرگە بارمۇ چارە.
يىغلار غېرىپ بۇ بىچارە،
نە بولدى يارىم كەلمىدى.

ئەلقىسسە، غېرىپ بىچارە يىغلاپ ئولتۇراتتى. موللىسى كىرىپ "نىمە ئۈچۈن ساۋىقىڭنى ئوقۇماي يىغلاپ ئولتۇرىسەن؟" دەپ غېرىپقا قاتتىق دۇۋۇس قىلدى.

غېرىپ موللىسىغا قاراپ خۇن جىگىرىدىن نەزمە توقۇپ كوڭلىدىكىنى ئېيتتى:

كۆنلەر چىقىپ چاشگاھ بولدى
يارىمنى بىر كورسەم كاشكى.

① بەنت — نەزەر بەنت.

كورۈشمىگەن ئەھۋالىدىن،
بىر سوز سورىسام ئەردى كاشكى.

چاشگاھ ئوتسە، كۆن چۈش بولۇر
يارنىڭ كوڭلى ناخوش بولۇر،
ئەمدى كورمەك تەشۋىش بولۇر،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

چۈشتىن كېيىن بولۇر پېشىن،
يارىمنىڭ كوڭلى ئەۋرىشىن،
ئەۋرىشمەك بويلارىغا
چىرمىشىپ ئولسەم كاشكى.

پېشىن ئوتسە بولۇر دىگەر،
يار ئىشقىدا كويەر جىگەر،
يار كەلمىسە مۇندا ئەگەر،
مەن بارسام ئەردى كاشكى.

دىگەردىن سوڭ بولغۇسى شام،
باغرىم مېنىڭ كويگەن بىر شام،
قانداق ئوتەر بۇگۇن ئاخشام
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

شامدىن كېيىن خۇپتەن بولۇر،
ئاشىق - مەشۇق جۇپتەن بولۇر،

يارىم ئىچۈن يەكتەن① بولۇر،
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

خان ئوردىسى بەلكىم خالى،
خاراپ مۇندا غېرىپ هالى،
نە هالدىدۇر يار ماجالى②
بىر كورسەم ئەردى كاشكى.

ئەلقىسسە، غېرىپجان كوزلىرىدىن هىجران ياشلىرىنى توكۇپ ساۋىغىنى ئوقۇشقا مەشغۇل بولدى. شاھ سەنەم پەنجىرىدىن بۇ هالنى كورۇپ كوڭلى بۇزۇلدى، تاقەتسىزلىك بىلەن موللىسىغا: "بۇگۈن غېرىپنى ئازات قويۇپ بەرسىڭىز" — دەپ يۇرەك جاغرىدىن بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

بۇلبۇلى بىچارىسەن گۇل ئىشقىدا پەريادى قىل،
ئاشىقى سەرگەشتە بولساڭ ئۇيقۇنى بىدارى قىل،
تىنمايىن شامۇ-سەهەرلەر يىغلاپ تۇرۇپ پەريادى قىل،
يار ئۈچۈن سالدىم ئىمارەت ئىشقى يول ئابادى قىل
جانىم موللام بىر زامان شۇل يارىنى ئازادى قىل.

هەر كىشى مۇنداق بالالار بىرلە بولسا بى شۇمار،
قالمىسۇن كوڭلىدە ئارمان زەردە يەڭلىغ ئىختىيار،
تىترىشۇر روهى سىماپەك تەندە جانىم بىقارار

① يەكتەن — يالغۇز.
② ماجالى — هالى

يەر بۇ يەردە زار يىغلار، مەن تۇ يەردە ئىنتىزار
جانىم موللام بىر زامان شۇل يارىنى ئازادى قىل.

بەر مۇئەللەق شۇل زامانكىم، شوھرىتىڭدىن باگىرەم،
دەرگاھىڭغا يۈز تۇتۇپ، دائىم ۋىسالىڭ ئىزدەرەم،
بال ئورنىدا ماڭا ئاغو ئىچۈردى دەردۇ-غەم،
تەلمۈرۈپ دائىم گادايدەك يارنى ئىزلەر شاھ سەنەم،
جانىم موللام بىر زامان شۇل يارىنى ئازادى قىل.

ئەلقىسسە، موللىسى شاھ سەنەمدىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ: ”بۇلارنىڭ ئارىسىدا مۇنداقمۇ ئىشلار بار ئىكەن، ئۇلارنى بىر بىرى بىلەن كورۇشتۇرەي“ — دەپ مەكتەپ بالىلىرىنى ئازات قويۇۋەتتى، غېرىپنى بولسا ”سەن ساۋىغىڭنى تەكرارلا“ دەپ ئېلىپ قالدى. ئۇندىن كېيىن موللىسى شاھ سەنەمگە ”ئەمدى كىرگىن“ — دەپ ئىشارەت بەردى. شاھ سەنەم خوشال بولۇپ مىڭ تەڭگىنى موللىسىنىڭ ئالدىغا قويدى. موللىسى شاھ سەنەمنىڭ بەختىگە دۇئا ئەيلىدى. شاھ سەنەم غېرىپ بىلەن كورۇشتى. ئوزئارا كوڭۇل ئېيتىشىپ يىغلاشتى، شاھ سەنەم غېرىپجاننىڭ مىسكىن يۈزىگە تەلمۈرۈپ: ”ئى غېرىپجان! ئەمدى بىر بىرىمىز بىلەن كورۇشمىگىمىز تەس بولدى، گۈلىمىز خازاندەك سولدى، بۈگۈن بەلگىلەنگەن قارۇلغا كېلەلمىگىنىمنىڭ ۋەجى شۇ بولدى“ — دېدى.

غېرىپ ھاڭ-تاڭ قالدى، شاھ سەنەم: ”ئەمدى بىزدىن دولەت كەتتى، بېشىمىزغا ئەلەم يەتتى“ — دەپ يىغلىدى. بىر بىرىگە سوئال-جاۋاپ قىلىپ بۇ بېيتنى ئوقودى:

سەنەم:

قولاق سېلىپ ئىشتكىل مېنىڭ ئەرزىمنى،
ئەمدى بىزدىن بۇ دەۋران كەتتى غېرىبىم،
خۇدا سالدى بۇ جۇدالىق دەردىگە،
دۈشمەنلەر ئارىمىزغا چۈشتى غېرىبىم.

غېرىپ:

ئارىغا تام چۈشتى دەپ قايغۇرمىغىل،
قىزىلگۈلدەك ئاچىلىپ، ھەرگىز سولمىغىل،
ئاشىق بولساڭ غېرىبىڭدىن كەچمىگىل،
جۇدالىقنىڭ ئاقىۋەت ۋىسالى باردۇر.

ئەلقىسسە، غېرىپ شاھ سەنەمگە قاراپ:

— ئى جانىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەكپارىسى، سېنىڭ ئاتاڭ بىلەن مېنىڭ ئاتام بىز تۇغۇلماستىن بۇرۇن ئۆزئارا ۋەدىلىشىپ خەت-موھۇر بېسىشقان ئىكەن، ئۇ خەت كىتاۋىمدا ساقلاقلىق، دىلىمدا يادلاقلىق، — دەپ خەتنى شاھ سەنەمگە سۇندى. شاھ سەنەم خەتنى كورۇپ نەھايەت خوشال بولۇپ كىتاۋىنىڭ ئارىسىغا سالدى. شاھ سەنەم دەررۇ ئۆيىگە قايتىپ كىتاۋىنى ئاتىسىغا بەردى. پادىشا كىتاپنى ۋاراقلىغان ئىدى، ئارىسىدىن مۇندىن 18 يىل مۇقەددەم ھەسەن ۋەزىر بىلەن شەرتلەشكەن تىلخەت چىقتى. پادىشا بۇ خەتنى خاتۇنىغا كورسىتىپ: "ئەمدى بولمىدى، سىر ئاشكارا بوپتۇ، ۋەدە بويىچە ئىش قىلماقتىن باشقا ئامال قانچە؟" — دىدى. بى ئەقىل خاتۇن كوزىنى چەكچەيتىپ: "مۇنداق بىنامۇسلۇق ئىشقا ۋاپا قىلغىلى بولمايدۇ" — دەپ خەتنى يىرتىپ ئوتقا تاشلىدى. ئارقىدىن: "غېرىپ قىزىمىزنى يولدىن چىقاردى، شاھىنىڭ ئىناۋىتىگە داغ چۈشۈردى. ئەمدى قاراپ

كۆرساق بولماس، غېرىپنى كوزدىن يوقاتمساق كوڭۈل تىنماس، غېرىپنى ئانىسىغا قوشۇپ يىراق جايغا پالايلى، شاھ سەنەمنى قولىمىزغا ئالايلى" — دىدى.

خاتۇننىڭ ئەقلى بويىچە شاھى ئاباسخان ياساۋۇللىرىغا: "غېرىپ ئانىسى بۇگۈندىن قالدۇرماي باغدات شەھرىگە پالانسۇن" — دەپ ئەمر قىلدى.

ياساۋۇللار پادىشانىڭ ھوكمىنى بەجا كەلتۇردى، غېرىپقا مىرغەزەپ جاللاتلارنى قوشۇپ پالىماقچى بولدى.

غېرىپ غەزەپ بىلەن: "مېنىڭ پادىشا ئالدىدا نىمە گۇنايىم بار؟" نىمە ۋەجىدىن بىزنى پالايدۇ؟ بويىنۇمغا تاقاق سېلىپ چېرىكلەر پالايدۇ؟ — دىدى.

جاللات بېگى: بىز گۇناھىڭنى بىلمەيمىز، پادىشانىڭ يارلىغى شۇدۇر، ئىجرا قىلماسلىققا ھەددىمىز يوقتۇر، دەپ ئانىسى ۋە سىڭلىسىنى قوشۇپ مەجبۇرى ئېلىپ ماڭدى. غېرىپجان يالاپ ماڭغان ياساۋۇللارنى پىسەنت قىلماستىن پىغان ئىچىدە غەزەل ئوقۇپ، يۇرتىدىن خوشلاشماقچى بولدى:

كاج پەلەكنىڭ دەردىدىن،
يۇرەكلەردە داغلار قالدى.
بۇلبۇلنى ئايرىپ گۇلدىن،
خوشناۋالىق باغلار قالدى.

تەڭ تۇغۇلۇپ بىللە ئوسكەن،
مۇھەببەت ئىشقىدا كويگەن،

چىن ئۇمۇرلۇك ۋەدە بەرگەن،
خوشال پۇرسەت چاغلار قالدى،

ئەجداتلىرىم تەرى ئاققان
ئۇز باغرىدا مېنى باققان.
ھەسەن ئاتام باغرىنى ياققان
مىرغىزارلىق تاغلار قالدى.

مېنى پالار قولۇم باغلاپ،
يۈرىكىمنى ئۇتتا داغلاپ،
سەنەم جانىم قالدى زارلاپ
مۇندا ھۇقۇش-زاغلار قالدى.

ئەلقىسسە، غېرىپنىڭ پالانغانلىق خەۋىرىنى شاھ سەنەم ئاڭلاپ "ۋا دەرىخا! مەن غېرىپجاندىن جۇدا بولىدىغان ئوخشايمەن" دەپ جاللات بېگىگە مىڭ تىللا چىقىرىپ بېرىپ: "غېرىپنى مېنىڭ راۋىقىمنىڭ ئاستىدىن ئېلىپ مېڭىڭلار، ئاخىرقى مەرتە گۈلئۇزارىنى كورۇۋالاي" — دەپ يالۋۇردى. جاللاتلار بېگى ئابدۇللا شاتىر مىڭ تىللانى چونتىگىگە سېلىپ شاھ سەنەمنىڭ تەلۋىگە ماقۇل بولدى. شاھ سەنەم غېرىپنى بۇ ھالدا كورۇپ خۇن-جىگىرىدىن زار-زار يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

سەنەم:

مۇندىن كېتەر بولساڭ باغدات شەھرىگە
غېرىپ سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ئاللا سالدى بۇ جۇدالىق دەردىگە

غېرىپ سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

غېرىپ:

مېنى كەتتى دىبان مالال بولمىغىن،

كوپ يىغلىما سەنەمجان كەتسەم كېلۇرمەن.

قىزىلگۇلدەك ئېچىلىپ ھەرگىز سولمىغىن،

كوپ يىغلىما سەنەمجان كەتسەم كېلۇرمەن.

سەنەم:

يىغلىماي مەن نە ئەيلەيىن كوڭلۇم بۇزۇلدى،

مۇھەببەتنىڭ رىشتىسى جاندىن ئۇزۇلدى.

پەشانەمگە ئۇشبۇ قىسمەت يېزىلدى،

غېرىپ سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

غېرىپ:

مېنى كەتتى دەپ يارىم بولما سەرگەردان

ھەر قىيانە بىقىشىڭ دەردىمگە دەرمان.

ئامان-ئېسەن بولسام، تەندە ھايات جان

كوپ يىغلىما سەنەمجان كەتسەم كېلۇرمەن.

سەنەم:

سەنەم دەرلەر: جاپا بىرلە جەۋرەم بار،

چىن ئاشىقمەن تا ئەبەتكە سەۋرەم بار،

كېلەلمىسەڭ يول ئۇستىدە قەۋرەم بار،

غېرىپ سېنى بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

غېرىپ:

غېرىپ ئېيتۇر: پېشانەم كاج بولمىسا،

ئەجەل يېتىپ شۇم پەيمانىم تولمىسا،

چوللەر ئارا ئۈمىت گۈلۈم سولمىسا،
كوپ يىغلىما سەنەمجان كەتسەم كېلۈرمەن.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم باھار يامغۇرىدەك توكۈلۈپ، قەددى - قامىتى پۈكۈلۈپ، يۈرەك - باغرى چاك - چاك بولۇپ سوكۈلۈپ راۋاق ئۈستىدە قالدى. غېرىپ شاھ سەنەم بىلەن يىراقتىن دىدارلىشىپ، كوزلىرىدە ۋىدالىشىپ يولغا راۋان بولدى. شاھ سەنەم غېرىپنىڭ يولىدىن كوزىنى ئۈزمەي كوڭلى بىئارام بولدى. غېرىپجانغا ئامانلىق تىلەپ بىر مۇناجات ئوقۇدى:

كارامەتلىك قادىرخۇدا، غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم،
ئەزىز ياردىن بولدۇم جۇدا، غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

بولالمىدىم ئاڭا ھەمدەم، يۈرىكىمنى قاپلىدى غەم،
ئاتىمىز ھەزرىتى ئادەم، غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

بۇ بېشىمغا چۈشتى سەۋدا، مەدەت قىل ھەزرىتى مۇسا،
ئاشىقلار پىرى يۈسۈپ - زىلەيخا، غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

بۇ دەردىمگە ئەيلە دەرمان، تىۋىپلارنىڭ پىرى لوقمان،
ئاللا يولنى قىلغىل ئاسان، غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، غېرىپ شۇ يۈرگەنلىرىچە نەچچىلىگەن مەنزىللەردىن ئېشىپ، چول - باياۋانلارنى بېسىپ، تاغۇ - دەريالارنى كېسىپ قىرىق كۈندە شەھەرى باغداتقا يېتىپ كەلدى. بۇلارنىڭ باغداتقا

ﻫﯧﺘﯩﭗ ﻛﻪﻟﮕﻪﻧﻠﯩﻜﯩﺪﯨﻦ ﺧﻪﯞﻩﺭ ﺗﺎﭘﻘﺎﻥ ﺑﺎﻏﺪﺍﺕ ﺋﻪﮬﻠﻰ ﺋﯘﻻﺭﻏﺎ ﺋﯩﺰﺯﻩﺕ-ﺋﯩﻜﺮﺍﻡ ﺑﯩﻠﺪﯛﺭﯛﭖ ﻛﯜﺗﯜﯞﺍﻟﺪﻯ.

ﻏﯧﺮﯨﭙﺠﺎﻥ ﺑﯘ ﻳﻪﺭﺩﻩ ﺳﯘﻧﯘﻕ ﻛﯚﯕﯜﻟﻨﻰ ﺷﯩﻜﺎﺭﻏﺎ ﭼﯩﻘﯩﺶ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺑﻪﻧﺖ ﻗﯩﻠﺪﻯ. ﺳﻪﻧﻪﻣﺠﺎﻧﻨﻰ ﺳﯧﻐﯩﻨﯩﭗ ﺑﯩﺮ ﻣﯘﻧﺎﺟﺎﺕ ﺋﻮﻗﯘﺩﻯ:

ﺳﺎﺑﺎ ﻳﻪﺗﻜﯜﺯ ﮔﯜﻟﯜﻣﻨﯩﯔ ﺧﯘﺵ ﺑﻮﻳﯩﻨﻰ ﻳﺎﺭ ﺳﻪﻧﻪﻣﺠﺎﻧﻐﺎ،
ﺩﯨﮕﯩﻦ ﺋﯩﺸﻘﯩﯖﺪﺍ ﮔﯜﻝ ﺗﻪﺭﺩﻯ، ﻏﯧﺮﯨﺒﯩﯔ ﭼﻮﻝ-ﺑﺎﻳﺎﯞﺍﻧﺪﺍ.

ﻳﯧﺘﯩﻠﺪﯛﺭﺩﻯ ﻳﯜﺭﻩﻙ ﻗﺎﻧﻰ ﺑﯩﻠﻪﻥ ﺋﯘ، ﻟﻪﻳﻠﻰ-ﺭﻩﻳﮭﺎﻧﻨﻰ،
ﺩﯨﮕﻪﻳﺴﻪﻥ ﺑﺎﻏﺮﻯ ﻣﯩﯔ ﭘﺎﺭﻩ ﻏﯧﺮﯨﺒﯩﯔ ﮬﯩﺠﺮﻯ-ﺋﺎﺭﻣﺎﻧﺪﺍ.

ﺋﻪﻟﻘﯩﺴﺴﻪ، ﻛﯘﻧﻠﻪﺭﻧﯩﯔ ﺑﯩﺮ ﻛﯜﻧﻰ ﻏﯧﺮﯨﭗ ﻳﺎﻟﻐﯘﺯﻟﯘﻗﺘﯩﻦ ﺯﯦﺮﯨﻜﯩﭗ ﺋﺎﺗﯩﺴﯩﺪﯨﻦ ﻗﺎﻟﻐﺎﻥ ﺋﺎﻟﺘﯘﻥ ﺳﺎﻗﯩﺴﯩﻨﻰ ﺋﯧﻠﯩﭗ ﺳﻪﻳﻠﯩﮕﻪ ﭼﯩﻘﺘﻰ. ﭼﻮﯓ ﻛﻮﭼﯩﺪﺍ ﺑﯩﺮ ﻗﯘﺭﺋﺎﻧﺪﺍﺯ ﻣﻮﻣﺎﻳﻐﺎ ﺋﯘﭼﺮﺍﺷﺘﻰ. ﻗﯘﺭ-ﺋﺎﻧﺪﺍﺯ ﻏﯧﺮﯨﭙﻨﯩﯔ ﺳﻮﻟﻐﯘﻥ ﭼﯩﺮﺍﻳﯩﻐﺎ ﺗﻮﻳﻤﺎﻱ ﻗﺎﺭﺍﭖ: "ﺋﻰ ﺋﻮﻏﻠﯘﻡ، ﺳﯩﺰ ﺋﺎﺷﯩﻖ ﺋﻮﺧﺸﯩﻤﺎﻣﺴﯩﺰ؟" ﺩﯨﺪﻯ. ﻏﯧﺮﯨﭗ ﺑﯘ ﺳﻮﺯﻧﻰ ﺋﺎﯕﻼﭖ ﮬﻪﻳﺮﺍﻥ ﺑﻮﻟﺪﻯ. ﻗﯩﺰﯨﻘﯩﭗ: "ﺋﻰ ﻣﻮﻣﺎ، ﺳﯩﺰ ﻗﯘﺭﺋﺎﻧﺪﺍﺯ ﺋﻮﺧﺸﺎﻳﺴﯩﺰ، ﻣﺎﯕﺎ ﺑﯩﺮ ﻗﯘﺭﺋﻪ ﺗﺎﺷﻼﭖ ﺑﯧﻘﯩﯔ، ﻧﺎﯞﺍﺩﺍ ﻛﯚﯕﯜﻟﯜﻣﺪﯨﻜﯩﻨﻰ ﺗﺎﭘﺴﯩﯖﯩﺰ ﻗﻮﻟﯘﻣﺪﯨﻜﻰ ﺋﺎﻟﺘﯘﻥ ﺳﺎﻗﯩﻨﻰ ﺳﯩﺰﮔﻪ ﮬﻪﺩﯨﻴﻪ ﻗﯩﻼﻱ" — ﺩﻩﭖ ﻣﻮﻣﺎﻳﻐﺎ ﻳﺎﻟﯟﯗﺭﯗﭖ ﺑﯘ ﺑﯧﻴﺘﻨﻰ ﺋﻮﻗﯘﺩﻯ:

ﻗﯘﺭﺋﺎﻧﺪﺍﺯﯨﻢ ﻳﻮﻝ ﺋﺎﺩﺍﺷﺘﯩﻢ
ﻣﯧﻨﻰ ﻏﻪﻳﺮﻯ ﻳﻮﻟﻐﺎ ﺳﺎﻟﻐﯩﻦ،
ﻟﻪﻳﻠﻰ ﻛﻪﺑﻰ ﮬﻪﺩﺩﯨﺪﯨﻦ ﺋﺎﺷﺘﯩﻢ،
ﻣﻪﺟﻨﯘﻥ ﻛﻪﺑﻰ ﭼﻮﻟﮕﻪ ﺳﺎﻟﻐﯩﻦ،

بىر ياردىن ئاداشقان يارمەن
گاھ ئوتتا مەن، گاھ سۇدا مەن.
يالغۇز ئۇچقان بىر تۇرنامەن،
مىرغىزارى كولگە سالغىن.

يارەن بارمۇ مەندەك قۇلغا،
كارۋان كوچۇپ چۈشتى يولغا،
نىشان ئەيلەپ ئوڭۇ ـ سولغا،
مېنى بىر مەنزىلگە سالغىن.

غېرىپ دەرلەر بۇ ئاتىمنى
كىمگە ئېيتاي مەن دادىمنى.
ئاللا بەرسۇن مۇرادىمنى،
مېنى توغرا يولغا سالغىن.

ئەلقىسسە، مومای غېرىپتىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، قۇرئەنى قۇياش تەرەپكە تۇتۇپ كوردىكى: "ئى غېرىپ، سەن دىيار بەكرى پادىشاھىنىڭ قىزى مەلىكە شاھ سەنەمگە ئاشىق ئىكەنسەن، سەن تېز قايتىپ ئوزەڭنى نىقاپلاپ كۆلچى مومايغا بالا بولساڭ، سەنەمجاننىڭ يۈزىنى كورۇشكە مۇيەسسەر بولىسەن، ئاگاھ كېچىكسەڭ ئارماندا قالىسەن" — دېدى. غېرىپ بۇ سوزنى ئاڭلاپ قۇرئاندىن مومايغا ئالتۇن ساقىسىنى بېرىپ، خەيرلىشىپ راۋانە بولدى. غېرىپنىڭ يۈرىكىگە شاھ سەنەمنىڭ ئوت پىراقى قايتىدىن تۇتاشتى. غېرىپنىڭ ھالىنى كورگەن مېھرىۋان ئانىسى نادامەت چېكىپ: "غېرىپجان ئوغلۇم! چىرايىڭىز باشقىچە تۇرىدۇ، نىمانچە ھەسرەت

چىگىسىز؟“ — دېدى. غېرىپ ئانىسىغا قاراپ: ”ئى مېھرىۋانىم ئانا، ئەمدى تاقىتىم تۈگىدى، ماڭا رۇخسەت قىلغىن، دىيار بەكرى شەھرىگە كېتىمەن، ئۆز يۇرتۇمدا سەنەمجان بىلەن بىللە ئۆتىمەن“ دەپ ئانىسىدىن رۇخسەت سوراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئانا جانىم، مېھرىۋانىم،
دۇئا بەرگىن، كېتەر بولدۇم.
تەركى دىدار سەنەمجانىم،
ھوزۇرىغا يېتەر بولدۇم.

چىدالمىدىم دەرت - پىراققا،
مەن بارايمەن چارباققا،
باش قويارمەن پىر - ئۇستاتقا،
ئاڭا خىزمەت ئېتەر بولدۇم.

غېرىپ ئېيتۇر: قېرىنداشىم،
كويەر بولدى ئىچۇ - تاشىم،
ئامان بولسا تەندە باشىم
ئانا يۇرتقا كوچەر بولدۇم.

ئانا جانىم غەمگۇزارىم،
غەم تىغىدىن گۈل ئۇزاردىم،
ئېلىپ كەتكۈم ئاخىر بارىم،
ئانا يۇرتنى ئۆتەر بولدۇم.

ئەلقىسسە، غېرىپجاننىڭ ئانىسى بۇ سوزنى ئاڭلاپ: "ئى بالام، ئاتاڭ ھەسەن ۋەزىر ئالەمدىن ئۆتكەندىن تارتىپ مىسكىن كوڭلۈمنى سېنىڭ مۇبارەك جامالىڭنىڭ نۇرى بىلەن يورۇتۇپ كېلەتتىم، ساڭا چۈشكەن جۇدالىق ھەممىمىزگە ئاراملىق بەرمىدى. مېنىڭ ئىلاجىم قانچە؟ سېنى خۇداغا تاپشۇردۇم" — دەپ ئەلەملىك يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ھەسەن ۋەزىر ئولدى دەپ ساڭا سۆيۈندۇم،
بارغىن بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.
بىرنەچچە كۈن بويۇڭنى كورۇپ قۇۋاندىم،
بارغىن بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

بىر يار ئۈچۈن قانۇ - زەرداپ يۇتەرسەن،
يىراق يۇرتقا بېشىڭ ئېلىپ كېتەرسەن،
سەۋدا بولۇپ ئىشق ئوتىغا چۇمەرسەن
بارغىن بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

كوزۇمنىڭ گوھىرى، نۇرۇم سەن ئىدىڭ،
بېھىشتە فىردەۋسى هورۇم سەن ئىدىڭ،
بەختىمنىڭ باھارى، گۇلۇم سەن ئىدىڭ
بارغىن بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

باش ئېلىپ كېتەرسەن يىراق يەرلەرگە
مورەۋۋەت قىلغايسەن غەمكىن قۇللەرگە،
سالام ئېيت بىزلەرنى سورىغانلەرگە،
بارغىن بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

بىلمەيمەن مۇشكۇلۇڭ بولارمۇ ئاسان،
پەرۋاسىز تۇرغاندا، ۋاپاسىز زامان،
بولۇپمىز ئىچۇك خاكى ـ سەرگەردان
غېرىپ بالام بىر ئاللاغا تاپشۇردۇم.

ئەلقىسسە، غېرىپ ئانىسى بىلەن ۋىدالىشىپ يۇرتىغا راۋان بولدى. يول ئۇستىدە تەكتۇشلىرى بىلەن باغ سەيلىسىگە چىقىپ يانغان سىڭلىسى گۇلجامالغا ئۇچراشتى. ئالقان خالتىسىنى قولىدا كوتىرىپ، دادىسىدىن قالغان تەۋەرۇك زۇلپىقارنى يېنىغا ئېسىپ كېتىۋاتقان ئاكىسىنى كورۇپ، گۇلجامال ئالدىنى توستى "ئى ئاكا، بىزلەرنى تاشلاپ يەنە قايان بارۇرسىز؟" دەپ غېرىپجانغا تەلمۇرۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئارادىن ھېچ سوز ئۇتمەيىن
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟
مېنىڭ گۇلۇم ئېچىلمايىن
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟

ئانامنىڭ خىزمىتىنى قىلماي
كېپەن سوراغىدا بولماي،
ئوز قولۇڭدا يەرگە قويماي
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟

بىزگە دۇنيا دوزاق بولدى،
كىيگىنىمىز كېپەن بولدى،

ئىچكىنىمىز زەھەر بولدى،
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟

بىزلەرنى ئەيلەپ بىچارە
دەردىمىزگە تاپماي چارە،
يۈرىگىمگە سېلىپ يارە
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟

يات يۇرتلارغا بىزنى تاشلاپ،
كوزىمىزنى قاندىن ياشلاپ،
تۇغىمەس بىر دەرتنى باشلاپ،
جان ئاكا قايان بارۇرسەن؟

ئەلقىسسە، غېرىپ سىڭلىسىدىن بۇ سوزنى ئىشىتىپ كوڭلى بۇزۇلدى. سىڭلىسىنى باغرىغا بېسىپ، تەسەللى بەردى. خەيرلىشىپ يولىغا راۋان بولدى. غېرىپ شۇ يۈرگىنىچە كۇنى تۈنگە ئۇلاپ ئۈچ كېچە - كۈندۈز يول يۈردى. بىر چەشمە بۇلاقنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. بۇلاق سۈيىدە باش - كوزىنى يۇدى، قاپىقىغا سۇ ئالغاچ مۇڭلىنىپ ناخشا ئېيتتى:

يىراق مېنى ھازىر ئەيلىدى بەربات،
بىر خۇداغا يىغلاپ ئېتەرمەن پەريات،
كىمسەر ھامان بىستون تېغىنى پەرھات،
پەرھات كەبى شىرىنجاننى كورەرمەنمۇ؟

ۋادىرىخا، مەن يارىمدىن ئايرىلدىم،
ھىجران بىلەن يىراقلاشتى دىيارىم،
قىزىل يۈزلۈك تولۇن ئايدەك نىگارىم،
بۇلبۇل بولۇپ گۈلسىز نالە قىلارمەنمۇ؟

پىغان بىلەن ھەسرەت چۈشتى باشىمە
بىر يىتىممەن ئاغۇ چۈشتى ئاشىمە،
غېرىپتۇرمەن ھىچكىم كەلمەس قاشىمە،
يۈسۈپ كەبى زىندان ئىچرە ياتارمەنمۇ؟

ئەلقىسسە، غېرىپ ئۈنسۈزلۈكنى قاندۇرغاندىن كېيىن ئېگىز تاققا ياماشتى. تاغ ئۈستىگە چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، بىر غار كورۈندى. غارنىڭ ئاغزىدا ئاجايىپ بىر نۇر چاقناپ تۇراتتى: "نىمە ئالامەت بۇ؟ ئۇ يەردە بىر ئەۋلىيا بار ئوخشايدۇ. مەن ئاشۇ خىزىرنى يادەم سوراي" — دەپ غارنىڭ ئاغزىغا يېتىپ باردى. كوردىكى، غاردىن ھەزرىتى شەيخ جونەيدىل باغدادى ئەزىز چىقىپ كەلدى. ھەزرىتى جونەيدىل باغدادى: "بۇ ئوغۇلدىن سوئال سوراپ باقاي، جاۋاپ بېرەلمىسە دۇئا ئەيلەپ مۇرادىغا يەتكۈزەي، جاۋاپ بېرەلىسە پەرۋىش ئەيلەپ مەنزىلىگە كەتكۈزەي" — دەپ غېرىپتىن سوئال سورىدى.

جونەيدىل باغدادىنىڭ سوئالى:
ئول نىمەدۇر يىلتىزى يوق، تەندىن سۇ ئىچەر،
شاخى چەكسىز يايرىغى ئالەمنى قۇچار،
ئول نىمەدۇر، قاناتى يوق سەيلانە ئۇچار،
ئوغلۇم ئاشىق بولساڭ ماڭا جاۋاپ بەر.

غېرىپنىڭ جاۋاۋى:

يىلتىزى يوق ئادەمدۇر، روھى تەندىن سۇ ئىچەر،
كوڭلى چەكسىز بوستاندۇر، ئالەمنى قۇچار،
قاناتسىزدۇر ئادەم ئەقلى سەيلانە ئۇچار،
ماڭا ئۇستاز بولسىڭىز جاۋاۋىم شۇلدۇر.

جونەيدىل باغدادىنىڭ سوئالى:

ئول نىمەدۇر ئىگىلىۇر ۋە لېكىن سۇنماس،
ئول نىمەدۇر مۇشكۇلات ـ جاپادىن قورقماس،
ئول نىمەدۇر يالقۇنلانغان ئوتى بېسىلماس،
ئوغلۇم ئاشىق بولساڭ ماڭا جاۋاپ بەر.

غېرىپنىڭ جاۋاۋى:

چىن ھەقىقەت دۇنيادا ئىگىلىۇر سۇنم
ئىشق ئەھلى جاپادىن ـ ئۇلۇمدىن قورقماس،
ئىشق تىغى كېسەر تاغنى بىسى قايرىلماس،
ماڭا ئۇستاز بولسىڭىز جاۋاۋىم شۇلدۇر.

جۇنەيدىل باغدادىنىڭ سوئالى:

ئول نىمەدۇر پۈتكۇل ئالەم يورۇغى؟
ئول نىمەدۇر ئۇچيۈز ئاتمىش ياپرىغى؟
ئول نىمەدۇر سەخى ھەسەلدىن شاخى؟
ئوغلۇم ئاشىق بولساڭ ماڭا جاۋاپ بەر.

غېرىپنىڭ جاۋاۋى:

ئاي ھەم كۈندۇر پۈتكۈل ئالەم يورۇغى
ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈندۇر ئۇنىڭ ياپرىغى،
سەخى ئايدۇر ئۇنىڭ ھەسەلدىن شاخى،
پەرى ئۇستاز بولسىڭىز جاۋاۋىم شۇلدۇر.

ئەلقىسسە، ھەزرىتى جۈنەيدىل باغدادى غېرىپتىن بۇ جاۋاپ-
لارنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا رەھمەت ئوقۇدى:

رەھمەت ئوغلۇم ئوقۇتقان ئۇستازىڭغا،
قايىلمەن ئەقلى - پاراستىڭگە.
جاھاندا كوپ ئاشىقلار ئوتكەن،
پەلەكنىڭ بېتىگە قىسسەلەر پۈتكەن،
ئاشىق پەرھات تاغلارنى كەزگەن،
مەشۇقى شىرىن ئوتىدا كويگەن،
چۆللەرنى كەزگەن بىچارە مەجنۇن،
ياش ئورنىغا لەيلى توككەن خۇن،
ئۇزۇن يىل دەريادا ھوزرا ئاققاندۇر،
ۋامۇق ئىشق ئوتىدا باغرىنى ياققاندۇر،
ئاشىقلار پىرىدۇر يۇسۇپ - زىلەيخا،
ئىشق قىسسىسىنىڭ ئۇچمەس نامى بار.
ئاشىقلار قىسمىتىدىن ئالغىن سەن ساۋاق،
شىجائەتنى ھەمرا قىلغىن ھەر چاغ، ھەمە ۋاق،
سوئالىمغا قانغىدەك بەردىڭ سەن جاۋاپ،
يارىڭ جامالىنى قىلغايسەن تاۋاپ.

غېرىپ ھەزرىتى جۇنەيدىل باغدادى بىلەن خوشلىشىپ يو-لىغا راۋان بولدى. قەلبى ئىشەنچكە تولدى. شۇ ماڭغانچە يەنە يەتتە كېچە-كۈندۈز يول يۈرۈپ بىر دەشت-چۆلگە چىقتى. چۆل ئىچىدە ئالدىغا قىرىق قاراقچى ئۇچرىدى. قاراقچىلار تۇشمۇ-تۇشتىن كېلىپ غېرىپنى تۇتۇۋالدى. مەھكەم باغلاپ ئاختۇردى. ۋاھالەنكى، يانچۇغىدىن ھېچ نەرسە تاپالمىدى. قاراقچىلار دەرغە-زەپ بولۇپ ئېيتتىكى: "بۇ يىگىتتىن ھېچ نەرسە چىقمىدى. قارد-غاندا پەيغەمبەرگە چۈشكەن سىنچى ئوخشايدۇ، ئۆلتۈرۈپ قىلىچى-مىزنى قانغا بويايلى. ئۇچىمىزنى شۇنداق ئالايلى" — دېيىشتى. غېرىپ بىچارە قاراقچىلارنىڭ بۇ مەسلىھىتىنى ئاڭلاپ كۆڭلى بۇ-زۇلۇپ مۇنداق نەزىم ئوقۇدى:

مەن نەيلەيىن، نازۇك قولۇم باغلاندى،
يار جامالىنى كورمەي ئۆلەر ئوخشايمەن،
قاراقچىلار ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى،
يار جامالىنى كورمەي ئۆلەر ئوخشايمەن.

بۇ جانىمغا قەست قىلدى قاراقچى ئاپەت،
مۇندىن قۇتۇلمىغىم يوقتۇر سالامەت،
گويا بولدى ماڭا روزى قىيامەت،
يار جامالىنى كورمەي ئۆلەر ئوخشايمەن.

ياقامنى چاك ئېتىپ ئەيلىسەم پەريات
ئەجەپ خۇش ناتاۋانلار قامىتى شەمشات،

يوقالسۇن ھەم بۇزۇلسۇن بۇ چەرخى ناشات①
يار جامالىنى كورمەي ئۆلەر ئوخشايمەن.

غېرىپنىڭ پىرىدۇر جۇنەيدىل باغدادى،
سەندىن ئۆزگە كىمگە يېتەر پەريادى،
ئاللا بەرسۇن ئاشىقلارنىڭ مۇرادى،
يار جامالىنى كورمەي ئۆلەر ئوخشايمەن.

ئەلقىسسە، غېرىپنىڭ پەريادىنى ئاڭلاپ قاراقچىلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر ئاقساقال: "ئى يارانلار، بۇ يىگىتمۇ بىزدەك بىر دەرتمەن ئوخشايدۇ. ياش جانغا زامىن بولمايلى، ھەلەپ شىرۋان شەھرىگە ئېلىپ بېرىپ قۇللار بازىرىدا سېتىۋېتەيلى" — دېدى. مەسلىھەت ھەممىسىگە ماقۇل بولۇپ غېرىپنى ھەيدەپ ھەلەپ شىرۋان شەھرىگە راۋان بولدى.

ئەمدى شاھ سەنەمدىن بىر سۆز ئاڭلايلى: شاھ سەنەم غېرىپتىن ئايرىلغاندىن بۇيان ئەھۋالى كۈندىن-كۈنگە زەئىپلىشىپ، چىرايى زەپىراندەك سارغايدى.

شاھى ئاببasخان قىزىنى بۇ ھالدا كورۇپ كوپ مالال بولدى. جىمىكى ئۆلىمالىرىنى چاقىرتىپ: "ئى ھەكۇمالار، قىزىم شاھ سەنەمخانىنىڭ دەردىگە بىر شىپا تېپىڭلار!" — دېدى. قۇرئاددازلار ئىسترالاپنى② قولىغا ئېلىپ، كۈنىنىڭ سائىتىگە تەۋەق-

① چەرخى ناشات — قايغۇلۇق دۇنيا.

①ئىسترالاپ — قۇياش، يۇلتۇزلارنى تەكشۈرىدىغان ئەينەك. رۇسچىدا астроляия دېيىلىدۇ.

قوپ① قىلىپ ئەندازىسىگە② تاشلىدى. بۇ قۇرئەنى ئوبدان مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن: "شاھ سەنەم قىز كويۇك ئازاۋىغا مۇپتىلا بولۇپتۇ" — دېيىشتى. پادىشا: "بۇنىڭ نىمە ئىلاجىسى بار؟ بىر ئامال تېپىڭلار" — دېدى. ھوكۇمالار بىر بىرىگە قارىشىپ: "ئۇشبۇ شەھەرنىڭ سىرتىدا كاتتا بىر چارباغ بىنا قىلدۇرسىلا، ھاۋاسى خوپ، مېۋىلىرى مەرغۇپ ③، گۈل-چىمەنلىرى كوپ بولسۇن، كېنىزەكلەر شاھ سەنەمنى چارباققا ئېلىپ بېرىپ ھەر كۈنلۈگى ساياھەت قىلدۇرسۇن، شۇ چاغدا ئىنشائاللا كېسىلى شىپا تاپقۇسى" دېدى. پادىشا دەرھال ھوكۇم چۈشۈردى. ياساۋۇللار شەھەرنىڭ ئىچى-تېشىدىكى ھوكۇما، ئۇلىما، ئەمرا، ئاكابىر، ئەشرەپلەرنى جەملەپ ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى بىلەن پۈتۈن كەنت، ئايماق، سەھرا، قىشلاقلاردىن ھاشار توپلاپ مەلىكە شاھ سەنەمگە بىر چارباغ بىنا قىلدى. باغ گويا بېھىشكە ئوخشاش ياساندۇرۇلدى.

ئەنفىسە، ياساۋۇللار باغنى تەييار قىلىپ پادىشاغا خەۋەر قىلدى. پادىشا ئەمر قىلدىكى، "سىلەر ھەلەپ شىرۋان شەھرىگە بېرىپ يارامىلىق قىرىق قۇل سېتىپ ئېلىپ كېلىڭلار، قۇللار چارباغ خىزمىتىگە قاراشسۇن" — ياساۋۇللار پادىشانىڭ يارلىغى بىلەن غەزنىچىدىن لەئلى-ياقۇت، ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى ئېلىپ شەھەرى ھەلپكە راۋان بولدى.

ئۇلار شەھرى ھەلپىنىڭ قۇل بازىرىدىن بىر كەم قىرىق قۇل سېتىۋالدى. يەنە بىر قۇل ئىزلەپ يۈرسە قاراقچىلار قامەت-

① تەۋەققۇپ — توختاش، تىك تۇرۇش.

② ئەنداز — سوزدىكى قوشۇمچە، ئاتقۇچى، تاشلىغۇچى مەنىسىدە.

③ مەرغۇپ — يېقىملىق، سۆيۈملۈك.

لىك بىر يىگىتنى ئېلىپ كەلدى. ياساۋۇللارنىڭ كۆزى بۇ قۇلغا
چۈشۈپ ئۇنىمۇ سېتىۋالدى. شۇنداق قىلىپ غېرىپ قىرىق قۇل-
نىڭ بىرى بولۇپ شاھى ئابباسخانىنىڭ ھەشەمەتلىك چار بېغىدا
ئايان بولدى. بۇ ۋاقىتتا ئاغچى ئانا غېرىپنى كۆرۈپ كۆڭلىدە
"قۇلغا ئوخشىمايدۇ" — دەپ ئويلىدى. ئۇ ئاستا غېرىپنىڭ يېنىغا
كېلىپ: "ئى ئوغۇل، سىزنىڭ ئېتىڭىز نېمە؟" دەپ سورىدى.
غېرىپ: "مېنىڭ ئېتىم گۈلمەت" دەپ جاۋاپ بەردى. ئاغچى
موماي تېخىمۇ قىزىقىپ "ئى يىگىت، مېنىڭ دۇنيادا پەرزەنتىم
يوق، ماڭا بالا بولغىن" — دېدى. غېرىپ بۇ تەلەپنى جان - دىلى
بىلەن قوبۇل كوردى. كۈنلەرنىڭ بىرى نەۋ باھار كەلدى. گۈل-
لەر ئېچىلىپ بۇلبۇللار خۇش ناۋا قىلىشقا باشلىدى. ئاغچى ئانا
ھەر كۈنلۈكى گۈلچىمەندىن دەستە تۈزەتتى، غېرىپ بۇنىڭغا
ھەيران بولۇپ: "ئى ئانا، بۇ گۈلدەستىلەرنى نېمە قىلىسىز؟ يا
شەھەردە ساتامسىز؟" — دەپ سورىدى. ئاغچى ئانا، "ئى بالام،
بۇ شەھەرنىڭ بىر پادىشاسى باردۇر، ئۇنىڭ ئىسمى شاھى ئاب-
باستۇر، دولىتى، سەلتەنىتى ئۆزگە خاستۇر، ئۇنىڭ سەنەم ئاتلىق
بىر قىزى بار، تولۇن ئايدەك گۈزەل يۈزى بار، شۇ قىز ئىشق
ئوتىغا مۇپتىلا، ئۇنىڭ ئاشىقى غېرىپجان دىگەن بالا، بىراق پا-
دىشا ئۇنى پالىدى، شۇڭا سەنەم ئۇنىڭ ئىشقى ئوتىدا ياتىدۇ
ئاغرىپ، ھىجرانلىقتا كەتتى رەڭگى ساغىرىپ، بۇ گۈللەرنى شۇ
قىزغا تىزىمەن، كۈندە ئاپىرىپ ئۇنىڭغا سۇنىمەن، ئۇ ھازىر سوز-
لىمەيدۇ، بىھۇش ياتىدۇ، گۈلگە قاراپ بىر نەپەس ئارام تاپە-
دۇ" — دەپ سوزلەپ بەردى. غېرىپ بۇنى ئاڭلاپ ئۆزىنى تۇ-
تالماي قالدى. جۇپ كوزىگە تارام - تارام يېش ئالدى. ئاغچى
ئانىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ نەزمە ئوقۇدى:

ئاغچى ئانا جانىمەي چوللەرنى كېزىپ
ئىشقى ئوتىغا تۇتىشىپ يەنە كېلۇرمەن.
سەنەم بىلەن جۇدالىقنىڭ دەردىدىن
زارى يىغلاپ ھەيران بولۇپ كېلۇرمەن.

مەن ئېيتارمەن ئەرزۇ - ھالىم بارىنى،
قۇلاق سېلىپ ئىشتىگىل يىتىم زارىنى.
تارتىپ ھىجران جۇدالىقنىڭ دەردىنى،
مەجنۇن كەبى سەرسان بولۇپ كېلۇرمەن.

ئاغچى ئانا بۇ سوزنى ئىشتىپ، كوزلىرىنى قايتا - قايتا سۇرتۇپ "غېرىپمۇ سەن بالام، كوزىدىن قېرىدى ئاغچى ئاناڭ" — دەپ غېرىپنىڭ كوز - يېشىنى سۇرتۇپ ھال - ئەھۋال سورىدى. غېرىپ شۇندىن كېيىن: "ئانا، رۇخسەت قىلىڭ، بۇگۇن گۇلنى مەن تېزاي" — دىدى. ئاغچى ئانا: "تىزغىن بالام، تىزغىن. گۇلدەستەڭنى سەنەمگە يەتكۇزىمەن" — دىدى. غېرىپ چىمەنلەرنىڭ ئىچىدىن ئەڭ چىرايلىق گۇللەرنى تاللاپ، سەنەمگە ئاياننى يۇرەك يېپىدا باغلاپ، دەستە ئارىسىغا سەرگۇزەشتىلىرى پۇتۇلگەن نامىنى قىستۇرۇپ شىپاڭ يېنىغا كېلىپ ناخشا ئوقۇدى:

ئەي گۇل سېنى ئىزلەپ چىمەن باغلايمەن،
بېرىپ گۇلۇم سەنەمگە سالام دىگەيسەن.
ئەرزى - ھالىمنى ئېيتىپ ساڭا يىغلايمەن
يېشىڭ توكۇپ سەنەمگەم سالام دىگەيسەن

قىزىلگۇل ئېچىلىپ سولۇرمىدى جاھاندا
بۇلبۇل ھوزۇر گۇل شاخىدا پىغاندا.
گۇلنى ئۈزسەم بۇلبۇل قالۇر ئارماندا
گۇل شاخىغا بۇلبۇل قوندى دىگەيسەن.

باغنىڭ ئىچرە بىر يىتىم ئوغۇل كېلىپتۇر
چىرايلارى سارغىيىپ ھۇشىدىن كېتىپتۇر.
بىلەي دىسەڭ ئۇنىڭ ئېتى غېرىپتۇر،
مەجنۇن سۈپەت غېرىبىڭنى كەلدى دىگەيسەن.

ئەلقىسسە، غېرىپ گۇلدەستىنى ئاغچى ئانىغا بەردى. ئۇ ئېلىپ شاھ سەنەمنىڭ يېنىغا ماڭدى. شاھ سەنەم گۇلدەستىنى ئالغان ھامان ئۇنىڭدىن غېرىپنىڭ خۇش ھىدى كېلىپ دىماقىغا تەگدى، شۇ ھامان بىھۇش بولۇپ يىقىلدى. بىر ھازادىن كېيىن ھۇشىغا كېلىپ بۇ گۇلدەستىنىڭ سىرىنى بىلمەك بولۇپ ناخشا ئېيتتى:

چىمەنلەرنىڭ ئىچىدە نازۇك چىمەن بار
راستىن ئېيتقىن جان ئانا گۇلنى كىم ئىزدى؟
بۇ جانىمنى قىيىنماي، ئەيلىگىن ئىزھار،
راستىن ئېيتقىن جان ئانا گۇلنى كىم تىزدى؟

ئاغچى ئانا:

نە چىمەندۇر بالام مەندىن سورايسەن.
بارىن ئۈزەم تۈزدۈم بايان ئەيلەيىن.
كۈندە يۈز مىڭ خىيال بىلەن چىمەن باغلايمەن،
قايسى بىرىسىن بوتام ساڭا بايان ئەيلەيىن.

سەنەم:

ھىچقاچاندا تىزماس ئىدىڭ بۇنداق چىمەلنى،
راستىن ئېيتقىن جان ئانا قېينىمام مېنى،
ئۆلمىسەم يەتكۈزەرمەن مۇراتقا سېنى،
راستىن ئېيتقىن جان ئانا گۈلنى كىم تىزدى؟

ئاغچى ئانا:

ھەر سابادا ئاچىلۇر مىرغىزار گۈللەر
گۈل شاخىدا جان بېرۇر خوشال بۇلبۇللار
بالام ئۇيدە بىر ناتىۋان يېتىم ئوغلۇم بار،
ئۇنىڭ قىسسىسىنى ساڭا بايان ئەيلەيىن!

سەنەم:

كورسەت ئانا ماڭا يېتىم ئوغلۇڭنى
قۇربان قىلاي ئاڭا يوقۇ-بارىمنى،
رەھمەيلىگىل قېينىماي، خەستە جانىمنى،
راستىن ئېيتقىن جان ئانا گۈلنى كىم تىزدى؟

ئاغچى ئانا:

ۋىسال ئىزلەپ چىكەر ئۇ ھەسرەتۇ-پىغان
دەردۇ-ئەلەم ئىچىدە يۇرەك باغرى قان،
بىلمەك بولساڭ ئۇنى شاھى سەنەمخان
ئوغلۇم ئېتى غېرىپتۇر بايان ئەيلەيىن.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم شات-خۇراملىقتا تولۇپ گۈل دەس-تىنى يېرىپ كورىدىكى، ئارىسىدىن بىر نامە چىقتى. بۇ ئىرسال نامىدە غېرىپنىڭ پۈتۈن ھال-ئەھۋالى بايان قىلىنغان ئىدى:

باھار بولدى گۈل ئېچىلدى، مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماسمۇ؟
خۇش پۇراقلار خوپ چېچىلدى، ماڭا قەترە چېچىلماسمۇ؟

ئەمدى مەندىن ئامەت كەتتى، رەقىپلەرگە نۆۋەت يەتتى،
چار باغدا گۈل ئېچىلدى، مېنىڭ گۈلۈم ئېچىلماسمۇ؟

باغ ئىچىدە گۈللەر قالدى، يار كورۇشكەن يەرلەر قالدى،
جانان كوزى ياشقا تولدى، ئەمدى نۇرلار چېچىلماسمۇ؟

غېرىپ ئېيتۇر: ئومرۇم گۈلى، ئېچىلمىدى بەختىم يولى،
كەلدى ئىشقىڭ زار بۇلبۇلى، ۋىسال ئىشىگى ئېچىلماسمۇ؟

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم بۇ پىراقنامىنى ئوقۇپ خۇن-جە-گەر بىدىن زار-زار يىغلىدى. ئاغچى ئانا: "ئى مەلىكە، نىمانچە يىغلايسىز، ماڭا ئەرزى-ھالىڭىزنى بايان قىلىڭ" — دىدى.
شاھ سەنەم گۈلدەستىنى كوكسىگە مەھكەم بېسىپ ئوز ھالىنى بايان قىلىپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئاغچى ئانا ساڭا ئېيتاي ھالىمنى
يارنىڭ گۈلى كەلدى ئوزى كەلمىدى.
بايان ئەيلەي پىغانىمنى، زارىمنى،
يارنىڭ گۈلى كەلدى ئوزى كەلمىدى.

ھەسرەت يوتۇپ يۇرەر ئىكەن غېرىپجان
ۋىسال ئىزلەپ يۇرەك باغرى بولۇپ قان.

کېچە ـ كۈندۈز بولۇپ هالى پەرىشان،
يارنىڭ گۈلى كەلدى ئۆزى كەلمىدى.

بۇ كاچ پەلەك مېنى قىلدى غەمخانە،
ئۆزى كەلمەي گۈلى كەلدى يىگانە،
مېنىڭ ئۈچۈن غېرىپ بولدى باغۋانە،
يارنىڭ گۈلى كەلدى ئۆزى كەلمىدى.

شاھ سەنەم دەر، كىممۇ قويغان ئېتىمنى،
تەتۈر پەلەك قارا قىلغان بەختىمنى،
ئاغچى ئانا ئۆزەڭ سىلا بېشىمنى
يارنىڭ گۈلى كەلدى ئۆزى كەلمىدى.

ئەلقىسسە، ئاغچى ئانا بۇ سوزنى ئاڭلاپ: ”ئى شاھ سەنەم، سەن ئەمدى غەم يېمىگىل، كوڭلۈڭنى يېرىم قىلمىغىل، چار باققا بېرىپ سەيلە ـ تاماشا قىلمەن دەپ جاۋاپ سورىغىل، باققا بارغاندىن كېيىن دىل ئازارىڭ يېشىلىدۇر“ — دېدى. شاھ سەنەم ئاغچى ئانىسىغا چىن دىلىدىن سۈيۈنۈپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

تەسەددۇقۇڭ بولاي ئاغچى ئانىجان
غېرىپ جاننى ئېلىپ كەلسەڭ نە بولغاي،
ئول يارىمغا قەست قىلدى شاھى ئابباسخان
شۇل يارىمنى ئېلىپ كەلسەڭ نە بولغاي.

ئۈچ يىل بولدى كەتتى باغدات شەھرىگە،
مېنى قويدى جاپا بىلەن جەۋرىگە،

بۇلبۇل قۇشۇم تىنەپ يۈرەر نەلدە
باغۋەن بولۇپ ئېلىپ كەلسەڭ نە بولغاي.

شۇندىن كېيىن شاھ سەنەم دادىسى شاھى ئابباسخانغا: ”يېڭى چار باقىدا قىزلار بىلەن چىققۇم كېلىۋر، قۇشلارنىڭ ساىرىشىنى ئاڭلىغۇم كېلىۋر، مىرغىزارى گۈللەرنى پۇرىغۇم كېلىۋر. خەستە جانىمغا داۋا قىلغۇم كېلىۋر، رۇخسەت قىلىشىڭىزغا ئىنتىزارمەن“— دەپ بىر نامە يېزىپ ئاغچى ئانىدىن ئەۋەتتى. پادىشا نامىنى كورۇپ ”شاھ سەنەم ئەمدى غېرىپنى ئۇنتۇغان ئوخشايدۇ“ — دەپ كوڭلىدە خۇرسەن بولۇپ قىرىق كۈنلۈك جاۋاپ بەردى. شاھ سەنەم چەكسىز ئىنتىزارلىق ئىچىدە تىللا مەپىسىدە ئولتۇرۇپ توز سۈپەت ياسىنىپ كېنىزەكلىرىنىڭ ھەمرالىغىدا شات - خورام چار باقىغا يول ئالدى.

ئەلقىسسە، غېرىپ يوللارغا نەزەر ئەيلەپ، ئېھتىماللارغا ھەزەر ئەيلەپ باغدىكى مىرغىزارى گۈللەرنىڭ دالدىسىغا ئوزىنى ئالدى. شاھ سەنەم چار باغدا غېرىپنى كورەلمەي بىتاقەت بولۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئۇچۇردۇم شۇڭقار قۇشۇمنى
ھېچ بىر يەردە دېرىگى يوق.
ھەسرەت بىلەن ئۆل سەييارنى
تاپماغۇنچە قارارىم يوق.

قاچتى بۇ دولەتنىڭ قۇشى
ئاختۇرارمەن يازۇ - قىشى.

دېرەگىن بىلمەس ھېچبىر كىشى،
بۇ مەنزىلدە تۇرارىم يوق.

مەن ئېيتارمەن يارىم كەلسە،
كېلىپ غەمكىن كوڭلۇم ئالسا،
شۇم رەقىپلەر تۇيار بولسا،
ئىككىمىزنى قويارى يوق.

كورسەت مۇھەببەت يولىنى،
بىر تۇتسام يارنىڭ قولىنى.
كەزسەم كەربالا چولىنى
بۇ كوڭلۇمنىڭ ئارامى يوق.

سەنەم ئېيتۇر، ئى مېھرىۋان،
ئومرۇمگە سالدىڭ دەردۇ ئەلۋان،
نەچچە يىللار تارتتىم ھىجران،
يۈرەگىمنىڭ مادارى يوق.

ئەلقىسسە، ئاغچى ئانا بۇ سوزنى ئاڭلاپ شاھ سەنەمنىڭ كوڭلىگە تەسەللى بەردى. شاھ سەنەم ئاغچى ئانىنىڭ پېشىگە مەھكەم ئېسىلىپ غېرىپنىڭ نەدىلىگىنى سوراغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئاغچى ئانا غەمسىز بېشىم
غەمخانە بولدى نەيلەيىن.

بىر سوز بىلەن سۆيگەن ياردىم
بىگانە① بولدى نەيلەيىن.

مەن كەلدىم يارنى سوراغلاپ،
يۈرەگىمنى ئوتتا داغلاپ،
يار كەتتى مەندىن يىراغلاپ،
پىنھانە بولدى نەيلەيىن.

مەن يىغلارمەن ئۈشبۇ سائەت
ھىچ قالمىدى تەندە تاقەت،
ئەمگىگىدە سالغان ئىمارەت
ۋەيرانە بولدى نەيلەيىن.

سەنەم ئىزلەر ئوز يارىنى،
ئىزھار ئېيتىپ ئەھۋالىنى.
كورمەي غېرىپ دىدارىنى،
پەرۋانە بولدۇم نەيلەيىن.

ئەلقىسسە، غېرىپ شاھ سەنەمدىن بۇ سوزنى ئىشىتىپ ئوزىنى يەنە بوشۇرۇپ تۇرۇشقا چىدىمىدى. گۈللەر ئارىسىدىن سەنەمگە ئوزىنى ئاتتى.

ئۇلار ئوزئارا كوكۆل شاتلىغىنى نەزمىگە قاتتى:

غېرىپ:

نەچچە ۋاقتىن ئاھ ئۇرۇپ مەن يارنى دەپ

① بىگانە — يات.

باغدا يارىم بار ئىكەنىن بىلمىدىم.
ھەسرەت بىلەن سەنەمجانىم قايدا دەپ
سەنەمجانىم بار ئىكەنىن بىلمىدىم.

سەنەم:

ھەيران قىلدى مېنى شېرىن سوزىڭىز،
بۇ باغ ئىچرە مېنىڭ بىلەن يۈرسىڭىز،
ئەمدى كەلدى خوشال پۇرسەت بىلسىڭىز
چاربىباغلار خاس ئىكەنىن بىلمىدىم.

غېرىپ:

قۇربان بولاي قاشىڭ بىلەن كوزۇڭگە،
جېنىم پىدا سېنىڭ ھەر بىر سوزۇڭگە،
كەل سەنەمجان تويۇپ ئالاي ھوسنۇڭگە
كويگەن يارىم بار ئىكەنىن بىلمىدىم.

سەنەم:

بۇلبۇل بولۇپ شېكەر ئەپشان ئەيلەيىن
گۇل ئىشقىدا بۇلبۇل قۇشتەك سايرايىن،
كەل غېرىپجان بۇ باغ ئىچرە يايرايىن
چىمەن گۇلۇم بار ئىكەنىن بىلمىدىم.

ئەلقىسسە، غېرىپ بىلەن سەنەم گۇلدەك ئېچىلىپ كورۇشتى، قول تۇتۇشۇپ چار باغ ئارىلاپ يۇرۇشتى. شۇ يۇرگىنىچە قىرىق كۇنگىچە مۇھەببەت پەيزىنى سۇرۇشتى. قىرىق كۇن تامام بولغاندا شاھ سەنەم: ”ئى غېرىپجان، مەن ئاتام قېشىغا بېرىپ بەنە قىرىق كۇنلۇك جاۋاپ سوراپ كېلىۋرمەن، مەن كەلگىچە چاربىاغدا پىنھانە يۇرگىن“ — دېدى. غېرىپ شاھ سەنەمدىن

بۇ سوزنى ئىشتىپ كوڭلى يەنە مەيۇس بولۇپ: "ئى جانىمنىڭ جانانىسى، يۈرىگىمنىڭ سەكپارىسى! سەن كەلگىچە مەن قانداقمۇ تاقەت قىلىمەن" — دەپ كوڭلى بۇزۇلۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

قۇربانىڭ بولاي ئاي يۈزلۈك سەنەم
ئەمدى مەن نەيلەيىن قايتىپ كەلگۈنچە،
سوزى تۇتى، لېۋى شېكەر مەلىكەم
كوز تۇتارمەن مۇندا قايتىپ كەلگۈنچە.

غېرىپ سېنى كۈتەر بۇ باغ ئىچىدە
ماراقچىلار پايلار كۈندۈز - كېچىدە.
مەن ياشارمەن جېنىم ئىشقىڭ كۆچىدە،
تاقىتىم تاق سەنەمجان قايتىپ كەلگۈنچە!

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم غېرىپتىن بۇ سوزنى ئىشتىپ "پات كېلۇرمەن!" دەپ خۇشلىشىپ ئوردىغا راۋان بولىدى، دىگەندەك شۇل ھامان شاھ سەنەم ئاتىسىنىڭ ھوزۇرىدا ھازىر بولدى، يەنە قىرىق كۈنلۈك جاۋاپ سورىدى. شاھى ئاباسخان مەمنۇن بولۇپ: "قىزىمنىڭ تەبىئىتىگە باغ يارىشىپتۇ، كوڭلى تارتسا بارسۇن"- دەپ يەنە قىرىق كۈنلۈك ئىجازەت بەردى.

ئەلقىسسە، غېرىپ شاھ سەنەم كەلگىچە بىتاقەتلىكتە يولغا قاراپ مۇنتەزىر بولدى. شۇ ئەسنادا شاھ سەنەم ئاغچى ئانىسى بىلەن يېتىپ كەلدى. غېرىپ ئۇلارنى كورۇپ بېيىت بىلەن قارشى ئالدى:

باققا نەچچە پەرى كېلۇر
ئەجەپ سەيلانە ـ سەيلانە،
ئاشىقلارنىڭ كوڭلىن ئالۇر،
ئەجەپ سەيلانە ـ سەيلانە.

ئىككى كىشى ھەمدەم بولۇپ
بىر بىرىگە مېھرام① بولۇپ،
قىيا بېقىپ قولىن سىلىپ
كېلۇر سەيلانە ـ سەيلانە.

بىرى گۈلدۇر، بىرى غۇنچە
ھىچقايسىسى يوقتۇر سەنەمچە
تاماشىغا كېلەر بارچە،
ئەجەپ سەيلانە ـ سەيلانە.

غېرىپ ئىزلەر ئوز يارىنى
ئىزھار ئېتەر ئەھۋالىنى.
يار كورستىپ جامالىنى،
كېلۇر سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم غېرىپ بىلەن كورۇشتى، تەبەسسۇم بىلەن بىر بىرىگە تويىماي قاراشتى. غېرىپ تولىمۇ خۇشىۋاق بولۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

---

① مېھرام — مېھرىۋان مەنىسىدە.

باغۋەن بولۇپ باغىڭ ئىچرە، تەرسەم تازا گۇللەرىڭنى،
ئىگەم سېنى خۇش ياراتمىش، ئەگسەم نازۇك بوپلارىڭنى.

مېنى سورساڭ ئۇشبۇ هالدا
ئۆزەم غەمدە كوزۇم يولدا،
ئاي يۇزۇڭگە تۇتما پەردە،
كورسەم گۇلدەك جامالىڭنى.

بويلىرىڭ مىسلى لالەدۇر،
قارىشىڭ جاننى ئالادۇر،
ئاغزىڭ ئالتۇن پىيالەدۇر،
قۇيۇپ ئىچسەم چايلارىڭنى.

سەهەر قوپۇپ ساچىڭ تارا،
گۇل يۇزۇڭگە رومال ئورا،
دۇشمەن يۇزى بولسۇن قارا،
ئوق قىلارسەن خاللارىڭنى.

غېرىپ ئاشىق بولدۇم پەقىر،
يار ئىشقىدا بولدۇم هەقىر،
دۇئا بىرلە ئەرزىم ئوقۇر،
قىبلىگاھ قىپ جامالىڭنى.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم غېرىپتىن بۇ سوزنى ئىشتىپ، خۇش-
كەيىپ بولۇپ چارباقتا يول ئالدى. باغ ئىچى ئەركىن-

ئازادە بۇ ئىككىيلەنگە قالدى......

كۆنلەردىن بىر كۈنى غېرىپ پىشىن ۋاقتىدا بوستاندا تۇراتتى، شاھ سەنەم ئالتۇن تاغىغى بىلەن، بۇمبۇل چېچىنى تارايتتى. شۇ ئاندا شاھ سەنەمنىڭ چېچىغا غېرىپنىڭ تېخمۇ ھەسلىگى كېلىپ چىن يۈرىگىدىن شۇنداق تەرىپ قىلدى:

ئارامى جان قويسا بۇ باغ ئىچىدە
سەيلى قىلسام سېنىڭ بىلەن سەنەمجان،
قالدۇرمىسا ھەسرەتۇ - داغ ئىچىدە،
سەيلى قىلسام سېنىڭ بىلەن سەنەمجان.

قۇربان بولاي قاشىڭ بىلەن كوزۇڭگە
جانۇ - مانىم پىدا بولسۇن ئۆزۈڭگە،
كەل سەنەمجان تويۇۋالاي يۈزۈڭگە
گۈل يۈزۈڭگە مۇنتەزىرمەن سەنەمجان.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم غېرىپتىن بۇ سوزنى ئىشتىپ ناخوپ خورسەن بولدى، قەلبى ئۇمىتكە تولدى. ئۇنىڭغا جاۋاۋەن بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

كەل غېرىپجان سەيلى ئېتىلى دائىم بۇ باغدا
بۇلبۇل كورسۇن گۈللەرنىڭ تاماشاسىنى،
سېنىڭ ئۈچۈن غېرىبىم جانلار سادىغا،
جاھان كورسۇن بىزلەرنىڭ تاماشىمىزنى.

ئىلاھىم ياراتمىش جەننەتۇل رىزۋان،
بۇ دۇنيادا نىمەتلەر بەردى مىڭ ئەلۋان.
بىر يار ئۈچۈن نەچچە يىل يۈردى سەرگەردان،
لەيلى كورسۇن مەجنۇننىڭ تاماشىسىنى.

ئىشقى ئوتى ھەر كىمنى ئەيلىدى بەربات،
ئۈچرىغانلا ئەيلىدى تۈمەن مىڭ پەريات،
نەبىستۇن تاغلارنى قازدى ئول پەرھات،
شىرىن كورسۇن پەرھاتنىڭ تاماشىسىنى.

قابا پەلەك ھەر كىمگە سالدى مىڭ سەۋدا،
جاھان بازارىدا تۈمەن مىڭ غەۋغا.
ئون ئىككى يىل ئاقتىلەر دەريادا ھوزرا
ۋاموق كورسۇن ھوزرانىڭ تاماشىسىنى.

ئىككى ئاشىق كەلدىلەر بىر بىرجەم بولۇپ
سىنەلىرى داغ بولۇپ، كوزگە ياش تولۇپ،
غېرىپ - سەنەم ئېيتۇرلەر شىرىن شات بولۇپ
جاھان كورسۇن بىزلەرنىڭ تاماشىمىزنى.

ئەلقىسسە، ئۇندىن كېيىن شاھ سەنەم ئاغچى ئانىغا قاراپ:
"مەن يەنە شەھەرگە بېرىپ ئاتامدىن قىرىق كۈنلۈك جاۋاپ سوراپ كېلۈرمەن، مەن كەلگىچە غېرىپجاننىڭ كوڭلىنى مالال قىلماڭلار" دەپ غېرىپنى مەھرەملىرىگە تاپشۇرۇپ غېرىپجان بىلەن خوشلىشىپ شەھەرگە راۋان بولدى. شاھ ئوردىسىغا كىرىپ

يەنە قىرىق كۈنلۈك ئىجازەت سورىدى، شاھنىڭ جاۋاۋىنى ئېلىپ كېنىزەكلىرى بىلەن ئۈدۈل چارباققا يول ئالدى. يولدا بارغۇنچە كېنىزەكلەرگە ئەھۋالنى بايان قىلىپ سىرنى ئاشكارىلىماسلىقتا ۋەدە ئالدى.

ئەلقىسسە: كېنىزەكلەر شاھ سەنەمدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: "ئى مەلىكە، ئۆزلىرى بىلەن غېرىپنىڭ سىرىنى ھېچكىمگە ئىزھار قىلمايمىز" — دەپ ۋەدە بېرىشتى. شاھ سەنەم كېنىزەكلىرىدىن مىننەتدار بولۇپ چارباققا قاراپ يول ئالدى. شاھ سەنەمنىڭ كېنىزەكلىرى ئارىسىدا سۈچۈك دېگەن بىر قىز بار ئىدى. ئۇ ئۆزۈندىن بېرى غېرىپقا كۆز سېلىپ ئۇنىڭ پىراقىدا ئاھى سەرد①، ئەزدىل پەرد②، بولۇپ يۈرەتتى، پۇرسەت تېپىپ غېرىپنى بىر بوسە قىلىۋېلىش خىيالىنى سۈرەتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، چىمەنلەر ئىچىدە غېرىپ يىگانە سەيلى قىلىپ يۈرەتتى. غېرىپنىڭ بۈگۈن يىگانە يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ سۈچۈك قىز كۆڭلىدە: "ۋاقىت غەنىمەتتۇر، بۈگۈنكىدەك ئازادە پۇرسەت يەنە كەلمەس" — دەپ ئويلاپ، غېرىپنىڭ ئارقىسىدىن مارىلاپ كېلىپ قۇچاقلىۋالدى. غېرىپ كۆڭلىدە: "شاھ سەنەم كەلگەنمۇ نىمە" دەپ ئارقىسىغا قارىۋىدى، سۈچۈك قىز ئىكەن. غېرىپ دەرغەزەپ بولۇپ: "ئى بەدەپ، بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟" — دەپ ئۆزىدىن نېرى ئىتتەرگەن ئىدى، ئۇ ئۆگدىسىغا يىقىلدى ۋە يىغلاپ ئېيتتىكى: "نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مەلىكە بىلەن ئەيش-ئىشرەت قىلىپ ئوينايسەن، ئەجەبا بىر قېتىمغا مېنىڭ

① ئاھى سەرد — سوغاق ئۇھ تارتىش.

② ئەزدىل پەرد — دىلى يالغۇزلۇقتىن مۇڭلىنىش.

كوڭلۈمنى ئالمايسەن؟ شۇ قوپاللىقىڭ ئۈچۈن ئەمدى مەن كورگەن-لىكىڭنى كورسىتەرمەن. هازىرلا پادىشاغا مەلۇم قىلىپ سىنى دارغا ئاستۇرمىسام سۈچۈك قىز بولمىغايمەن"— دەپ قەسەميات قىلدى. غېرىپ: "ساڭا قارار كوزۈم يوق، قولۇڭدىن كەلگەننى قىل"— دەپ پەرۋاسىز هالدا ئوز يولىغا ماڭدى. سۈچۈك قىز دىگىنىنى قىلدى. پادىشانىڭ ئالدىغا كىرىپ: "دات پادىشايىم! ئوزلىرىگە يەتكەي ئەرزى-هالىم!" دىدى. پادىشا: "ئى كىنىزەك، نىمە دەردىڭ بار؟ بايان ئەيلە"— دەپ سورىدى. سۈچۈك ئىيتتىكى: "ئى شەۋكەتلىك پادىشايىم، نەچچە كۈنلەر بولدى، غېرىپ باغدات شەهرىدىن قايتىپ كېلىپ شاھ سەنەم بىلەن چارباغدا كىچە يۇ-كۈندۇز كەيپ-ساپا سۇرۇپ خۇدىنى بىلمەي يۈرۈشىدۇ. ئوز-لىرىگە مەلۇم قىلاي دىسەم غەزەپلىرىدىن قورقتۇم، ئىيتماي دىسەم ئۇلار تولىمۇ هەددىدىن ئېشىپ كەتتى، بۇ هاياسىزلىقتىن جىمىكى كىنىزەكلەرنىڭ غەزىۋى تېشىپ كەتتى. ئامالسىز قاشلىرىغا كەلدىم. بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكەيلا"— دىدى. پادىشا بۇ سوزنى ئىشىتىپ دەر غەزەپ بولدى. "بۇ نىمە دىگەن رەسۋاچىلىق! نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بىمەدەپ سەنەمنىڭ چارباغدا تۇرۇشىنى تەلەپ قىلىشىدا غەيرى مۇددىسا بار ئىكەندە؛ شانۇ-شەۋكىتىمگە داغ چۈشۈرگەنلىگى ئۈچۈن قىلچە رەهىم قىلماسمەن!"— دەپ ئابدۇللا شاتىرغا مىڭلاپ مىرغەزەپ جاللاتلارنى قوشۇپ غېرىپنى تۇتۇپ كېلىشنى بۇيرۇدى.

ئەلقىسسە، بىر كەلىمە سوزنى غېرىپتىن ئاڭلايلى، غېرىپ خامۇش هالدا شاھ سەنەمنىڭ يېنىغا باردى. شاھ سەنەم غېرىپ-نىڭ بۇ هالىنى كورۇپ: "غېرىپجان! نىمە بولدىڭىز؟ بۇگۈن چىرايىڭىز باشقىچىغۇ؟"— دەپ سورىدى. غېرىپ بۇگۈنكى سەر-

گۇزەشتىلىرىنى بىر بىرلەپ بايان قىلدى.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم غېرىپتىن بۇ سوزنى ئىشتىپ كوڭلى پەرىشان بولدى، ئىچى دەرتكە تولدى، گۇلدەك يۇزلىرى سولدى. ئاغچى ئانىنى چاقىرىپ: "بىزنىڭ ئەھۋالىمىزغا بىر قۇرئە سېلىپ بېقىڭ" — دېدى. ئاغچى ئانا قۇرئەنى قويىاش تەرەپكە تۇتۇپ كورگەن ئىدى، ئابدۇللا شاتىرنىڭ مىڭلاپ جاللات بىلەن غېرىپنى تۇتۇشقا قەست قىلىپ قويۇندەك كېلىۋاتقانلىقى ئايان بولدى. بۇ ۋەقەنى شاھ سەنەمگە بايان قىلدى. شاھ سەنەمنىڭ كوڭلى زىر - زىۋەر بولۇپ: "ئى ئاغچى ئانا، بۇنىڭغا ئۇزىڭىز بىر چارە قىلىڭ" — دېدى. ئاغچى ئانا دەرھال "ئوغلۇم غېرىپ، بۇنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇن" — دەپ غېرىپنى بىر كات ساندۇقنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇپ قويدى. ئۇزۇن ئوتمەي ئابدۇللا شاتىرى مىرغەزەپلىرى بىلەن چارباغ ئەتراپىنى قورشىۋالدى. باغنىڭ ئىچى - تېشىنى قويماي ئاختۇردى. غېرىپتىن نامۇ - نىشان تاپالماي روھى چۈشكەن ھالدا پادىشا ھوزۇرىغا قايتىپ كەلدى. شاھى ئاباسخان بۇنىڭغا ئىشەنچ قىلماي جىمىكى ھوكۇما، قۇرئاندازلىرىنى چاقىرىپ قۇرئە سالدۇردى. قۇرئاندازلىرى غېرىپنىڭ كات ساندۇق ئىچىگە يوشۇرۇنغانلىقىدىن دېرەك بەردى. پادىشا بۇنى ئاڭلاپ جاللاتلىرىنى يەنە يولغا سالدى.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم دۇشمەنلەرنىڭ قەستىدىن خالاس بولغان غېرىپنى سېغىنىپ ئاغچى ئانىغا قاراپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئاغچى ئانام مېھرىۋانىم يارىم غېرىپجاننى كەلتۇر،
قىزىل يۇزلۇك، قەلەم قاشلىق ئول ماھى تاباننى كەلتۇر.

مېنىڭ بىرلە ۋەدە قىلغان، ھىجران دەردى باغرىن تىلغان،
مېنىڭ ئۈچۈن چاھتا ياتقان ئول بەندە زىندانىنى كەلتۈر.

مىسىر ئېلىندە يۈسۈپ كەنئان①، جەۋرى تارتىپ راھەت تاپقان،
جاپا تىغىن پارە قىلغان ئول باغرى قالقانىنى كەلتۈر.

ھالى نىچۈك يارنىڭ سوراي، شۇ ئاتەشكە ئۆزەم ئۆراي،
ئۇنىڭ بىلەن سوھبەت قۇراي، ئىشقى ئۇتلۇق يارنى كەلتۈر.

ئەلقىسسە: ئاغچى ئانا شاھ سەنەمدىن بۇ سوزنى ئىشتىپ غىرىپنى ئېلىپ چىقىپ سەنەمنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلدى. سەنەم خوش بولۇپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئاشىق بولۇپ ئاھۇ - ئەپغان چېكەرسەن،
كويۇپ - يېنىپ قانۇ - زەرداپ يۇتارسەن.
سەۋىر ئەيلىگىل مۇرادىڭغا يېتەرسەن،
ھەمىشەملا زامان مۇنداق تار بولماس.

قالمىغايسەن قايغۇ بىلەن ھەسرەتتە،
ئۈمىتلىك جان ئەسلا قالماس غۇربەتتە.
سەن تورەلگەن ياشىماققا غەيرەتتە،
ئاشىقلارنىڭ ئىشقى ھەرگىز خار بولماس.

---

① يوسۇپ كەنئان — «يۈسۈپ - زۈلەيخا» قىسسىسىدىكى يۈسۈپ پەيغەمبەر، ئۇ كەنئانلىق ياقۇپنىڭ ئوغلى.

ئەلقىسسە، ئەمدى بىر كەلىمە سوزنى شاھى ئاباسخاندىن ئاڭلايلى. پادىشا تەختىدە ئولتۇرۇپ كوڭلىدە كەزدىكى: "مۇبادا غېرىپ باغداتتىن كېلىپ سەنەم بىلەن تېپىشۇالغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇزەمگە ئوبدان بولماس، بۇ ئىشنى يەنە كۆزىتەي، چارباقتا پايلاقچى ئەۋەتەي" — دەپ ئابدۇللا شاتىرنى قىرىق جاللات بىلەن باغنى خۇپىيانە چارلاشقا ئەۋەتتى. ئۇلار كۆزەتنى باشلىدى، غېرىپنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالالماي بېشىنى قاشلىدى. ئابدۇللا شاتىر كوز قىرىنى سەنەمگە تاشلىدى...... كۈنلەردىن بىر كۈنى غېرىپ بىلەن شاھ سەنەم بىخارامان چارباغدا سەيلى قىلىپ يۈرەتتى. دەل شۇ سائەتتە ئابدۇللا شاتىر كورۇپ قالدى. دەرھال قانلىق قىلىچىنى قولىغا ئالدى. جاللاتلىرىغا ئىشارەت بېرىپ غېرىپنى تۇتماق بولدى. شاھ سەنەم ئەھۋالىنىڭ يامانلىغىنى سېزىپ غېرىپنى قاچۇرماق بولدى. غېرىپ قېچىشنى رەت قىلىپ رەقىپ بىلەن ئېلىشماق بولدى. شاھ سەنەم غېرىپنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپ ئابدۇللا شاتىرنىڭ ئالدىغا بېرىپ: "ئى ئابدۇللا، ئىشق ئەھلىگە بىھۇدە جاپا سالما، ساڭا يەتتە سۇپەر① ئالتۇن بېرەي، نەۋكەرلىرىڭنى ھەم رازى قىلاي، بۇ نوۋەت غېرىپقا تەگمە، ئېتىراز قىلساڭ سەنمۇ ھايات قالمايسەن" دەپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ماڭا چۈشكەن تەنلەر بارچىغا چۈشەر
تەگمىگىن سەن يارىمغا ئاللا ھەققىدە.
ئەگەر تۇتساڭ غېرىپنى پەيمانىڭ توشار،
تەگمىگىن سەن يارىمغا ئاللا ھەققىدە.

---

① سۇپەر — قالقان.

ئاتام سېنى ئەۋەتىپتۇ يارنى تۇتقىلى،
ئەجدىھا بوپ غېرىپنى بىر يول يۇتقىلى.
قۇلاق سالغىن ئابدۇللا ئاڭلا سوزۇمنى،
تەگمىگىن سەن يارىمغا ئاللا ھەققىدە.

ئەلقىسسە، ئابدۇللا شاتىرنىڭ يەتتە سۇپەر ئالتۇنغا كوزى قىزاردى. شاھ سەنەم ئالدىدا تىلى لال بولۇپ ئارقىغا ياندى. پادىشانىڭ ئالدىغا بېرىپ: "ئى پادىشاھى ئالەم، چارباغدا غېرىپتىن قىلچە نامۇ - نىشان يوق. خاتىرجەم يۇرسىلە تۇتۇپ كوڭۇللىرىنى توق" — دېدى. بۇنى ئاڭلىغان شاھى ئاباسخاننىڭ كوڭلى تىندى. ئەمما ئۇ قىزىغا بەتنام چاپلىغان چېقىمچى سۇچۇككە نەپرەت - غەزىۋى ئۇرلەپ "جاللات" دەپ ۋاقىرىدى. بوھتانچى، توھمەتچى، چېقىمچى پارچە - پارچە قىلىنىپ ئىتقا تاشلاپ بېرىلسۇن، دەپ پەرمان بەردى.
ئەلقىسسە، شاھ سەنەم ئابدۇللا شاتىرنى يولغا سالغاندىن كېيىن چارباغدا يەنە پايلاقچىلارنىڭ پەيدا بولغانلىغى بىلىندى. شاھ سەنەمدە ۋەھىمە پەيدا بولۇپ غېرىپقا ئېيتتىكى: "ئى غېرىپجان! بىزلەر قاچانغىچە تومۇر قەپەز ئىچىدە بوغۇلىمىز؟ ئوغرىلىق قىلغان كىشىلەردەك ۋەسۋەسىدە يۇرىمىز؟ ئەمدى بەس، بۇ يەردىن قاچمىساق ئىشىمىز تەس، ئاللانىڭ زىمىنى كەڭرى، تاغۇ - دەشتلەردە ئاھۇ كىيىكلەردەك ئەركىن يۇرەيلى، ئاينى گۇۋا قىلىپ نىكاللىنىپ باشقا كەلگەننى كورەيلى" — دېدى. غېرىپ بۇ سوزنى جان - دىلى بىلەن قوبۇل قىلدى. شۇل سائەتتىن باشلاپ يول تەييارلىغىنى قىلىپ چولپان بىلەن تەڭ ئاتلاندى. قىلتاك چوللۇكنى بېسىپ بىر تاققا يېتىپ كەلدى. ئاتلىرى تومۇز

ئىسسىغىدا سۇسىزلىقتىن ئۆلدى. ئۇلار پىيادە ئەتىدىن كەچكىچە يول يۈرۈپ ئاياقلىرى قاپاردى. غېرىپ شاھ سەنەمنى بەزىدە يۆدۈپ، بەزىدە يېتىلەپ يەنە ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز يول يۈردى. بىر تاغنىڭ ئۈستىدە سۈپ ـ سۈزۈك چەشمە بۇلاقنى كوردى. دەرماندىن كەتكەن غېرىپ چەشمە لېۋىدە ئارام ئالماق بولۇپ ئولتۇردى. شاھ سەنەم تىللا تاغىقنى قولىغا ئېلىپ چەشمە سۈيىدە بېشىنى تارار ئىدى.

ئەمدى بىر كەلىمە سوزنى شاھى ئاببا سخاندىن ئاڭلايلى: چارباغدا شاھ سەنەمنىڭ يوقلۇغى بىلىندى. يالغۇز قىزىدىن ئايرىلىش ئەلمى شاھى ئاببا سخانغا تۈگمەس دەرت بولۇپ، دىلى ئارمانغا تولۇپ تەڭرىگە يىلىندى. ئاخىرى ئامالسىزلىقتىن كوڭلىنى بەزلىمەك ئۈچۈن ۋەزىر، ھوكۇما، مۇنەججىملەرنى ئېلىپ قىرىق كۈنلۈك شىكارغا چىقتى. پادىشا بىر تاققا كەلگەندە ھەمرالىرىدىن ئايرىلىپ غېرىپ ياتقان تەرەپكە قايرىلدى. دىلىغا سالغاندەك شاھ سەنەم توۋەنگە قارىسا دادىسى ئاببا سخان بوز ئايغىرغا مىنىپ ئۆدۈل كېلىۋاتقىدەك. شۇ زامان ئۇيقۇغا كەتكەن غېرىپنى ئويغىتىپ: "ئى غېرىپجان! ئاتام بىزنى تۇتقىلى كېلىپتۇ، سەن ئوزەڭنى قاچۇرغىن، مەن بىر چارىسىنى قىلىمەن، ئامان قالسام نەدە بولساڭ سېنى تاپىمەن" — دېدى. غېرىپ ئۆزىنى دالدىغا ئالدى. شاھ سەنەم يالغۇز قالدى. غېرىپنى خۇداغا تاپشۇرۇپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

كارامەتلىك قادىر خۇدا،
غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم،

سۆيگەن ياردىن بولدۇم جۇدا،
غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

بولالمىدىم ئاڭا ھەمدەم
يۈرىگىمگە چۈشتى يۈز غەم،
ئاتىمىز ھەزرىتى ئادەم
غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

تىۋىپلارنىڭ پىرى لوقمان
بو دەردىمگە ئەيلەڭ دەرمان.
داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان
غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم.

سولدى ئاشىقلارنىڭ گۈلى
ئۈچتى سەنەمنىڭ بۇلبۇلى.
مەرتلەرنىڭ پىرى ئەلى
غېرىپنى ساڭا تاپشۇردۇم

دەپ شاھ سەنەم زار-زار يىغلاپ قالدى. ئاڭغىچە پادىشا بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. شاھ سەنەم ئىككى قولىنى كوتىرىپ: "ئى كارامەتلىك خۇدا، مەن ئاجىزەنى بەندەم دىسەڭ، بىزنىڭ ئىشىمىز ئوزەڭگە مەلۇمدۇر، قۇدرەت كالىڭ بىرلە مۇشكۇلۇمنى ئاسان قىلىپ ئىشق دەردىنى ئاتامغا بىلدۇرگەيسەن" — دەپ دۇئا-تالاۋەت قىلدى. سەنەمنىڭ دۇئاسى بەرھەق ئىجازەت بولۇپ شۇ ھامان ئاۋالقىدىن يۈز ھەسسە ھوسنى جامالىق ساھىپجامال

قىز تۇسىگە كىردى. چەشمە لېۋىگە يېتىپ كەلگەن شاھى ئابباس-خان بۇ ھور پەرىنى بىر كورۇپلا مۇھەببەت چاقمىغى يۈرىگىدە چېقىلدى، بىھۇش بولۇپ ئېتىدىن يىقىلدى. شاھ سەنەم پادىشانىڭ ئېتىغا مىنىپ تاغلاردىن ئېشىپ ئۇدۇل چار باقىقا يېتىپ كەلدى. ئاغچى ئانا شاھ سەنەمنى بۇ ھالدا كورۇپ ھەيرانلىق ئىچىدە بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

مەن سەندىن سورايكى گۈلىۈزلۈك سەنەم،
بىلله كەتكەن غېرىپجاننى نەيلىدىڭ.
نە سەۋدالار چۈشتى ئۇنىڭ بېشىغا
غەمدە قالغان غېرىپجاننى نەيلىدىڭ.

نە ۋەجدىن پەلەك چەرخىن چورىدى،
نە سەۋەپتىن تەگرىم سېنى ياندۇردى،
نە قىسمەتتە غېرىپ سەندىن ئايرىلدى،
سوزلە سەنەم غېرىپجاننى نەيلىدىڭ.

ئاغچى ئېيتۇر: قىسمەت نىچۈك يېزىلدى
نە سەۋەپتىن قىلغان ۋەدە بۇزۇلدى،
قانداق قىلىپ قولۇڭ ياردىن ئۈزۈلدى،
بەختى قارا سەرگەرداننى نەيلىدىڭ.

ئەلقىسسە، شاھ سەنەم بۇ سوزنى ئېشىتىپ يولدىكى جىمى كەچۈرمىشلىرىنى ئاغچى ئانىغا بىر بىرلەپ بايان قىلدى. ئىشقىنىڭ تەگداشسىز كۈچىنى ئايان قىلدى.

ئەلقىسسە، شاھى ئابباسخان ھور پەرى تۇسىگە كىرگەن قىزنى بىر كورۇپلا ئاشىق بىقارار بولۇپ ھوشسىز يىقىلغاندىن كېيىن ئوردا ئاكابىرلىرى ئارقىدىن ئىزلەپ كېلىپ چەشمە لېۋىدە بىھوش ياتقان پادىشانى كورۇپ ئالاقزادە بولۇشتى. دەرھال يۈزىگە گۈلاپ سۇيى سېپىشتى. بىر ھازادىن كېيىن پادىشا ھوشىغا كەلدى. ۋەزىر، ھوكۇمالىرى بېشىنى يولەپ: "ئى قۇدرەتلىك پادىشاھى ئالەم! ئوزلىرىگە نىمە ھادىسە يولۇقتى؟" — دەپ سورىدى. ئاندىن پادىشا خۇن-جىگىرىدىن يىغلاپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

يۇرت قەدرىنى شاھلار بىلمەس
ئوزگە يۇرتقا كەتمىگۇنچە،
ياخشى يارنىڭ قەدرىنى بىلمەس
بىر يامانغا چۇشمىگۇنچە.

قولۇم سۇنسام يارغا يەتمەس،
يارسىز مېنىڭ ئومرۇم ئوتمەس،
ئاشىقلارنى پەرق ئەتمەس،
ئىشق يولىغا كىرمىگۇنچە.

شاھى ئابباس مەن بىلمىدىم،
ئەھۋال نىچۇك مەن سورمىدىم،
ئىشق كوچىنى زەپ سەزمىدىم،
ئوز بېشىمغا كەلمىگۇنچە.

ئەلقىسسە، شاھى ئاببا سخان ياساۋۇللىرىنىڭ ھەمرالىغىدا ماڭ بىر ئەسلىكتە ئوردىسىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ سەۋدايى بولغان، ئىشق ئوتىدا يۈرىكى ئازابقا تولغان ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئامبوردا قىسقاندەك ماموق چۇشەك ئۈستىدە تولغىنىپ ياتالمىدى. جىمسكى سوركۈمالار ئوزلىرىنىڭ ھۈنەرلىرىنى ئىشقا سېلىپمۇ ئۇنىڭ دەردىگە شىپا تاپالمىدى. شاھى ئاببا سخاننىڭ بېشىغا چۈشكەن ئىشق ۋەسۋەسىدىن شاھ سەنەم خەۋەر تېپىپ ئاتىسىنىڭ يېنىغا كەلدى. — "ئى ئاتا، سىزگە نىمە دەرت ـ ئەسەر كەلدى؟ نىمانچە ئاھ ئۇرىسىز؟" — دەپ سورىدى. شاھى ئاببا سخان: "ئى قىزىم، بۇندا سىلەرگە سالغان ئىشق دەردىنى ئەمدى ماڭا ساپتۇ، ئىلاجىم قانچە" — دېدى. شاھ سەنەم ئىچىدە كۈلۈپ: "شۇنداق بۇ قەدىمدىن كېلىۋاتقان ئادەت، سىزنىڭ بېشىڭىزغا چۈشكەن قاباھەت! شاھلارنىڭ ئۇلۇغلۇغى قىلىچتا ئەمەس، مۇ- ھەببەتلىك ئىنسانلارنىڭ قەدرىنى بىلىشتە. گۇناسىزلارنىڭ قىساسى ئۆلمەيدۇ، ھامانە بىر كۈنى ۋاپاسىز شاھلاردىن قىساسنى ئالماي قويمايدۇ" — دېدى. شاھى ئاببا سخاننىڭ تىلى لال بولدى: "بولدى، يارامغا تۇز سەپمە، ئۆتكەن ئىشلارغا پۇشايمانىم بار، غېرىپجان ساڭا بولسۇن مەڭگۈلۈك يار" — دېدى. شاھ سەنەم غەمكىن ھالەتتە: "غېرىپجان سىزنىڭ زۇلمىڭىزدىن قورقۇپ يالغۇز بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەن. نەلەردە سەرگەردان يۈرەر ئىكەن!" — دېدى. شاھى ئاببا سخان خىجالەت بولدى. دەرھال ئوردا ياساۋۇللىرىغا بۇيرۇق بەردى: "ئۈچ كۈن ئىچىدە يەر ـ ئاسماننى ئاختۇرۇپ، شەھەرمۇ ـ شەھەرگە جاكارچى ئەۋەتىپ نەدىن بولسۇن شاھ غېرىپ تېپىپ كېلىنسۇن. داغدۇغا، تەنتەنە بىلەن قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي تەييارلانسۇن. چارباغنى

ئاراستە قىلىپ شاھ سەنەم بىلەن شاھ غېرىپقا ھەشەمەتـ-
لىك ئوردا ياساسۇن!" — دېدى. دېگەن قارارغا غېرىپـ-
جان ئىزلەپ تېپىلدى. شەھەر يولىغا قارشى ئالغۇچى
يۇرت ئەھلى سەپ-سەپ بولۇپ تىزىلدى. شاھ ئابباسخان
غېرىپنىڭ ئالدىغا چىقىپ تازىم ئەيلەپ ئېگىلدى. داقا-
دۇمباقلار شادىيانىغا چېلىندى. شاھ سەنەم بىلەن غېرىپجاننىڭ
توي مەرىكىسى باشلىنىپ چوڭ مەيدانغا داش قازان ئېسىلدى.
قىرىق كېچە-كۈندۈز دىيار بەكرى يۇرتى توي خوشاللىقىغا
چۆمۈلدى. شۇندىن باشلاپ غېرىپ ۋە سەنەمنىڭ قىسسىسى
ئالەمنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ پەرھات-شىرىن، لەيلى-مەجنۇن،
ۋامۇق-ھوزرا، يۇسۇپ-زىلەيخا، تاھىر-زوھرەلەردەك ئەھلى
خەلقنىڭ دىلىغا پۈكۈلدى.

维吾尔民间长诗选(1)（维吾尔文）
阿布都克热木、热合满

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华书店发行　　新疆新华印刷厂排版
阜康县印刷厂印刷
850×1168毫米　　32开本　　9.75印张
198[illegible]年1月第1版　　1989年11月第3次印刷
印数：53,501——62,100

ISBN7—228—00791—3/I·270　　定价：2.25元

ISBN7—228—00791—3
I·270(民文)定价：2.25元